

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

IV. BIND

MARIBO AMT · ODENSE AMT
SVENBORG AMT

KØBENHAVN 1923
G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

	Pag.		Pag.
Verninge (egen Komm.)	409	Vævlinge [Veflinge] (egen Komm.)	506
Viby (egen Komm.)	454	Ørslev (Føns-Ørslev Komm.)	546
Vigslev [Vigerslev] (egen Komm.)	510	Ørsted (egen Komm.)	568
Vissenbjærg (egen Komm.)	414	Østrup (egen Komm.)	470

SVENBORG AMT 587—884

Langeland 838

Taaasing 701

Ærø 873

Købstæder: Faaborg p. 611 — Marstal p. 668 — Nyborg p. 624 — Rudkøbing p. 649 — Svenborg [Svendborg] p. 592 — Ærøskøbing p. 660.

Herreder: Gudme p. 772 — Langelands Sønder-Hrd. p. 859 — Langelands Nørre-Hrd. p. 840 — Sallinge p. 712 — Sunds p. 674 — Vindinge p. 805 — Ærø Hrd. p. 873.

Sogne (og Landkommuner):

	Pag.		Pag.
Aaby, se Vester-Aaby.		Hellerup (Søllinge-Hellerup Komm.)	834
Aarslev (egen Komm.)	837	Herrested (egen Komm.)	830
Aastrup (egen Komm.)	719	Herringe (egen Komm.)	733
Allested (Allested-Vejle Komm.)	739	Hesselager (egen Komm.)	789
Avernakø (egen Komm.)	770	Hillerslev (egen Komm.)	750
Avnslev (Avnslev-Bovense Komm.)	807	Hjulby (egen Komm.)	806
Bjærgby [Bjerreby] (egen Komm.)	707	Horne (egen Komm.)	764
Bovense (Avnslev-Bovense Komm.)	810	Hostrup [Haastrup] (Jorløse-Hostrup Komm.)	759
Brahe-Trolleborg (egen Komm.)	726	Hov (Snøde-Stoense-Hov Komm.)	857
Bregninge (egen Komm.) Taaasing	702	Humle [Humble] (egen Komm.)	864
Bregninge (egen Komm.) Ærø	878	Hunstrup [Hundstrup] (egen Komm.)	725
Broby, se Nørre- og Sønder-Broby.		Hæsinge, se Øster- og Vester-Hæsinge.	
Brudager (Gudme-Brudager Komm.)	801	Højrup, se Sønder-Højrup.	
Bøstrup (egen Komm.)	851	Jorløse [Jordløse] (Jorløse-Hostrup Komm.)	756
Diernæs [Diernisse] (egen Komm.)	714	Kirkeby (Ollerup-Kirkeby Komm.)	689
Drejø (egen Komm.)	709	Krarp (egen Komm.)	732
Egense (egen Komm.)	683	Kullerup (Kullerup-Revs-Vindinge Komm.)	816
Ellested (Gislev-Ellested Komm.)	828	Kværndrup (egen Komm.)	694
Ellinge (Skellerup-Ellinge Komm.)	815	Landet (egen Komm.)	706
Espe (egen Komm.)	736	Langaa (Langaa-Øksendrup Komm.)	786
Faaborg Købstads Landdistrikt (egen Komm.)	713	Lindelse (egen Komm.)	862
Fløstrup [Flødstrup] (Fløstrup-Ullerslev Komm.)	810	Longelse (Longelse-Fuglsbølle Komm.)	859
Fodslette (Tryggelev-Fodslette Komm.)	869	Lunde (egen Komm.)	693
Frørup (egen Komm.)	824	Lyø (egen Komm.)	769
Fuglsbølle (Longelse-Fuglsbølle Komm.)	861	Magleby (egen Komm.)	871
Gestelev (egen Komm.)	735	Marstal Landsogn (egen Komm.)	882
Gislev (Gislev-Ellested Komm.)	780	Nørre-Broby (egen Komm.)	742
Gudbjærg (egen Komm.)	802	Ollerup (Ollerup-Kirkeby Komm.)	687
Gudme (Gudme-Brudager Komm.)	797	Ore [Oure] (Ore-Vejstrup Komm.)	793
Haastrup, se Hostrup.		Revs-Vindinge [Refsvindinge] (Kullerup-Revs-Vindinge Komm.)	818
Heden (egen Komm.)	739		

	Pag.		Pag.
Ringe (egen Komm.).....	773	Sønder-Højrup (egen Komm.).....	836
Rise (egen Komm.).....	880	Sørup (Skt. Jørgens-Sørup Komm.)...	682
Ryslinge (egen Komm.).....	777	Tranderup (egen Komm.)	879
Sandholts-Lyndelse (Vester-Hæsinge- Sandholts-Lyndelse Komm.).....	754	Tranekær (Tranekær-Tullebølle Komm.)	846
Simmerbølle (egen Komm.)	843	Tryggelev (Tryggelev-Fodslette Komm.)	867
Skaarup (egen Komm.).....	675	Tullebølle (Tranekær-Tullebølle Komm.)	844
Skellerup (Skellerup-Ellinge Komm.)..	814	Turø (egen Komm.).....	698
Skerninge, se Vester- og Øster-Sker- ninge.		Tved (egen Komm.)	678
Skrøvelev [Skrøbelev] (egen Komm.)..	841	Ulbølle (egen Komm.)	723
Skt. Jørgens (Skt. Jørgens-Sørup Komm.)	681	Ullerslev (Fløstrup-Ullerslev Komm.)..	813
Snøde (Snøde-Stoense-Hov Komm.)...	854	Vantinge (egen Komm.)	738
Stenstrup (egen Komm.).....	690	Vejlev (Allested-Vejlev Komm.).....	740
Stoense (Snøde-Stoense-Hov Komm.)..	856	Vejstrup (Ore-Vejstrup Komm.).....	795
Strynø (egen Komm.)	711	Vester-Aaby (egen Komm.)	717
Svanninge (egen Komm.)	761	Vester-Hæsinge (Vester-Hæsinge-Sand- holts-Lyndelse Komm.).....	753
Svindinge (egen Komm.)	782	Vester-Skerninge (egen Komm.).....	722
Søby (egen Komm.)	875	Vindinge (egen Komm.)	819
Søllinge (Søllinge-Hellerup Komm.)...	833	Øksendrup (Langaa-Øksendrup Komm.)	788
Sønder-Broby (egen Komm.).....	744	Ørbæk (egen Komm.).....	826
Forkortelser		Øster-Hæsinge (egen Komm.).....	747
		Øster-Skerninge (egen Komm.).....	686
			884

Kilde siger: „1587, da en liden Kirke paa Landet blev bygt, fik de kgl. Tilladelse til at have deres egen Præst“).

Gravhøje kendes ikke paa Strynø; derimod har der været nogle Dysser, alle forlængst sløjfede. N. for Strynøby er fundet adskillige Flintredskaber fra Stenalderen. Paa Bredholm er af Nationalmuseet undersøgt to mandslange, stensatte Gravkister med omgivende Stenlægning, samt en formentlig Offerplads med talrige Hesteknogler; Tidsbestemmelse usikker.

Litt.: Præsteembedet paa S., i Kirkeh. Saml. 4. R. III p. 170 flg. — Se ogsaa Saml. til Fyens Hist. I p. 128 flg.

Sallinge Herred.

Sognene: Faaborg Købstads Landdistrikt, Diernæs, Vester-Aaby, Aastrup, Vester-Skerninge, Ulbølle, Hunstrup, Brahe-Trolleborg, Krarup, Herringe, Gestelev, Espe, Vantinge, Heden, Allested, Vejlev, Nørre-Broby, Sønder-Broby, Øster-Hæsinge, Hillerslev, Vester-Hæsinge, Sandholts-Lyndelse, Jorløse, Hostrup, Svanninge, Horne, Lyø, Avernakø.

1610

1648

Sallinge Herred, det største i Amtet, indbefatter det sydvestl. Hjørne af Fyn, begrænset mod Ø. af Sunds og Gudme Herreder, mod N. og V. af Odense Amt (Aasum, Odense og Baag Hrd.) og mod SV. af Lille-Bælt, i hvilket Herredet udsender Halvøen *Horneland*, som mod S. begrænser Helnæs Bugt. I Lille-Bælt hører Øerne *Bjørnø, Avernakø, Lyø, Ilumø* m. fl. til Herredet. Den største Udstrækning fra N. til S. er c. 29, fra Ø. til V. c. 26 km. Overfladen er gennemgaaende højtliggende og bakket, navnlig i den sydvestl. og vestl. Del, idet en Øst fra kommende Højderyg her mod V. ender i Lerbjerg, 126 m, med andre Højdepunkter som Kongens Høj, 116 m; og Rikkelsbjerg, 112 m, og fra Lerbjerg udgaar Øens nordvestl. Hovedvandskel, i hvilket nær ved Vestkysten nogle af Øens højeste Punkter findes, nemlig Trebjerg, 128 m, og Sandbjerg, 112 m (de „fynske Alper“); ved Herredets Nordvestgrænse ligger i Vandskellet Synebjerg, 82 m. Ved Kysten er der lavere, dog hæver det sydvestl. Vandskel ude paa Horneland sig i Tostebjerg til 62 m. Den østl. og nordl. Del af Herredet er jævnere. Jorderne er for en Del lerede, navnlig paa Siderne af de store Bakkestrækninger; paa Bankerne er de sandede og mindre gode.

Af Vandløbene nævnes *Hunstrup Aa*, der løber mod S., og *Odense Aa*, der udspringer omtr. midt i Herredet, kommende fra Fyns største Indsø, *Arreskov Sø*, 370 ha. Navnlig de sydl. og østl. Dele har nogen Skov (i alt 5942 ha). Med Hensyn til Frugtbarheden hører Herredet til de middelgode (gmnstl. c. 10

Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Det saml. Areal udgør 48,019 ha (c. 480 km²), deraf Vandar. 783 ha. Ager og Engs Hartk. og det halv. Skovskylldshrtk. udgjorde $\frac{1}{1}$ 1905 7947 Td. Folketallet var $\frac{1}{2}$ 1921 27,076 (1801: 13,935, 1850: 20,709, 1901: 24,246). I Herredet ligger Faaborg Købstad. I gejstl. Hens. udgør Herredet med Faaborg Kbst. eet Provsti, Sallinge Hrd.s Provsti, med Undt. af Heden S., der hører til Bjerge-Aasum Hrd.s Provsti (Odense Amt), og Hunstrup S., der hører til Sunds Hrd.s Provsti.

Sallinge Hrd., i Vald. II's Jrdb. kaldet *Salænghæreth*, 1348 *Salinggehereth*, hørte fra 1660 til Nyborg Amt; se i øvrigt p. 590.

Af de jordfaste Oldtidsmindesmærker og Oldsagfundene ses det særdeles tydeligt, hvorledes Oldtidsbebyggelsen i Sallinge Hrd. fra at være i den ældste Tid begrænset til Kysterne efterhaanden bredte sig videre og videre ind i Landet, saa at den i Jernalderen naaede at tage hele Hrd. i Brug. Den ældre Stenalder er væsentligst kun repræsenteret ved Fund fra Kyststrimlen og fra flere af Smaaøerne (saaledes Ilumø og Bjørnø). Fra den yngre Stenalder kendes et betydeligt Antal, c. 135, store Stengrave (mest Dysser, kun faa Jættestuer), og disse har næsten alle deres Plads i Hrd.s sydl. Del, Kystsognene; over Halvdelen falder paa Horneland og Diernæs Sogn (resp. c. 55 og 20), og i ikke lille Antal kendes de paa Lyø. Svarende hertil er Oldsagfundene fra den yngre Stenalder ogsaa fortrinsvis fremdragne i Hrd.s sydl. Omraade, en Del dog tillige i dets midterste Parti som Udtryk for, at Bebyggelsen, men spredtvis, var naaet frem dér. En endnu videre Udbredelse mod N. og NØ., ind i Landet end Stengravene har Gravhøjene, som vel for Hovedmængdens Vedkommende maa henføres til Bronzealderen, og som i Hrd. kendes i et Antal af c. 150; men i Sognene længst mod NØ. mangler de næsten ganske, ligesom samtidige Oldsagfund saa godt som heller ikke kendes herfra. Først under Jernalderen toges ogsaa Hrd.s inderste Del i Brug; Skov havde vel her ligesom i Hrd.s midterste Del tidligere hindret Opdyrkning. Fra Jernalderen haves en Del Gravfund, deribl. nogle af rigt Indhold, hvilke viser, at der i hvert Fald hist og her dengang har siddet en velstillet Befolkning.

Litt.: Indberetn. til Nationalmuseet om antikv. Undersøgelser i S. Hrd., af H. Petersen, J. E. Boesen og Løfler, 1884-86 (Manusk.).

Faaborg Købstads Landdistrikt, Herredets mindste Sogn, bestaar af den 152 ha store Ø *Bjørnø* (1231 *Byørnø*), der ligger c. 4 km S. for Faaborg i Faaborg Bugts Munding, samt de ubeboede Holme *Gryderne* (0,1 ha) og *Holmene* (1,1 ha). Den langagtige Bjørnø, der strækker sig fra NV. til SØ., har bakkede, temmelig højtliggende Jorder (højeste Punkt, Højbjærg, 24 m; Milebjærg). Jorderne er lerede og frugtbare.

Befolkning i 1921: 63 (1801: 46, 1850: 84, 1901: 79), boende i 15 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 28 Td.; 6 Gde med 25 og 11 Hse med 3 Td. Hartk., samt 2 jordløse Hse. Ejds. (1920): 236, deraf Jordv.: 133. **Areal**: 152 ha, hvoraf (1919) besaaet med Rug 15 ha, Byg 19, Havre 16, Blands. til Modenhed 18, Kartofler 2, Foderroer 14; Brak udgjorde 10 ha, Grønfoeder og Græsning 46, Haver o. l. 4. **Kreaturhold** (1921): 21 Heste, 125 Stk. Hornkv. (deraf 79 Køer), 40 Faar, 20 Svin (1914: 67).

Paa Øen *Bjørnøby* med Skole, Landingsbro (paa Øens N.-Ø. Kyst, 2,2 m Vand), Statstelefonstation og Fyr, paa Sydkysten, opf. 1916, et ubevogtet, hvidt, rødt og grønt Fyr med Formørkelser, Flammens Højde o. H. 6 m, Synsvidde 9 Sømil. Øen, der tidl. hørte undet Baroniet Holstenshus' Gods, er nu gaaet over til Selveje.

Faaborg Købstads Landdistrikt (Bjørnø), der har Fattigvæsen fælles med Købstaden, men sit eget Skolevæsen og sit eget Distriktsraad, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr.,

Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 4. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 26. Lægd.

Øen var oprindl. Krongods, kom senere til Hvedholm, hvorfra Anne Gyldenstjerne, Jørgen Brahes Enke, skødede den 1676 til Forpagteren paa Krumstrup, Bo Jakobsen. Senere kom den atter under Kronen, som 1693 skødede den til Dider. Schult til Finstrup (se Rasmussen-Søkilde, Holstenshus og Nakkebølle, p. 493).

Diernæs [Diernisse] **Sogn**, Anneks til Faaborg Købstad, omgives af Faaborg Købstads Jorder, Svanninge, Brahe-Trolleborg, V.-Aaby og Aastrup Sogne samt Lille-Bælt (Faaborg Fjord). Kirken ligger c. 3 km NØ. for Faaborg. De bakkede, højtliggende Jorder (højeste Punkt, Kongens Høj, 116 m, Rikkelsbjærg) er dels lermuldede, dels sand- og grusmuldede. En Del Skov (Gl.-Dyrehave, Enemærket, Nyhave, Pipstorn, Gl.-Kohave, Prices Have (se p. 618), Nørresk.). Paa Nordgrænsen ligger den c. 3 ha store Øresø, paa Sydvestgrænsen „Sundet“ (se p. 611). Gennem Sognets syd. Del gaar Landevejen fra Faaborg til Svenborg, Faaborg-Ringe og Faaborg-Svenborg Banen.

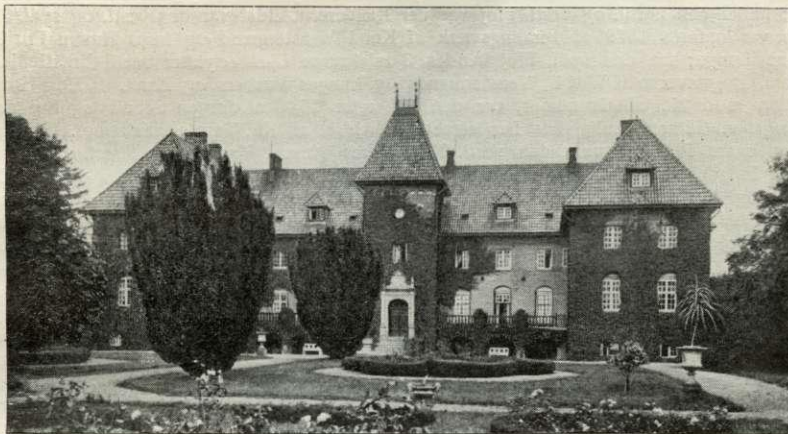
Befolkning i 1921: 1015 (1801: 581, 1850: 778, 1901: 974), boende i 235 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 331 Td.; 58 Gde med 291 og 129 Hse med 40 Td. Hartk., samt 5 jordløse Hse. **Ejdsksk.** (1920): 4317, deraf Jordv.: 2081. **Areal:** 1861 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 32 ha, Rug 108, Byg 148, Havre 163, Blands. til Modenhed 176, Kartofler 28, Foderoer 168, Sukkerroer 7; Brak udgjorde 67 ha, Grønfoder og Græsning 462, Haver o. l. 55, Tørvemoser 3, Skov 614, Vandar. 7. **Kreaturhold** (1921): 315 Heste, 1329 Stk. Hornkv. (deraf 774 Køer), 30 Geder, 123 Faar, 647 Svin (1914: 1371).

I Sognet Byerne: *Diernæs* (Diernisse; 1231 Dighærnæs) med Kirke, Skole, Brugsforen., Forsamlingshus, Andelsmejeri (opr. 1888), Diernæs Hospital (opr. 1706 af Armgard Sophie Gabel (se ndfr.) med et Hus ved Kirken for 6 fattige) og „Baron Holstens Hospitaler“ (opr. 1786 af Gehejmerd. Baron Ad. Chr. Holsten, med 2 Huse i Diernæs og 1 i Katterød for 8 fatt. Familier fra Baroniet); *Kalleko* (1579 Kallekode) med Faaborg Vandværk (se p. 617), Plejehjem for kvindelige Rekonvalescenter fra Tuberkulosesanatorier, samt en til Museum indrettet gl. Vandmølle (se ndfr.); *Katterød* (1412 Kathærenthe; 1610 Katterye) med Skole, Forsamlingshus, Hospital (se ovfr.), Savværk, Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp. *Svanninge Hse.* — Hovedgaarden *Holstenshus*, Hovedsædet i Baroniet af s. Navn*), har, med Avlsgaarden Bjørnemosegaard, 127,7 Td. H., Ejdsksk. 1,609, deraf Skoven 603, Jordv. 775, deraf Skoven 369; c. 901 ha, deraf Ager 332, Eng 58, Skov 464. *Barnehøjgd.*, 14,5 Td. H., Ejdsksk. 116, Jordv. 75,5; c. 68 ha, deraf Ager 62, Eng 1, Skov 1, Mose 1. *Bjørnemosegd.* (1610 Bjørnemosegaard), under Baroniet Holstenshus (se ovfr.; 6 ha ligger i Aastrup S.). Til Holstenshus hører *Helenemølle*. *Finstrup*, Traktørsted (anl. 1869, for Besøgende i Holstenshus' Have). *Egelund*, Skovridergd.

*) Til *Baroniet Holstenshus*, der indbefatter Hovedgaardene Holstenshus og Nakkebølle, Avlsgaarden Bjørnemosegd., samt Øerne Store- og Lille-Svelmø i Svenb. Amt og Hovedgd. Langesø i Odense Amt, hører c. 355 Td. Hrtk. af alle Slags, deraf fri Jord c. 164, indtaget til Skov c. 160; Bøndergods c. 31 Tdr., Bankaktier 20,000 Kr., i Fideikommisskapitaler c. 2,433,254. Hovedgaardenes Jordtilliggende udgør 832 ha, Skovarealet c. 1240 ha; Skovarealets Vurderingssum: 1,589,000 Kr., Jordv. 753,300 Kr.

Diernæs S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 4. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 1. Lægd. Kirken tilhører Baroniet Holstenshus.

Kirken, forhen viet Skt. Ursula, bestaar af Langhus, Taarn, med pyramideformet Spir, mod V. og Vaabehuset mod S. Moderne Cement dækker de gamle Mure af Kamp og Munkesten og udsletter Sporene af Kirkens Arkitekturhistorie. Enten er den helt igennem sentmiddelalderlig eller gennemgribende ombygget i sentgotisk Tid, da det indre blev overhjulvet. Taarnet, hvis overhjulvede Rum nu er Gravkapel, og Vaabehuset, med fladt Loft, synes at være lidt yngre Tilføjelser. Ved en Restauration 1868-69 blev Kirken til Dels ombygget; Østgavlen fik Kamtakker, Kirken overpudsedes, og Spiret forhøjedes. Vinduerne er rundbuede. Den trefløjede Altertavle, med Malerier (i Midten Korsfæstelsen, paa Fløjene Jesu Daab og Opstandelsen), er fra 1634, malet af Reinhold Tim (Kunstmuseets Aarsskrift II, p. 124), Kalken fra 1598; udskaaeren Prædikestol i Re-

Holstenshus.

næssancestil fra 1. Halvdel af 17. Aarh., skænket af Jørgen Schult (1641?); moderne Døbefont af Gibbs. Over Alteret et Pulpitur, hvor Orgelet staar; paa Pulpituret 4 udskaaerne Helgenfigurer i Claus Bergs Stil, forestillende Skt. Lucas malende Jomfru Maria, Skt. Anna selv tredje samt en Apostel (Thorlacius-Ussing: C. B. p. 66). I Kapellet under Taarnet, der er adskilt fra Kirken ved to Jærngitterdøre med det Holstenske og Knuthske Vaaben, staar to Stenkister med Ligene af Oberst Godske Ditl. Holsten, † 1745, og Hustru Elisabeth Sophie Knuth, † 1742. Ogsaa under Koret er der en, nu tilmuret Begravelse, hvori hviler Medlemmer af Familierne Banner og Schult. Paa et Pulpitur i Kirkens Vestende hænger et gotisk Krucifiks. I Vaabehuset staar et udskaaert gotisk Egetræsskab med Jærnbeslag.

Holstenshus, hvorefter Baroniet har Navn, hed tidligere *Finstrup* og tilhørte 1314 Gotskalk Little, som var en af de Adelsmænd, der for Utroskab mod Erik Menved i det nævnte Aar erklæredes fredløse. Blandt de senere Ejere af F. skal have været Hr. Anders Jensen (Passow), hvis Datter Anne ægtede Henning Walkendorff og blev Moder til Fru Inger Walkendorff, Knud Urnes, hvis Datter Alhed Urne bragte Gaarden til sin Ægtefælle Jørgen Venstermand, † 1551. Sønnen Knud Venstermand døde 1609 i Faaborg efter at have maattet gaa fra Gaarden, som derefter ejedes af Frederik Rantzau, der 1622 solgte den til sin Svoger Mogens Gyldenstjerne, af hvem den 1636 solgtes til Jørgen Schult. Efter sidstnævntes Død 1652 besad hans Enke, Anna Margr. v. Götzen, Gaarden i 32 Aar og efterlod den til Sønnen, Gehejmerd. Diderich S., † 1704, hvorefter dennes Enke Armgard Sophie Gabel 1707 solgte den til Oberstlieutn. Chr. Adolph Holsten, falden i Slaget ved Helsingborg 1710, hvorefter F. tilfaldt Broderen Oberst Godske

Ditlev H. til Langesø, † 1745. Han oprettede 1723 F. til *Stamhuset Holstenshus*, i hvilket Langesø indkorporeredes efter hans Død i Henh. til hans Testamente, og hans Søn, Gehejmerd. Adam Chr. H. († 1801) fik under $\frac{15}{100}$ 1777 Stamhuset oprettet til Baroniet Holstenshus. Baroniet gik over til hans ældste Søn, Kmhr. Dift. H., † 1825, dernæst til den anden Søn, senere Admiral Hans H., † 1849, under hvem Nakkebølle blev købt 1828 og indlemmet i Baroniet. Han havde dog allerede straks overladt Styrelsen af Godset til Sønnen, sen. Gehejmekonferensrd. Adam Chr. H., der fra 1852 antog Navnet Holsten-Charisius, og efter hvis Død 1879 Baroniet gik over til Datteren, Sophie Magdalene Baronesse Berner-Schilden-Holsten, † 1906, Enke efter Kmhr., Ritmester G. A. Baron Berner-Schilden-Holsten († 1889). Deres Søn, Kmhr. Baron Adam Christopher B.-S.-H. er den nuværende Besidder af Baroniet, der vil overgaa til fri Ejendom i den nærmeste Fremtid samtidig med, at Nakkebølle frasælges. Baroniet er 1922 kommet under Administration.

Hovedbygningen er opført af røde Mursten i to Stokv. med høj Kælder og bestaar af 3 Fløje: en Hovedfløj i N. og to mindre Sidefløje i Ø. og V.; foran Hovedfløjens Sydside er der et firkantet Taarn, hvori Hovedindgangen er. Den tidligere Bygning bestod ligeledes af 3, to Stokv. høje, sammenbyggede Fløje, der laa i N., V. og S.; under den nordl. og vestl. Fløj var der Kældere. Ældst var den vestl. og sydl. Fløj, der var opførte 1579 af Bindingsværk af Knud Venstermand og hans Hustru Fru Kirstine Lunge; fra den sydl. Fløj kendes 3 udskaaene Bjælkestykker med Christi Monogram, Bogstaverne K W K L, Venstermands og Lunges Vaaben og Aarst. 1579. Hovedfløjen mod N., af Grundmur, var derimod rejst 1643 af Jørgen Schult og Fru Anna Margr. v. Götzen (mulig har her staaet en ældre, af Kn. Venstermand opf. Bygning), som ogsaa lod restaurere den vestl. Fløj (deres Navne, Vaaben og Aarst. 1643 stod over Indgangen). Aar 1863-68 foretoges under Ledelse af Arkt. Haugsted en stor Ombygning, der helt forandrede Bygnings Karakter: de to Bindingsværksfløje nedreves, og i Stedet opførtes de to nuv. Sidefløje mod V. og Ø. med takkede Gavle, medens Hovedfløjen bevarede som Mellemparti mellem de nye Sidefløje, og Hovedfacaden kom til at vende mod S.; en Sten, der 1723 var opsat over Hovedindgangen til Minde om Stamhusets Oprettelse, flyttedes til Indermuren over Indgangsdøren. Tillige nedbrødes de gamle Lader og Stalde, og der opførtes nye (Arbejdet afsluttet 1873). Endelig foretoges 1889 under Ledelse af Arkt. M. Borch en ny Ombygning, hvorved navnlig de takkede Gavle nedtoges, og Taget blev afvalmet. I Julen 1908 brændte hele Hovedbygning. med Undtagelse af den tøndehvælvede Kælder i Midterfløjen. I de følgende 2 Aar genopførtes Bygn. med nogle mindre væsentlige Ændringer i det ydre, men med store Forandringer i Rumfordelingen, under Ledelse af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen i Odense. Bygningen var tidligere omgivet af Grave paa de 3 Sider, medens der mod S. laa en Mølledam; denne saavel som Gravene mod V. og Ø. er endnu til Dels bevarede. I den store Have, der tidligere var i strengt gennemført fransk Stil, men som nu for største Delen er engelsk, er af Godsets Beboere 1873 rejst en Granitstøtte til Minde om Ad. Chr. Holsten-Charisius. I den tilstødende, c. 100 ha store Dyrehave findes paa Emiliehøj og Stenhøj smukke Udsigtspunkter. I Skoven nær ved findes „Kongehøjen“, ligeledes med Udsigt over den bakkede og skovrige Egn og over Havet Syd paa med Smaaøerne. (Litt.: H. Berner-Schilden-Holsten, H. i D. Hgde. ved 1920).

Kalleko Mølle hørte tidl. under Kronen, men kom 1643 til nuv. Holstenshus. Da Møllegaarden c. 1920 skulde bortfæstes og ombygges, blev Stuehuset undtaget, og af Baroniet skænket til Foreningen „Kalleko Mølle“, der restaurerede det og indrettede det til Museum. Bygningen, der er ejendommeligt beliggende i en Skrænt, hidrører vistnok fra 16. Aarh.; heri er indrettet Møllehus, Dagligstue, Storstue, Kælderstue, Køkken og Bryggers, udstyret med gammelt Inventar.

1430 skænkede Grete, Enke efter Esge Jensen i Faaborg, sin Gaard i Dighernæs, „Mosægardh“ til Vor Frue Lag i Faaborg. — En Gd. *Klingerup* i Diernæs S. ejedes 1590 af Fru Anne Oldeland.

I *Katterød* har der ligget en Adelsgaard, der ejedes af Poul Stigsen Hvide, som 1505 solgte den til Karl Bryske, hvis Søn Jørgen Bryske 1556 skrev sig til Katterød.

I Sognet har ligget en Landsby *Finstrup*, som helt nedlagdes ved Midten af 17. Aarh. og inddroges under Finstrupgd. Lidt NV. for Holstenshus' Hovedbygning ses endnu Rester af Finstrup Kirke, hvis Fundament og lidt af Murene delvis afdækkedes 1870-71. Det har været en Korskirke (indv. 21 m lang) med Taarn mod V.; i Holstenshus' Have staar en Granitdøbefont fra Kirken. Hvornaar Kirken er bleven nedbrudt, og om den er bleven afløst af Diernæs Kirke, der maaske er opf. af Materialer fra den, vides ikke

(1416 skænkede Bisp Jens Ovesen Aflad til F. Kirke; et Sagn siger, at Kirken blev nedreven, fordi en Herremand eller Frue havde ladet en Hund begrave i Kirken eller paa Kirkegaarden); 1525 var den i alt Fald forsvunden. Før Reformationen var Finstrup et selvstændigt Sognekald; ved Kongebrev af $\frac{8}{4}$ 1540 bevilgedes det, at Diernæs efter den dav. Præsts Død maatte blive Anneks til Faaborg, og Finstrup Præstegaard kom 1581 ind under Finstrupgd.

Især i Sognets sydl. Del findes et ret stort Antal Oldtidsmindesmærker, baade Gravhøje og Stengrave. Adskilligt heraf har sin Plads i Skov og er fredlyst, saaledes i Pipstorn Skov 13 til Dels gruppevis liggende Høje, 3 sammenbyggede Langdysser og en anselig Langdysser med 3 Kamre og mere end 50 Randsten; i Enemærket Skov 1 Runddysser og 2 Dyssekamre (vistnok oprindelig hørende til en og samme, i øvrigt ryddet Langdysser), og i Gamle-Kohave 3 Langdysser og et Dyssekammer med Gang. SV. for Barnehøjgd. ligger den smukke og anselige, henv. 5 m høje *Barnehøj*, fredl. ligesom en mindre Runddysser under Diernæs.

Litt.: N. Rasmussen-Søkilde, Holstenshus og Nakkebølle med tilliggende Sogne og Øer, 4 Dele, Odense 1875-78.

Vester-Aaby Sogn omgives af Annekset Aastrup, Diernæs, Brahe-Trolleborg, Krarup, Hunstrup og Ulbølle S. samt Lille-Bælt (Nakkebølle Fjord, hvoraf noget er inddæmmet). Kirken ligger c. 9 km ØSØ. for Faaborg og c. 15 km VNV. for Svenborg. Jorderne, der for største Delen er højtliggende og bakkede (Guldbjærg), kun mod S. jævne og side, er overvejende lerede og lermuldede, dog paa Bankerne sandede og grusede. En Del Skov (Klostersk., Nyvænge, Stenhusløkker, Torpeløkke, Bremerhave, Bøgebjærg Sk. m. m). I den sydl. Del lidt Eng (Digerne), hvorigenem Hunstrup Aa løber til Nakkebølle Fjord. Mod N. Brændegaard Sø med Afløb gennem Silkeaa, en Biaa til Odense Aa. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Faaborg til Svenborg, Faaborg-Ringe og Faaborg-Svenborg Banen.

Befolkning i 1921: 1205 (1801: 730, 1850: 942, 1901: 1083), boende i 270 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 335 Td.; 61 Gde med 285 og 147 Hse med 38, samt forsk. Lodder med 12 Td. Hartk. Ejds. (1920): 4768, deraf Jordv.: 2061. **Areal:** 2293 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 25 ha, Rug 120, Byg 187, Havre 153, Blands. til Modenhed 163, Kartofler 35, Foderroer 183, Sukkerroer 24; Brak udgjorde 60 ha, Grønfoeder og Græsning 534, Haver o. l. 30, Tørvemoser 3, Skov 553, Vandar. 132. **Kreaturhold** (1921): 316 Heste, 1385 Stk. Hornkv. (deraf 732 Køer), 50 Geder, 158 Faar, 805 Svin (1914: 1512).

I Sognet Byerne: *Vester-Aaby* (1304 Aby) med Kirke, Præstegd., Skole (delvis ombygg. 1899; Arkt. Chr. Kjeldsen), teknisk Skole, Baron Holstens Hospital (opr. 1794 af Gehejmerd., Baron Ad. Chr. Holsten, † 1801, til 8 fattige Familier fra Baroniet), Alderdomshjem (tidl. Fattiggd., opf. 1872, Pl. til 4 Fam.), Forsamlingshus (opf. 1886, genopf. efter Brand 1910), Gæstgiveri, Afholdsrestaurant, flere Købmandsforretn. og andre Handlende, 2 Ml., Møllebyggeri, Brugsforen., Maskinfabr. (A/S; under Opførelse efter Brand 1921, fremstiller Landbrugsmask., c. 35 Arb.), Andelsmejeri (opr. 1888, ombygg. 1913), Skibsbyggeri, Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Pejrup* (1327 Pertorp; 1438 Pedorppæ) med Skole (ombygg. 1905;

Arkt. Chr. Kjeldsen), Brugsforen., Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp. Udskibningsstedet *Fjælebroen* med Havn (3,1 m Vand), et meget søgt Brænde-Udskibningssted, Toldassistentst., Kro, Kbmshdl. og Skibsbyggeri. *Øksnehave, Hestehave*, Hse. — Hovedgaarden *Brændegaarden* (1610 Brændegaard) under Baroniet Brahe-Trolleborg (se p. 728) har 34,1 Td. H., Ejdsk. 290, Jordv. 146; c. 166 ha, deraf Ager 131, Eng 33 (1 Hus). *Pilegd.*, 14,2 Td. H., Ejdsk. 130, Jordv. 78; c. 65 ha, deraf Ager 54, Eng 9. *Præstegaarden*, 12,1 Td. H., Ejdsk. 94, Jordv. 59; c. 44 ha, deraf Ager 37, Eng 3, Skov 1. *Kragegd.* (1688 Kragerupgaard). *Lindvads Mølle* (1610 Lindewads Mølle). Skovriderboligen *Ditlevslust* (opf. 1809, og da kaldet Ditlevslust; 1664 Giellebred).

Vester-Aaby S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 4. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 2. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en Langhusbygning med Taarn mod V. og Korsfløje mod N. og S. Af den oprindelige romanske Kampstenskirke, der bestod af Skib, Kor og Apsis, og som havde profileret Kvadersokkel og Dør- og Vinduesindfatninger af Fraadsten, staar nu kun Skibets vestlige Del, hvor Rester af de oprindelige Vinduer og Døre skimtes. I Slutn. af Middelalderen forlængede man Langhuset mod Ø., efter at det romanske Kor var nedbrudt; de nye Mure opførtes væsentlig af raa Kamp, Gavlene af Munkesten. Fra en lidt senere Tid, men dog endnu fra Middelalderen, skriver sig den nordl. Tilbygning, der oprindl. var et Kapel. 1591-98 opførtes det nuv. Taarn, der afløste det ældre „med Træværk paa“; ifl. Indskrift blev det repareret 1765 af Chr. Dtl. Reventlow. Ved en Istandsættelse 1840-42, hvorefter Kirken indviedes ^{27/11} 1842 („Taler ved Vester-Aaby Kirkes Indvielse 1842 tilligemed indledende hist. Bemærkn.“, Odense 1843), blev et Vaabenhus mod S. nedbrudt, den syd. Korsfløj opført og Kapellet mod N. indrettet til Korsfløj. Det indre er sentgotisk hvælvet; Skibet har 3, Koret 1 og hver af Korsfløjene 1 Hvælving; Taarnrummet tjener til Vaabenhus. Altertavlen (Simeon og Anna i Templet) er malet af A. Thomsen 1840. Paa Kalken staar Manderup Brahes og Birgitte Trolles Navnetræk samt Aarst. 1677. Ny, jærnstøbt Døbefont. (Den oprindelige, romanske Granitdøbefont findes i Præstegaardshaven, og en kvindelig Figur af Træ fra 18. Aarh., der har baaret et Døbefad og en Tid har tjent som Font, staar i Kirken). Ny Prædikestol. Orgel fra 1898. Den ene Klokke er fra 1501. Malmlysekrone, skænket 1709 af Friherreinde Anna Catharina Walkendorff, Fr. Trolles Enke. I Koret en Series pastorum. Under Korgulvet findes tilmurede Begravelser.

Brændegaarden blev oprettet 1588 af Henrik Rantzau af to store Skovgaarde, Brændegaard (Gaarden beboedes 1588 uden Afgift af Reimer Sested) og Røglegaard, hvortil 100 Aar senere blev lagt en Del af Byen Nybo. Den har siden da været forenet med Rantausholm og siden 1672 hørt under Baroniet Brahe-Trolleborg. — Hovedbygningen er opf. omtr. 1880.

Pilegaard var tidligere en Hovedgaard og tilhørte 1338 Niels Jakobsen Ruth, 1573 Henning Venstermand, ved hvis Død 1581 den tilfaldt hans Søster Anne, g. m. Godske Brockenhuus, † 1589. Gaarden kaldtes nu *Leiholm*. Da alle Godskes Børn døde ugifte, kom Gaarden under Nakkebølle til 1651, da Falk Gøye solgte den til Kristoffer Offenberg, der 1656 solgte den til Fru Anna Margr. v. Götzen paa Finstrup, hvis Svisgøen Niels Banner 1663 lagde den under Rødkilde. En af hans Kreditorer Simon Fock i Hamborg overtog 1667 begge Gaardene, men fra ham kom L. for Skatterestancer til Kronen og blev udlagt til Ryttergods. 1717 købtes den af Herredsskriver Niels Hansen Krogstrup, der 1739 solgte den til Enkehertuginde Dorothea Christiane, der overlod den til Kmjkr. Philip Ernst v. Schleppegrell, der 1743 lod den stille til Auktion. Den blev da tilslaaet Præsten i N.-Broby Mikkel Clausen (Mules) Enke, Anne Kathrine Dorscheus, ved hvis Dattersøn Mikkel Andersen Pilegaards Død 1790 den paany blev købt til Nakkebølle for 8600 Rd.; 8 Aar senere kostede den uden Besætning 14,860 Rd. og var saa i Agent Jørgen Plougs Slægt til 1823, da Forpagter Dines Peter Lemming købte den for 10,400 Rd. uden Besætning; 1866 købte Møller C. Feldthusen P. for 47,500 Rd. uden Besætning. Ved dennes Død 1910 solgtes den til Henr. Lange, 1916 til Jak. Christensen og 1919 til nuv. Ejer Hans Madsen-Skonaa.

Paa Pejrup Mark, ned mod den i nyere Tid regulerede Sognegrænse mod Grønderup, har vistnok den middelalderlige *Grønderupgaard* ligget. Den regnes 1419 til V.-Aaby Sogn. 1438 tilhørte den Mads Andersen (Bølle), 1536 Klaus Daa.

Ved Stranden tæt V. for Fjælebroens Havn findes Munkesten paa Voldbjærg Mark. Her har vistnok det *Wordburgh* ligget, som Valdemar Sejrs Søn, den udvalgte Kong Valdemar, gav sin Ægtefælle, Eleonora af Portugal, i Morgengave, tillige med Svenborg og Faaborg. (Svenb. Amts Aarb. 1917 p. 3 ff.). 1253 pantsattes Borgen til Grev Gunzelin af Schwerin. Man har tidl. antaget, at det laa i Brænderup S. (se p. 530).

Kun i Sognets sydl. Halvdel kendes Oldtidsmindesmærker. Tæt S. for V.-Aaby ligger en anselig, i ny Tid dog stærkt omdannet Gravhøj samt en Runddykke med et noget forstyrede Kammer. Endnu sydligere ses et smukt Dyssekammer. Disse 3 Mindesmærker er fredl.

V.-Aaby S., der tidl. i kommunal Hens. var forbundet med Aastrup S., er fra 1912 selvstændig Kommune.

Litt.: se under Diernæs Sogn. — Se ogsaa Aarb. for d. Kulturhist. 1894 p. 177 flg., og Kirkeh. Saml. 2. R. VI p. 335 flg.

Aastrup Sogn, Anneks til V.-Aaby S., omgives af dette og Diernæs S. samt Lille-Bælt. Til Sognet hører Øerne *Store-* og *Lille-Svelmø* (hhv. 27 og 4,1 ha) samt *Kidholm* (0,8 ha) og *Skoldholm* (0,05 ha), de 3 sidste ubeboede. Kirken ligger c. 7 km ØSØ. for Faaborg og 18 km VNV. for Svenborg. De noget højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt, Balksbjærg, 48 m, med trigon. St.) er ler- og sandmuldede. Lidt Skov (Ene-mærket, Dyrehave, Æskemose Have). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Faaborg til Svenborg, og Grænsen mod N. skæres et Par Steder af Faaborg-Svenborg Banen.

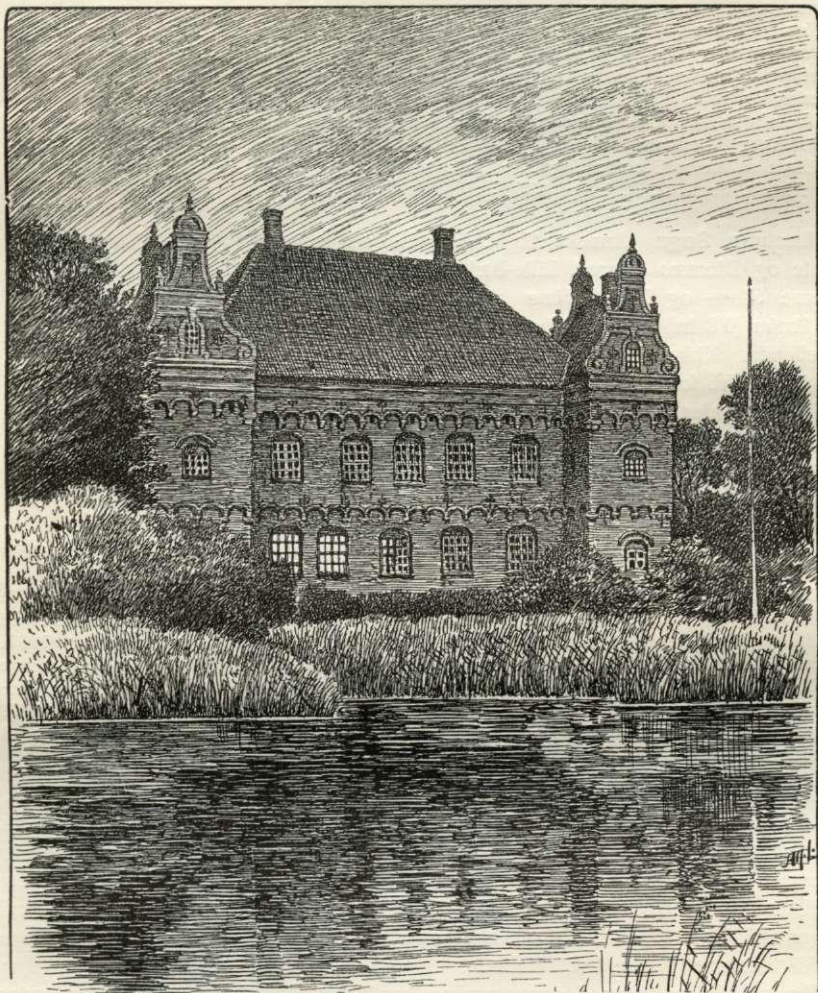
Befolkning i 1921: 833 (1801: 347, 1850: 518, 1901: 584), boende i 132 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 249 Td.; 45 Gde med 224 og 62 Hse med 25 Td. Hartk., samt 6 jordløse Huse. **Ejds.** (1920): 3185, deraf Jordv.: 1497. **Areal:** 1230 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 11 ha, Rug 81, Byg 127, Havre 120, Blands. til Modenhed 95, Kartofler 16, Foderroer 130, Sukkerroer 22; Brak udgjorde 79 ha, Grønfoder og Græsning 383, Haver o. l. 19, Tørvemoser 5, Skov 67, Vandar. 5. **Kreaturhold** (1921): 246 Heste, 1162 Stk. Hornkv. (deraf 634 Køer), 8 Geder, 188 Faar, 473 Svin (1914: 1000).

I Sognet Byen *Aastrup* (1419 Ostorp) med Kirke, Skole (delvis ombygg. 1905), Forskole (opf. 1912), Privatskole, Forsamlingshus (opf. 1893), Brugsforen., Kbmshdl., Ml. og Andelsmejeri (opr. 1887). *Nab*, *Dyvkrog* og *Blødesbæk*, Huse. *Nakkebølle Jærnbanehpl.* — Hovedgaarden *Nakkebølle* (1417 Nackebølle), under Baroniet Holstenshus (se p. 714), har 77,0 Td. H., Ejds. 679, Jordv. 436; c. 402 ha, deraf Ager 245, Eng 89, Skov 54. *Nakkebølle Sanatorium* (se ndf.). *Store-Svelmø* (1664 Suelmøe) havde 1921 15 Indb.

Aastrup S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 4. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 28. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en Langhusbygning, hvis ældste Del har været Skibet i en romansk Kampestenskirke. Af oprindelige Detailler spores Rester af et Vindue og af Syddøren. Ved Slutn. af Middelalderen blev Skibet forlænget mod V., det oprindelige Kor nedbrudt og ombygget i Skibets Bredde samt det indre overhvelvet. Noget senere, omtr. 1550, blev Vesttaarnet, hvis hvelvede Underrum aabner sig ind til Skibet med en Spidsbue,

og Vaabenhuset mod N. tilføjede. Eiler Brockenhuus lod opføre det hvælvede Gravkapel ved Korets Sydside og 1594 Taarnet forhøje og forsyne med et nu forsvundet Spir. Paa Taarnets søndre Væg ses Aarstallet 1765 samt Bogstaverne CDR (Grev Chr. Dittl. Reventlow). 1852 er Taarnet delvis ommuret og forsynet med Renæssancegavle. Alterbilledet (Gangen til Golgatha) er malet af J. Roed. Romansk Granitfont med rige Ornamenter og Indskriften: Hvicmanne me fecit. Ny Prædikestol. Fire Gravsten, hvoraf

Nakkebølle.

de to ældste, over Eiler Bølle til Nakkebølle, † 1535 (ifl. Gravskriften: 1534), og over Claus Eriksen til Kindholm, † 1541, er indmurede i Buen mellem Koret og Kapellet. Den tredje, med Portrætfigurer, over Jakob Brockenhuus, † 1577, og Hustru Susanne Bølle, † 1569, sidder nu bag Alteret; den fjerde, meget anselige og sirligt hugne Sten fra 1589 med Portrætfigurer, over Eiler Brockenhuus, † omtr. 1602, hans første Hustru Berle Friis, † 1582, og to Døtre, samt hans anden Hustru Anne Bille, † 1640, med fire Børn, er anbragt paa Kapellets Væg (sml. Beckett, Herreborge p. 51). Under Koret og

Kapellet er der tilmurede Begravelser, hvori hviler bl. a. flere Ejere af Nakkebølle. I Taarnets Underrum, der er adskilt fra Kirken ved et Smedejernsgitter, er indrettet en Begravelse, hvori staar 3 Sandstenskister med Ligene af Oberstlieut. Johan Fr. Cicignon, † 1764, hans første Hustru, Erica Christina Holck, † 1741, og hans anden Hustru, Sophie Amalie Sehested, † 1793. Over Kisterne en Mindetavle med Cicignons Fødsels- og Dødsaar etc. fra 1804, opsat af hans Datter.

Nakkebølle maa efter Voldstedet „Herregaardsholmen“ nær Stranden og Voldstedet i Hønsemosen (se ndfr.) være en meget gl. Ejendom, flyttet to Gange. Den ejedes tidl. af Familien Bølle, nemlig Anders B. (se p. 597), Mads Andersen 1463, Sønnesønnen, Rigsrd. Eiler Eriksen, † 1534, hvis Datter Susanne var g. m. Claus Eriksen Ravensberg (Slippeslot), † 1541, og sen. med Jak. Brockenhuus til Damsbo († 1577). Hans Søn Eiler B. var den følgende Ejer. N. ejedes derefter af hans Datter af 1. Ægtesk. Susanne Brockenhuus, der ægtede Markvard Bille, † 1631, og som ved Eiler Brockenhuus' Død c. 1602 fik Part i N. (den anden Part beholdt Fru Anne Bille, Eiler Brockenhuus' 2. Hustru, til sin Død), og da Sønnen Eiler Bille døde ugift 1649 efter at have frasolgt eller pantsat meget af Gaardens Tilliggende, tilfaldt N. Søsteren Karen Bille, g. m. Falk Gøye, efter hvis Død 1653 den blev solgt til Niels Krabbe til Skjellinge i Skaane. Han døde 1663, hvorpaa N. blev delt mellem hans to Døtre og deres Mænd, Etatsraaderne Herluf Trolle og Johan Monrad; førstnævntes Søn Etatsrd. Børge T. forenede begge Parter, men bestyrede sine Ejendomme saa slet, at han maatte sælge alt og forlade Landet († 1739). N. købtes 1732 paa Aukt. af Joh. Lehn til Hvidkilde for 35,000 Rd.; han solgte den 1740 til Oberstlieut. Joh. Fr. Cicignon, † 1764, hvis Enke († 1793) og Datter, g. m. Fr. Chr. Skeel til Mullerup († 1798), beholdt den til 1815, da den efter Datterens Død solgtes for 358,000 Rd. til Fr. Chr. Wamberg til Løjtved, der imidlertid ikke kunde udrede Købesummen, skønt han ødelagde Skovene. Gaarden blev derefter ved Aukt. 1821 for 83,500 Rd. tilslaaet G. A. van Deurs, der foretog en fortrinlig Udskiftning, men heller ikke kunde klare sin Gæld, og ved Aukt. 1828 solgtes den for 78,500 Rd. til Baron Hans v. Holsten til Holstenschus, der indlemmede den i Baroniet ifl. kgl. Bevilgning af $\frac{10}{9}$ 1827.

Den nuv. Hovedbygning er opført paa en i en Sø fremspringende Landtunge („Nakke“), som afsondredes fra fast Land ved Grave mod N. og Ø.; omkring Borggaarden blev der trukket en Ringgrav. Borggaarden bestaar af 3 Fløje, en Hovedfløj mod S. og to Sidefløje mod Ø. og V. Hovedfløjen, hvis Ydre i det hele er godt bevaret, og som giver et karakteristisk Billede af Tidens Herreborge, er opført 1559 af røde Munkesten (med en Murtykkelse af 1-1,6 m) i Krydsskifte paa en Kampestenssokkel og bestaar foruden af hvælvede Kældere af to Stokv. og et øverste Halvstokv.; paa hvert af Hjørnerne mod S. er der et firkantet Taarn og midt paa Nordsiden et firkantet Trappetaarn. Over 1. Stokv. springer Muren helt rundt en halv Sten frem, hvilende paa smaa, flade Buer, der bæres af Sandstenskonsoller; over 2. Stokv. krager Muren en Steen ud, og her hviler Buerne paa hugne Kampesten. Her ses Skoldehuller og nu for det meste blinde Skydeskaar. Alle Vinduerne er fladbuede. Paa Østsiden af Trappetaarnet er Hovedindgangen, med en Sandstensportal i Renæssancestil med Fronton foroven, hvori en Indskrift, der melder, at Huset er bygget 1559 af Jak. Brockenhuus, og Brockenhuusernes og Bøllernes Vaaben; Døren, der er af Egeplanker med talrige Jærnnagler, er den oprindelige; paa Indersiden findes den gamle, endnu benyttede Forskudsbom. Rumindelingen i 1. Stokv. er vistnok væsentlig den oprindelige; 2. Stokv. optoges helt af Riddersalen, men denne er nu afskildret i flere Rum; for hver af dens to Ender staar en gammel Sandstenskamin. I Kælderen findes en oprindl. Brønd. I de to Hjørnetaarne, der i 1880'erne har faaet Renæssancegavle (Arkitekt Haugsted), dækkes 1. Stokv. af oprindl. Kuppelhvælvinger, 2. Stokv. af Bjælkeloft, af hvilke dog kun det i det sydvestl. Taarn er oprindl., med udskaarne Knægte under Bjælkernes Ender. Den sydøstl. Taarnkælder har været Borgfængsel. Af de to, noget yngre Sidefløje, i eet Stokv., er den østl. og ældste af Grundmur og sammenbygget med Hovedfløjen (under den sydl. Del har Kælderen Krydshvælvinger); den vestl. Sidefløj er af Bindingsværk. De nye Ladebygninger ligger paa den anden Side af Ringgraven Ø. og SØ. for Hovedbygningen. (Se F. Beckett, *Renæss. og Kunstens Hist.* p. 61; *Ill. Tid.* $\frac{8}{5}$ 1897; F. Beckett (og H. J. Holm), *Danske Herreborge*; H. Berner-Schilden-Holsten, N., i D. Hgde ved 1920; samme, *Nakkebølle-Tæppet*, i *Fra Ark. og Mus.* 2. Ser. I).

Nakkebølle Sanatorium er opr. 1908 (indv. $\frac{19}{9}$) af „Nationalforeningen til Tuberkuløsens Bekæmpelse“ og ligger smukt paa et Næs i Nakkebølle Fjord, omgivet af Park og Skov. Bygningerne er opf. efter Tegn. af Arkitekterne B. og V. Ingemann, og bestaar

af en Hovedbyggn. i 3 Stokv.; i Kælderetagen findes Køkken, Badeanstalt, Apotek m. v., i Stueetagen Spisesal, Dagligstue, Lægeværelse, Laboratorium m. m. samt 5 Patientværelser; i 2. og 3. Stokv. i alt 22 Patientværelser. I Fortsættelse af Hovedbyggn. gaar to Liggehaller, og i en Sidefløj mod Ø. findes Kontor, Forvalterbl. m. v. I en særlig Bygning findes Maskinanlæg, der forsyner Anstalten med elektrisk Lys, Varme, Vand og Gas, og sstds. findes Vaskeri; i Parken to Villæer med Lægeboliger. Anstalten, hvis Opførelse kostede c. 600,000 Kr., har Plads til 131 kvindl. Patienter; Frederiksberg Komm. besætter forlods 40 Pl. Betalingen for voksne er f. T. kun 50 Øre daglig; 28 Smaa piger faar aarl. gratis 7-Ugers Ophold her.

Ved Udkanten af Skoven Enemærket ligger det fredlyste Voldsted „Herregaards-holmen“ — en lille, høj Borgbanke, beskyttet dels af en Grav, dels af den nu ud-tørrede Fjord; baade paa Banken og i Graven er der Munkestensbrokker. Her skal det ældre Nakkebølle have ligget, som desuden har efterladt sig et andet, nu ødelagt Voldsted i *Høensemosen*, tæt N. for nuv. Gaard. Ved Herregaardsholmen fandtes i ældre Tid en Havn.

Lensbesidderen lod 1866-70 (vgl. Bevill. af ¹²/₁₀ 1866) omtr. 60 ha af *Nakkebølle Fjord* inddæmme med en Bekostning af 36,708 Rd.; ved Stormfloden ¹⁸/₁₁ 1872 gennembrødes Dæmningen, og Udbedringen kostede omtr. 8000 Kr.

SV. for Aastrup findes i et Hegn et Dyssekammer og S. derfor Rester af en Runddysse; i Nærheden af sidstnævnte vides 5 Dysser ryddede. Gravhøje kendes ikke i Sognet.

Aastrup S., der tidl. var i kommunal Forbindelse med V.-Aaby S., er fra 1912 selvstændig Kommune.

Litt.: se under Diernæs Sogn.

Vester-Skerninge Sogn omgives af Annekset Ulbølle, Hunstrup S. og Sunds Hrd. (Ollerup og Ø.-Skerninge S.), fra hvilket det delvis adskilles ved Syltemade Aa, samt Lille-Bælt. Kirken ligger c. 14 km ØSØ. for Faaborg og c. 10 km VNV. for Svenborg. Jorderne, der er noget højtliggende (Digerbjærg, 45 m), men skraaner jævnt mod Kysten, er dels ler-, dels sandmuldede. Lidt Skov (Rønnekær Sk., Præsteskoven, smukt beliggende ved Stranden) Gennem Sognet gaar Landevejen fra Faaborg til Svenborg samt Faaborg-Svenborg Banen.

Befolkning i 1921: 951 (1801: 459, 1850: 869, 1901: 936), boende i 235 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 231 Td.; 52 Gde med 189 og 143 Hse med 42 Td. Hartk., samt 1 jordløst Hus. Ejdsbk. (1920): 3231, deraf Jordv.: 1557. **Areal:** 1063 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 39 ha, Rug 65, Byg 121, Havre 100, Blands. til Modenhed 114, Kartofler 13, Foderroer 118; Brak udgjorde 61 ha, Grønfoder og Græsning 256, Haver o. l. 35, Skov 50, Vandar. 2. **Kreaturhold** (1921): 250 Heste, 1111 Stk. Hornkv. (deraf 674 Køer), 32 Geder, 52 Faar, 843 Svin (1914: 1547).

I Sognet Byen: *Vester-Skerninge* (1372 Skerninge) — 1921: 128 Gde og Hse med 477 Indb. (1911: 479 med bl. a. flg. Erhverv: Landbr. 157, Haandv. og Ind. 162, Handel 34, Transp. 26) — med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole, Friskole, Forsamlingshus (opf. 1903), Fattiggd. (opf. 1864), Apotek (opf. 1889, Arkt. Prof. Anton Rosen), flere Købmandsforretn. og andre Handlende, Brugsforen. („Thor“), Kro (en typisk fynsk Bindingsværksbygning), Vandmølle (Vester Ml.), Bryggeri, Savværk, Filial af Sydlyns Diskontobank (Faaborg), Elektricitetsværk (privat, opr. 1910), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp. Saml. af Gde og Hse: *Søndermark* med Forskole, *Nørremark*, *Æblemose Huse*, *Lunghuse*, *Bukkebjerg Huse*. — *Skerningegd.*, *Bernekildegd.*, *Bøjlsgd.*, *Sønder-Langgd.*

Vester-Skerninge S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører

under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forlingskr. og 3. Udskrivningskr. 32. Lægd. Kirken ejes af Slægten Bredsdorff.

Kirken er en Langhusbygning med Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Af den romanske Kampestenskirke er der næppe bevaret stort andet end en reliefsmykket Dør-overligger med et Kors mellem to Blomster. I øvrigt synes Bygningen, der er af Kamp og Munkesten, at være helt ombygget i sentgotisk Tid. Taarnet har Blindingsgavle i N. og S., og paa Vaabenhusgavlen er Trappekammene bevarede. Kirkens Indre er gotisk hvælvet; en Triumfvæg med spids Bue skiller Korpartiet fra Skibet. Alterbilledet (Christus i Getsemane) er malet af C. V. Eckersberg 1817. Romansk Granitfont. Prædikestol fra Tiden c. 1800. I Vaabenhuset en Ligsten over Gartner Chr. Rasmussen Voigt, † 1768, og Hustru. — Sentmiddelalderlig Kirkegaardsportal. Paa Kirkegaarden er begr. Amtmd. P. Chr. Schumacher, † 1817, og Direktør Th. Bredsdorff, fra Flensborg, † 1913. — Et Ligkapel er opf. 1922, Arkt. Harald Nielsen, og skænket af Apoteker A. E. Sibbersen.

Vester-Skerninge Kro.

Ved Kirken har tidl. ligget et Hus, *Sophie Krag's*

Hospital (opr. 1778 af Sophie Juel, Enke efter Etatsrd. N. Krag), med Pl. til 4 Kvinder af Skjoldemose Gods og et Fond paa 2000 Rd. Huset er nedrevet 1898 og Grunden lagt ind under Kirkegaarden.

I V.-Skerninge grundlagde Digteren Mads Hansen († 1880) i Forbindelse med Anton Nielsen en Folkehøjskole 1868, som han senere solgte til Anton Nielsen, hvorefter den flyttedes til Ollerup (se Højskolebladet 1881 Sp. 737). — I V.-Skerninge er 1885 rejst et Mindesmærke (en 2,5 m høj Granitsten med Broncebuste) for Mads Hansen. — Foran Apoteket i V.-Skerninge er opstillet Thorvaldsens „Hebe“ i Bronze, skænket til Byen 1911 af Apoteker A. E. Sibbersen. — En Genforeningssten, skænket af samme, er rejst 1920, ligeledes foran Apoteket.

1610 nævnes en „Vestergaard“ i Sognet. — Præstegaardens nordl. Fløj bærer Aarst. 1662; dens Jorder (tidl. 14 Td. H.) er nu udstykket.

De c. 10 Oldtidsmindesmærker, der kendes i Sognet, havde alle deres Plads i dettes sydl. Del. Her ligger, under V.-Skerninge, en fredl. Stengrav.

V.-Skerninge Sogn var indtil 1921 i kommunal Hens. forenet med Annekset Ulbølle.

Litt.: P. R. Møller, V.-Skerninge-Hunstrup Sangforening, i Aarb. f. Svenb. Amt 1908.

Ulbølle Sogn, Anneks til V.-Skerninge, omgives af dette, Hunstrup S., hvorfra det adskilles ved Spangebæk, V.-Aaby S. samt Lille-Bælt. Kirken ligger c. 12 km ØSØ. for Faaborg og c. 12 km VNV. for Svenborg. Jorderne, der er noget højtliggende (Stempelbjerg, 52 m, med trigon. St.) og skraaner mod Kysten, er lermuldede. I Sognet findes jærnholdige Kilder. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Faaborg til Svenborg samt Faaborg-Svenborg Banen.

Befolkning i 1921: 954 (1801: 617, 1850: 860, 1901:

966), boende i 235 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 291 Td.; 53 Gde med 242 og 152 Hse med 49 Td. Hartk., samt 1 jordløst Hus. Ejds. (1920): 3559, deraf Jordv.: 1821. Areal: 1252 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 19 ha, Rug 103, Byg 161, Havre 145, Blands. til Modenhed 95, Kartofler 13, Foderroer 129; Brak udgjorde 83 ha, Grønfoeder og Græsning 370, Haver o. l. 46, Skov 12, Vandar. 3. Kreaturhold (1921): 261 Heste, 1209 Stk. Hornkv. (deraf 742 Køer), 23 Geder, 70 Faar, 774 Svin (1914: 1635).

I Sognet Byerne: *Ulbølle* (1404 Ulbølle) med Kirke, Skole (2 Bygn. med 2 Lærere), Forskole, Forsamlingshus (opf. 1919, Arkt. Frits Jørgensen), Ml., Brugsforen., 3 Købmandsforretn., Cementvarefabr., Andelsmejeri (opr. 1887, ombygg. 1908), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Strandhuse* (1610 Ouffre, 1688 Oure eller Strandhuse). Saml. af Gde og Hse: *Lillemark* med Forskole, *Nørre-Hannemose*, *Præstemose*, *Assenhøj*, *Spaanehøj*, *Birkehøj*, *Marieborg*, *Højtved*, *Dyrehavekrog*, *Langemark*. — Hovedgaarden *Rødkilde* (1314 Rødkilde): 57,8 Td. H., Ejds. 530, Jordv. 318; c. 238 ha, deraf Ager 197, Eng 10, Skov 15, Mose 3 (1 Hus). *Margrethesminde*: 24,5 Td. H., Ejds. 257, Jordv. 162; c. 108 ha, deraf Ager 96, Skov 7. *Ringsgaard*: 13,4 Td. H., Ejds. 113, Jordv. 83; c. 63 ha, deraf Ager 54, Eng 1, Skov 4, Hede 1. — *Ellehøj*, Gd. og Savværk. *Birkeris*. *Galbjærggd.* Ore (1664 Ormmer orre), Hus.

Ulbølle S., en egen Søgnekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 31. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1915).

Kirken, liggende paa en Bakke, er en sentgotisk Langhusbygning med Taarn mod N., af Kamp blandet med Munkesten. En fladbuet Norddør og nogle Vinduer spores. Taarnet, der tjener til Vaabenhus, har Blindingsgavle i Ø. og V. (den vestre ommuret 1882). Hele Bygningen synes at skrive sig fra 1. Halvdel af 16. Aarh.; Taarnet er vistnok lidt yngre end Langhuset. Kirkens Indre er hvælvet. Alterbilledet (Christus vel-signende de smaa Børn) er malet af Otto Bache 1872. Paa Kalken staar Margret Friis Henriks Datter, 1575, samt Egern-Friisernes og Bildernes Vaaben. Alterbog med Sølvbeslag fra 1772. Malmstøbte Alterstager fra 1579 med Ulfeldernes og Hvidernes Vaaben. Romansk Granitfont med 4 Menneskehoveder, to Løvekroppe med fælles Hoved og Ornamentbaand. Prædikestolen er et rigt Snitværk i sen Renæssancestil med Indskrift: Gregorius Canutius Kragius 1650. I Kirken og Vaabenhuset er opsat fem, ret slidte Gravsten, alle med Portrætfignurer; over Claus Ulfeld til Rødkilde, † 1566, og Hustru Margrethe Hvide (hugget 1573); over Jesper Friis, † 1558, og Hustru Anne Hvide, † 1577; over Knud Hvide til Rødkilde, † 1537, og Hustru Kirsten Tidemandsdatter, † 1562, samt to Børn; over Jakob Hvide til Rødkilde, † 1563, og Hustru (hugget 1573), over Jomfru Margrethe Friisdatter, † 1562. Paa Skibets Væg et lille Epitafium med Metalplade over Fru Margrethe Hvide, Claus Ulfelds Efterleverske, † 1595. I Vaabenhuset er indsat en Ligsten over „ærlige Dannemand Hans Jensen i Oure“, † 165(?). — I 1917 er der rejst en Mindesten for Komponisten Hans Hansen (f. 1817 i Ulbølle, † 1878), en Granitsten med Medaillon, Billedhugger Simonsen (Stenen er rejst i H. H's tidl. Have, der nu er indtaget til Kirkegaard; se Aarb. for Svenb. Amt 1917). — En Genforeningssten er rejst 1920.

Rødkilde, hvis Navn kommer af de mange jærnholdige Kilder omkring Gaarden, der farver Jorden rød, nævnes første Gang 1314, da den tilhørte Kammersvend Tyge Lauridsen, en af de Adelsmænd, som da blev erklærede fredløse og mistede deres Gods. Senere ejedes den i lang Tid af Hviderne, nemlig Hans Poulsen 1461-62, Otte Poulsen 1469 († 1498), Knud Ottesen, † 1537, Jakob Knudsen, † 1563 (Jesper Friis, † 1558, g. m. Anne Knudsdatter Hvide, havde Andel i Gaarden), dennes Søster Margrethe, Claus Eggerdsen Ulfelds, † 1595; derefter af Oluf Brockenhuus, hvis Moder Gese Tidemand var Næstsøskendebarn til Jakob og Margr. Hvide, Breide Rantzau 1614, Sønerne Kai og Frands R., Sophie Kaisdatter R., hendes Moder Fru Anne Lykke, senere Kai Lykke; han pantsatte den 1657 til Fru Anne Margr. v. Cötzen, der 1663 fik den udlagt af de kongl. Kommissærer i Kai Lykkes Bo, men straks skødede den til sin Svigersøn Niels

Banners to Sønner. Niels Banner solgte den (36 Td. H.) til Simon Foch i Hamburg, efter hvis Fallit 1672 Gaarden blev udlagt til Simon Motzfeld og Generalfiskal Chr. Pedersen, hvilken sidste s. A. pantsatte den til Peder Motzfeld; 1693-94 købte Johan Monrad R. af Chr. Pedersens Kreditorer, men solgte den 1706 for 18,746 Rd. til Børge Trolle, efter hvem den 1733 ved Aukt. blev solgt til Johan Lehn til Hvidkilde, der 1736 solgte den (204 Td. H. med Bøndergods) for 14,000 Rd. til Jens Lange, Forvalter sstds. Han foretog mange Forbedringer ved den forfaldne Gaard, samlede Jorderne, indførte som den første i Fyn Femvangsdriften, udskiftede Ulbølle By af Fællesskabet med 4 andre Byer, udflyttede Gaardene, anlagde et Teglværk, en Stivelse- og Pudderfabrik, et Udskibningssted og et Skibsværft m. m., men var tillige haard mod sine Bønder og mishandlede dem, hvad der førte til en langvarig Proces (se Poul Hansen, „Jens Lange og hans Bønder“, i Aarb. f. d. Kulturhist. 1892 p. 105 fig.). Efter hans Død 1790 fortsatte Sønnen, Justitsrd. Joh. Lange, † 1829, Forbedringerne paa Godset, og Gaarden arvedes af E. H. Lange († 1874), derefter af Sønnen Chr. Lange, som 1891 solgte den til Grev Schaaffalitzky de Muckadell til Arreskov, hvis Søn Baron L. S. de M. overtog den 1892. — Hovedbygningen er som mange andre fynske Herregaarde opført i et lavtliggende Terræn, omgivet af Sø og Mose. Bygningen bestod tidligere af 3 sammenbyggede Fløje af Egebindingsværk, som blev nedrevne 1854 og erstattede af det nuv. grundmurede Stuehus; V. for dette findes endnu en stor Dam. NV. for Gaarden ses det gamle Voldsted, hvor den tidl. Hovedbygning skal have ligget. I Haven findes Langernes Familiebegravelse. — *Margrethesminde*, som hører under Rødkilde, fik 1868 en ny Hovedbygning (Arkt. Knud Borring). — *Ringsgaard*, der tidl. var Forpagtergd. under Rødkilde, er frasolgt 1921, efter at Avlsbygn. var nedbrændte ved Lynnedslag.

I Sognet nævnes 1610 en *Østergaard*, og 1688 „Stougaard“.

Alene i Sognets sydl. Del, især lige ved Kysten, har der været Oldtidsmindesmærker (en halv Snes Snes Gravhøje og nogle Dysser), men kun 2 mindre Høje ved Strandhuse er nu bevarede.

Ulbølle S. var indtil 1921 i kommunal Hens. forenet med Vester-Skerninge. — Præstegaarden laa indtil 1573 i Ulbølle.

Hunstrup [Hundstrup] Sogn, Anneks til Ø.-Skerninge i Sunds Hrd., omgives af Sunds Hrd. (Stenstrup S.), Krarup, V.-Aaby, Ulbølle, fra hvilket det adskilles ved Spangebæk, og V.-Skerninge S. Kirken ligger c. 12 km Ø. for Faaborg og c. 13 km VNV. for Svenborg. De højtliggende og bakkede Jorder (Digebjerg, 74 m; ved Vestgrænsen et Højdepunkt, 69 m, med trig. St.; Rødebjerg). En Del Skov (Mynderup Hestehave, Grængesbjerg Have, Damsk., Hestehave, Kohave, Guldbjærg Sk. m. m.). Gennem Sagnet løber Hunstrup Aa, der ved Grængesbjerg Have optager Hørup Aa og ved Gundestrup Spangebæk.

Befolkning i 1921: 841 (1801: 425, 1850: 547, 1901: 680), boende i 181 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 233 Td.; 45 Gde med 190 og 106 Hse med 35, forsk. Lodder med 8 Td. Hartk. Ejds. (1920): 3419, deraf Jordv.: 1713. Areal: 1626 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 19 ha, Rug 77, Byg 99, Havre 124, Blands. til Modenhed 170, Kartofler 19, Foderroer 130; Brak udgjorde 49 ha, Grønfoeder og Græsning 329, Haver o. l. 35, Tørvemoser 18, Skov 447, Vandar. 9. Kreaturhold (1921): 276 Heste, 1112 Stk. Hornkv. (deraf 654 Køer), 36 Geder, 91 Faar, 617 Svin (1914: 907).

I Sagnet Byerne: *Hunstrup* (1348 Hwnstorpe) med Kirke, Skole, Forskole (opf. 1919), Brugsforen. og 2 Kbmndsforretn.; Lejlighederne i den nedlagte Fattiggård er dels udlejet, dels benyttes de til Alderdomsunderstøttede eller Husvilde; *Gundestrup* (1408 Gyindstrup) med Ml. og Andelsmejeri (opr. 1888); *Mynderup* (1417 Møndrup). Saml. af Gde og Hse: *Mynderup Hestehave*, *Sibirien*, *Størebj*

(1844 Sterregd. og Sterrehuset), *Gatteløkkerne*. *Ellehuse, Pilshuse*. — Hovedgaarden *Langeskov*: 31,5 Td. H., Ejds. 305, Jordv. 144; c. 257 ha, deraf Ager 143, Eng 3, Skov 96, Mose 11 (9 Huse). Hovedgaarden *Flintholm* (1664 Flintholmb): 20,9 Td. H., Ejds. 215, Jordv. 171; c. 156 ha, deraf Ager 105, Skov 47. — *Eskebjerggd.* (1664 Eschebierishuus), *Galtegd.* (1610 Store Galtebjerg), *Aagd.*, *Gammelgd.* (1610 Gammelgaard). *Elleskov Vandmølle* (1610 Elschouffs Mølle).

Hunstrup S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sunds Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 30. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1914).

Kirken er en Langhusbygning med Taarn mod V. og to Korsfløje mod N. og S. Dens ældste Del, Skibet, hører til en romansk Kampstenskirk. I den senere Middelalder er Taarnet, af Munkesten og med hvælvet Underrum, tilføjet. Vistnok samtidig blev Koret nedbrudt og Skibet forlænget mod Ø. samt hele det indre overhvælvet. Ved Kirkens Nordside har staaet et overhvælvet Kapel og ved Sydsiden et Vaabenhus (opf. 1587 af Birgitte Banner), men begge disse Tilbygninger nedrevs 1858, da Taarnets Underrum indrettedes til Vaabenhus (med Indgang fra S.) og de to nuværende Korsfløje opførtes, 1872 blev Taarn gavlene ommurede; Aaret efter blev selve Kirken repareret og cementpudset. Alterbilledet (Christus og Synderinden) er af ukendt Oprindelse; Rammen er fra 1885. Romansk Granitfont med terningformet Kumme, hvis Hjørner smykkedes med Tovstave og Menneskehoveder. Prædikestolen indeholder nogle Fyldinger fra 1566 med Claus Bryskes og Berite Banners fædrene og mødrene Vaaben, men er i øvrigt ny. Den ældste Klokke med Minuskelindskrift, er skænket af ovennævnte Claus Bryske og Hustru 1561. — Paa Kirkegaarden er begravet Folkedigteren Mads Hansen, † 1880. Ligkapel er opf. 1903 i det sydvestl. Hjørne af Kirkegaarden.

Flintholm tilhørte 1506 Claus Bryske, derefter Sønnen Carl B. og dennes Søn Claus B., † 1564, hvis Enke Berite Banner, † 1592, arvede den efter sin tidlig afdøde eneste Søn Karl B. Hun giftede sig igen med Knud Bille. 1614 ejedes F. af Breide Rantzau og siden (jfr. Brahe-Trolleborg) af den rige Frands Lykke og hans bekendte Søn Kai Lykke og derefter af Fru Kirstine Munk, hvis Børn og deres Kreditorer 1663-64 solgte den til Rigsraad Otte Krag, † 1666. Dennes Sønnesøn Niels Krags Enke solgte den ved Auktion 1768 for 24,500 Rd. til Justitsrd. Jens Lange til Rødkilde, i hvis Families Besiddelse den længe er forbleven, nemlig Joh. Lange († 1829), F. R. Lange († 1846), Enken Margr. Lange († 1856), som 1856 solgte den for 75,750 Rd. til Sønnen C. F. R. Lange, der s. Aar overlod den for 99,000 Rd. til sin Broder, J. T. Lange, † 1901. Dødsboet solgte den 1902 for 250,000 Kr. til Johs. Mackeprang, der 1908 mageskiftede den til H. Steenbach for Andrupgd., denne solgte den 1916 til E. Saurbrey for 300,000 Kr.; 1922 solgtes den til O. Schäffer. — Hovedbygningen er opf. 1843-44 af Grundmur. Mulig er F. flyttet fra en tidligere Plads, nærmere Hunstrup, Voldstedet Bøhoved (se ndfr.), med mindre dette Voldsted tilhører den Gaard i Byen, der paa D. Atl.'s Tid havde sine Jorder for sig selv.

Langeskov er oprindl. en Parcel fra Løjtved i Stenstrup Sogn, oprettet i Slutn. af 18. Aarh. af Justitsrd. Jens Lange. 1809-1905 tilhørte den Familien Lollesgaard. Den solgtes 1905 af P. Lollesgaard til E. Holberg for 230,000 Kr., 1914 købtes den for 370,000 Kr. af Seier Hansen, der 1915 solgte den til Kammerjunker J. de Neergaard, der 1918 mageskiftede den med sin Moder, Hofjægermesterinde Jacobine de N., som 1919 solgte den til Direktør H. J. Blichfeld; dennes Enke solgte den 1923 til Alexander Oxholm. — Hovedbygningen, i 1 Stokv. med Kælder, med fremstaende Midtparti og svungne Gavle, er opf. 1862.

En Gaard „Kaa Huusit“ nævnes 1688 i Sognet.

N. for Hunstrup ligger det stærkt ødelagte Voldsted *Bøhoved*. — I Hvidkildes Fredskov N. for Mynderup ligger et andet Voldsted, *Fløjstrup* eller *Herregaarden*, en nærmest firkantet, flad og lav Banke, omgivet af Grave (c. 50 × 50 m).

Ingen Oldtidsmindesmærker kendes i Sognet.

Hunstrup S. var indtil 1911 i kommunal Hens. forenet med Ø.-Skerninge S.

Brahe-Trolleborg Sogn, det største i Herredet, omgives af Annekset Krarup, Espe, Hillerslev, Ø.-Hæsing, Svanninge, Diernæs og V.-Aaby S. Kirken ligger

c. 9 km NØ. for Faaborg og c. 20 km NV. for Svenborg. De højtliggende og meget bakkede Jorder (højeste Punkt ved Vestgrænsen 103 m; Røvebanker) er muldede, sand-, grus- og lerblandede. En Del Skov (Knavlebjerg Sk., Teglværksk., Gerup Sk., Søndermark, Storsk., Sølvbjerg Sk., Fiskerup Sk., Hellemosesk. m. m.). I Sognet nogle Søer, saaledes Nørresø, Store-Øresø, en Del af Brandegaard Sø (se p. 717) og den c. 205 ha store Fleninge- eller Arreskov Sø, fra hvilke mindre Vandløb som Silkeaa, Haagerup Aa m. fl. danner Afløb og samler sig til Odense Aa. Et yndet Udflugtssted er den smukke Lammehave Skov ved Nørresø. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nyborg til Bøjden samt Faaborg-Ringe Banen.

Befolkning i 1921: 2608 (1801: 1522, 1850: 1666, 1901: 2104), boende i 530 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 626 Td.; 95 Gde med 580 og 180 Hse med 41, forsk. Lodder med 5 Td. Hartk., samt 10 jordløse Hse. Ejdsk. (1920): 10,104, deraf Jordv.: 4308. **Areal:** 4639 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 62 ha, Rug 210, Byg 328, Havre 311, Blands. til Modenhed 256, Kartofler 65, Foderroer 345, Sukkerroer 22; Brak udgjorde 165 ha, Grønfoder og Græsning 941, Haver o. l. 83, Tørvemoser 138, Skov 1318, Heder og Lyngbakker 12, Vandar. 196. **Kreaturhold** (1921): 619 Heste, 2558 Stk. Hornkv. (deraf 1403 Køer), 72 Geder, 167 Faar, 1299 Svin (1914: 2970).

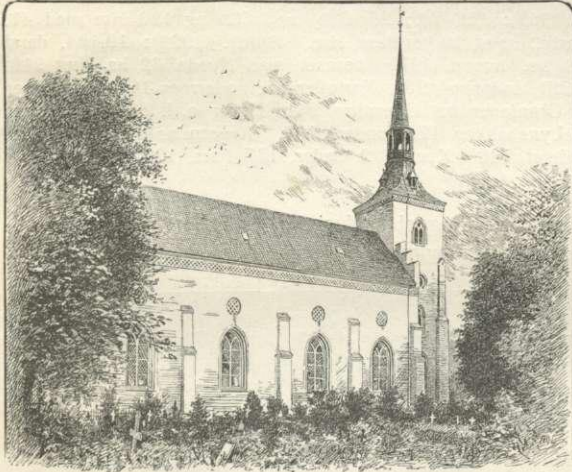
I Sognet *Brahe-Trolleborg Kirke* (Sognet kaldes alm. Trolleborg alene), der udgør en Fløj af Brahe-Trolleborg Hovedbygning, *Brahe-Trolleborg Familiehus* (opf.

1849 efter Brand, Plads for 7 fattige) samt Byerne: *Korint* — 1921: 81 Gde og Hse og 367 Indb. 1911: 313 med bl. a. flg. Erhverv: Landbr. 54, Haandv. og Ind. 177, Handel 28, Transp. 9 — med Brugsforen., Kbmshdhl., Kro, Afholdsrestaurant, Ml., Savværk, (beskæftiger c. 30 Arb.), Cementvarefabr., Klinik, Andelsmejeri (opr. 1888), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Spanget* (indtil 1886 Tingsted) med Arresthus (opf. 1871; Plads for 8 Arrestanter), Landbrugsskole (se ndf.), Garveri (beskæftiger c. 10 Arb.) og Barkmølle; *Haagerup* (1435 Hogarp) med Præstegd., Skole (Ludvigsminde, opf. 1804), Forsamlingshus, 2 Kbmshdforretn., Ml., Jærnbane- og Posteksp.; *Brænde-Lydinge* (1664 Brendelydinge) med Andelsmejeri (opr. 1888, ombygget 1906); *Fleninge* (1664 Flemminge; 1688 Flenninge); *Gerup* (1664 Gierup) med Skole (Sybilleminde) og Brugsforen.; *Fagsted* (1664 Fagsted); *Nybygdgaarde* (1664 Nybøt); *Grønderup* (Grynderup; 1419 Grøndropgord) med Skole (Wendtzminde) og Jærnbaneholdeplads. — Samlinger af Gde og Hse: *Nybo Huse* (1664 Nyeboe), *Lydinggaarde* (1664 Lydinggaarde), *Sølvbjerggaarde* (1664 Sølbierriit), *Mellemhave*, *Nyløkke Huse*, *Hammerværk*, *Bernstorffsminde* (opf. 1883 efter Tegning af Arkitekt Haugsted), *Fattiggaard* (Plads for c. 30 Lemmer) og *Alderdomshjem* (10 Pl.), med Kbmshdhl. — Hovedgaarden *Brahe-Trolleborg* (1688

Brahetrolleborg) under Baroniet af s. Navn*): 63,1 Td. H., Ejds. 546, Jordv. 306; c. 272 ha, deraf Ager 228, Eng 44. Tillige hører under Baroniet Gaardene: *Egneborg* (1664 Egneborrig) med 34,8 Td. H., Ejds. 306, Jordv. 197; c. 175 ha, deraf Ager 148, Eng 22, og *Høbbet* (1688 Hybbedgaard) med 22,5 Td. H., Ejds. 216, Jordv. 151; c. 152 ha, deraf Ager 146, Eng 2 (1 Hus). — *Gerupskov* (1688 Gierdrup Schov), Gd. *Kejlholm* (1688 Kelleholmshuus), Gd. *Teglgd. Pugehus* (1688 Pugehuuset), *Kræmmerhus* (1688 Kremmerhuuset) og *Knavebjerg Hus* (1664 Knabbellbieriet). *Brahe-Trolleborg Vandmølle. Skyttegd.*

Brahe-Trolleborg S., en egen Sognekommune, delt i søndre og nordre Sogne-

Brahe-Trolleborg Kirke.

fogeddistrikt, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 4. (søndre) og 5. Lægd (nordre Distrikt). Kirken tilhører Ejeren af Brahe-Trolleborg.

Kirken (fordum indviet til Skt. Nikolaus), den nordl. Fløj af Brahe-Trolleborg Hovedbygning, består i sin nuv. Tilstand af et højt Langhus (i alt over 30 m langt og

9 m bredt) og Taarn med et slankt Spir mod V. (til Murtinden 23, til Spirets Top 50 m). Bygningen er dækket med Cementpuds og har et helt nymodens Udseende, men er dog en Rest af Holme Klosters gamle Kirke, en tidliggotisk Murstensbygning fra Slutn. af 13. Aarh. Kirken havde oprindl. tre Skibe, men nu er kun Midtskibet levnet. Højkirken fik sit Lys gennem store, spidsbuede Vinduer med rigt og smukt Stavværk, hvoraf der endnu findes Levninger paa det nuv. Loft, og fra Midtskibet førte paa hver Side 4 spidsbuede Arkader ud til de lavere Sideskibe. Hvornaar disse Sideskibe er forsvundne og Arkaderne tilmurede, vides ikke, vistnok kort efter Reformationen, maaske samtidig med at de nuværende, lavtsiddende, sentgotiske Hvalvinger indbyggedes. Kirken havde oprindl. intet Taarn; kun paa Vestenden har den haft et lille Spir, der 1735 afløstes af et højt, spaantækt, paa 8 Søjler hvilende Spir. Hvor det nuv. grundmurede Taarn, opf. 1869, staar, stod tidligere et lille Vaabenhus, først opført 1817. Har tidligere Tidens Restaurationer mishandlet den ærværdige Bygning, har vor Tids ikke bødet herpaa. Ved Restaurationen 1817 mistede Kirken en stor Del af sit gamle Inventarium, ved en ny Restauration 1847 „fornyedes hele Kirkens Indre“, og endelig kom Restaurationen 1868-69, da der blev indsat store, spidsbuede Jærnvinduer, medens Skibets Mure gjordes henved 1,3 m lavere, og Taarnet tilføjedes. Kirkens Indre virker koldt, og Inventaret er nyt. Altertavlen (Nadveren) er malet 1848 af A. Thomsen; Døbefonten, af Marmor med Relieffer paa de fire Sider, er af Thorvaldsen, skænket af Charl. Schimmelmann (indviet $\frac{2}{11}$ 1817; B. H. Knap, Tale ved Indvielsen af den Thorvaldsenske Døbe-

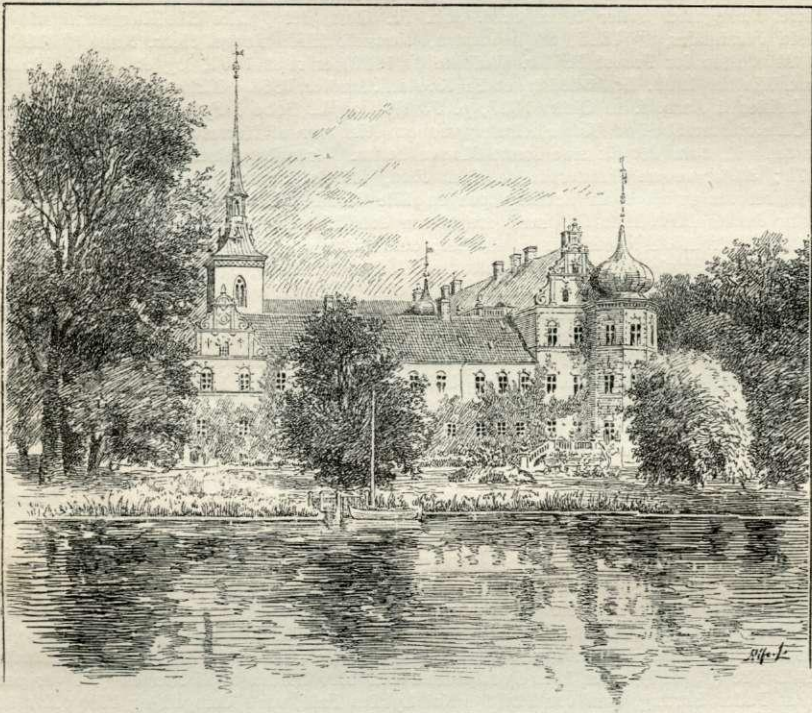
*) Til Baroniet *Brahe-Trolleborg*, der indbefatter Hovedgaardene Brahe-Trolleborg og Brænde-gaarden samt Gdene *Egneborg*, *Høbbet* og *Sølyst*, hører c. 347 Td. Hrtk. af alle Slags, deraf fri Jord c. 161, indtaget til Skov c. 178, Bøndergods c. 8 Td.; i Bankaktier 9,400 Kr., i Fideikommisskapital c. 855,885 Kr. Skovarealet udgør c. 1826 ha (deraf 1655 bevokset). Dets Vurderingssum 2,409,000 Kr., Jordv. 1,327,000 Kr.

ført i B. Kirke, Odense 1817; den tidligere Døbefont staar i V.-Aaby Kirke); Orgelet er fra 1803. En sentgotisk Krucifiksgruppe af Claus Berg er flyttet til Fjenneslev og Tirsted (sml. III p. 107, IV p. 159 samt Ussing: Cl. Berg p. 32). Uden for Taarnrummet, der tjener som Vaabenhus, findes over den jærnbeslagne Egetræsdør, der fører ind til dette, et Basrelief (Maria med Barnet) af Thorvaldsen; her er opstillet 3 gamle Ligsten, deriblandt en over en Abbed Tuve fra 2. Halvdel af 15. Aarhundrede (se Løffler, Gravsten p. 20 og 39 og Pl. IV). Der har været to aabne Begravelser, den Trolleske under Kirkens Vestende, hvilken blev lukket 1817, medens de 7 Lig nedsendtes paa Kirkegaarden, og den Rantzauiske under Koret, fra hvilken 8 Lig ligeledes udbragtes paa Kirkegaarden, medens Gravkælderer er bevaret. Ligene er begravede i et særligt Indelukke af Kirkegaarden, den Reventlowske Familiebegravelse. Paa den større Kirkegaard hviler bl. a. Prof. Joh. Fr. Oest, det fynske Skolelærerseminariums første Forstander, † 1815, Sognepræsten, Konsistorialrd. Børge Henr. Knap, † 1850; en Mindesten for Provst M. Th. Wøldike († 1900) er rejst 1901, og en for Højskoleforst. Winther 1902. Et Abbedsignet fra 13. Aarh. fandtes 1868 i Kirkemuren. (Om Kirken se Løffler, i Aarb. f. n. Oldk. 1887, p. 73 fig., og L. Bobé i Fyens hist. Herregaarde).

Cistercienserabbediet *Holme Kloster* var en Aflægger af Herresvad Kloster i Skaane, for saa vidt som det fik sine første Munke herfra. Grundlæggelsesaaet angives alm. til 1172; 3 Aar senere eksisterede det i alt Fald, thi da nævnes her en Abbed Thomas. Klosteret var opført i en Lavning paa en lille Holm mellem Sø og Aaløb og kaldtes derfor *Insula Dei* (Guds Ø), men meget om dets Historie vides ikke, skønt det synes at have hørt til de fornemmere Abbedier; dets Arkiv er ganske gaaet tabt. Der kendes Navnene paa nogle Abbeder; 1281 nævnes Kl. i et Pavebrev, og 1291 betænkedes det i et Testamente; vistnok havde det et ikke ubetydeligt Jordtilliggende, som udgjorde et eget Birk. Ved Reformationen kom Klosteret under Kronen og blev snart efter helt forladt af Munkene; 1538 pantsattes det til Clemens v. d. Wisch; 1539 til Christ. Johansen Lindenow. 1541 købte Jak. Hardenberg til Hvedholm († 1542) det af Kronen for 42,000 Mark lybsk, hvorefter Enken Sophie Lykke beholdt det til 1551, da Kronen fratog hende det; 1552 sagsøgte Kronen hende for den Forringelse, som H.-Kl. havde lidt i hendes og hendes Mands Forleningstid; blandt andet var mange af Klosters Billeder og kirkelige Prydelser forkomne (Ny kirkehist. Saml. VI, p. 698 fl.). H.-Kl. gaves som Pantelen til Eskild Oxen til Løgismose, der fratraadte det 1558 til Fordel for Dronning Dorothea, under hvem Frands Brockenhuus var Foged paa Gaarden. Aar 1568 solgte Fr. II det for 55,000 Rd. til Statholder i Hertugdømmerne Henr. Rantzaus, som i Skødet fik Lov til at oprette Gaarden under Navn af *Rantzausholm* til et Stamhus for sin mandlige Slægt. Ved Henrik Rantzaus Død 1598 tilfaldt R. hans Søn, Statholder Breide R., † 1618, derefter hans Søn Kai († 1623), dennes Broder Frands, der druknede 1632, Kai Rantzaus Enke, den for sit Forhold til Prins Chr. ilde bekendte Anne Lykke († 1641), der bragte den til sin Mand Knud Ulfeld; da han døde barnløs 1646 gik den over til hendes Broder Frands Lykke († 1655) og fra ham til Sønnen, den bekendte Kai Lykke († 1699), efter hvis Domfældelse den blev inddraget af Kronen (det var paa R., at Peder Børtning, som var Skyld i Kai Lykkes Fald, var Ridefoged og blev gift med Sophie Abelsdatter; se N. Rasmussen-Søskilde, Kaj Lykkes Fald, Odense 1876, Hist. Tidsskr. 5. R. II Bd., p. 235 fig., og Chr. Bruun, Kai Lykke, Kbh. 1886). Fr. III solgte 1664 R. til Christoffer Gabel, der 1668 mageskiftede den til Fru Birgitte Trolle, der under $\frac{2}{3}$ 1672 oprettede R. og Brændegden (se p. 718) til *Baroniet Brahe-Trolleborg* for sin afdøde Broder Gehejmerd. Corfits Trolles Afkom. Dennes Søn Baron Fr. T. († 1700) tiltraadte Baroniet efter Fru Birgittes Død 1687 (først $\frac{15}{16}$ 1689 gik han dog Privilegium paa det). Han oprettede flere Skoler paa Godset og Skolelegater, hvilke sidste endnu bestaar. Da Broderen, Baron Niels Trolle, døde 1722 uden Børn, faldt Baroniet tilbage til Kronen. Under $\frac{28}{12}$ 1722 forlænedes Fr. IV B. til sin Svoger, Gehejmerd. Grev Chr. Dittl. Reventlow († 1738), tillige til Christianssæde, Krenkerup m. m. Fra ham gik Baroniet over til Sønnen Conr. Dittl. R. († 1750), dennes Søn Chr. Dittl. R. († 1759), derpaa til dennes Farbroder Chr. Dittl. R. († 1775) og dennes Søn Joh. Ludv. Reventlow († 1801), der har et udmærket Navn som human og dygtig Godsejer og Befordrer af Folkeoplysningen. Han begyndte sin Virksomhed med at lade Bønderne brænde Træhest, Skampæl osv., han indførte et udmærket Skolevæsen, udskiftede hele Baroniet, indfredede Skovene og grundlagde den fortrinlige Skovkultur, der har gjort Brahe-Trolleborg saa berømt (se E. Koch, B. Skovdistrikt 1786-1886, Særtryk Kbh. 1893). Efter ham gik Baroniet over til Sønnen Dittl. Chr. Ernst R., † barnløs 1854, hvorefter

det arvedes af dennes Farbroders Søn, F. O. C. R. til Christianssæde († 1875), hvis Søn, Hofjægerm. C. E. Reventlow er den nuv. Besidder.

Hovedbygningen bestaar af 3 sammenbyggede, nu pudsede Fløje, hvortil som omtalt Kirken slutter sig som en 4., nordl. Fløj. Den vestl. Fløj, i 2 Stokv., er væsentlig en Levning af Klosteret; den sydl. Del af nederste Stokv. er dækket med 2 Rækker spidsbuede Krydshvælvinger, i alt 8 Fag, og under dette Parti findes hvælvede Kældere, hvori en oprindl. Brønd; over den nordl. Dør paa Fløjens Østside sidder en Sandstens-tavle med Indskrift til Minde om Gaardens Overdragelse til H. Rantzau 1568. Den sydl. Fløj, ligeledes i 2 Stokv., har i hvert Fald under den vestl. Del Kældere med Krydshvælvinger og stammer i alt væsentligt fra Klostertiden (restaur. 1919 under

Brahe-Trolleborg.

Nationalmuseets Tilsyn); i øvrigt er den ombygget af Breide Rantzau 1585, hvilket ses af en i Nordmuren indsat Tavle. Den østl. Fløj er for de to nederste Stokværks Vedk. ligeledes middelalderlig, og i det endnu delvis hvælvede Stuestokværk var Kl.'s Repræsentationsrum. Tredje Stokv. skal være opf. 1620 af Kai Rantzau. Den fik Indkørselsport og to ottekantede Taarne med kuppelformede Spir (Spirene er senere tilsatte), det ene paa det sydøstlige Hjørne, det andet midt paa Vestsiden inde i Gaarden. III. en Indskrift over Porten blev Bygningen restaureret 1768. Ved 1870 er der i Gaardens sydøstl. Hjørne opf. et firkantet Trappelus og langs Undersiden af den sydl. Fløj en overdækket Gang (Arkt. Wienberg). En Kampestensdøbefont fra den ældre Middelalder, der før stod i Kirken, er flyttet til Tirsted Kirke (se p. 159). Paa B. findes en ret anselig Portrætsamling, der bl. a. indeholder Portrætter af Henr. Rantzau, Chr. III og Dronn. Dorothea, Fr. V og hans to Dronninger, Joh. Ludv. Reventlow og Hustru Anna Sibylle Schubart (de to sidste malede af Juel), et omtvistet Portræt af Kai Lykke og to af Ludvig XIV's Elskerinder; tillige en Del Møbler, der har tilhørt Dronn. Anna Sophie („Dronningens Stue“). Gravene mellem Borggaarden og Ladebygningerne, hvoraf nogle stammer fra Kai Lykkes Tid, medens de andre er opf. i Slutn. af 18. Aarh., er delvis

bevarede mod N. og Ø. 1900 brændte Størstedelen af Avlsbygningerne, men genopførtes i den historisk kendte Skikkelse Aaret efter af Arkt. Viggo Dahl. Samme skyldes ogsaa Brøndbygningen i Borggaarden. — Den store, smukke, i engelsk Stil anl. Have (Arbejderne paabegyndtes 1856 og fortsattes af nuv. Besidder under Ledelse af Gartner J. C. Eltzholz med Omdannelse af Lystsk. til Park og Omregulering af Møledammen, der bugter sig igennem Anlægget og over hvis smalleste Sted fører den smukke Højbro) har Broer, Springvand m. m. og mange sjældne Træer. Ved Haven blev der ¹⁴/₁₀ 1888 afls. en Mindestøtte (Obelisk med Portrætmedaillon) for Joh. Ludv. Reventlow paa Hundredaarsdagen efter, at 15 Bønder paa Godset fik Arvefæsteskøder (se Rasmussen-Søkilde, Udskifftningen paa B. for 100 Aar siden, et Festskrift, Odense 1888). — Jens Baggesen, der hørte til J. L. Reventlows og Hustrus Venner, kom meget paa B. og fik efter Sigende Ejendomsskøde paa en lille Holm i Nørresø; det var ham, der indførte Navnet „Korint“ og andre klassiske Navne (se „Museum“, 1894, 2. Halvbd. p. 379). Litt.: L. Bobé, B. i Fyens hist. Herregaarde 1909. — Samme, B. i D. Hgde. v. 1920. — V. Dahl, B. i Architekten XVIII, p. 238; om de efter Branden 1900 opf. Avlsbyggn. sst. VI p. 297. — M. Mackeprang, Kaj Lykkes Drejerkammer, i Fra Arkiv og Mus. 2. Serie I.

B.'s store Skove danner det anseligste Skovkompleks paa Fyn. Bøg og Eg — paa de mere sandede Partier Rødgran — danner fortrinlige Bevoksninger. Navnlig finder Bøgen i flere af Skovene sit Optimum med Højder paa c. 35 m. Af 2-300-aar. Bøge og Ege findes endnu anseel. Eksemp. I Klosterskov enkelte store over 100-aar. Ædelgraner, med Højder paa henv. 40 m. — I 1786 lagdes den første Driftsplan for B. Skove af Forstmanden G. W. Brüel (fra Hannover, d. s. som lagde Plan for Hardenberg og Christianssæde Sk.). I Aarene 1806-57 bestyredes Skovene af den bekendte Forstraad C. V. Oppermann, der samtidig med Grev C. D. F. Reventlow til Christianssæde blev en af de praktiske Grundlæggere af et særlig dansk Skovbrug. — Omkr. Aar 1900 blev Gaarden Sølysts m. fl. Jorder indtaget til Skovkultur (under Skovrider Elers Kochs Bestyrelse). Omtr. samtidig blev det store Korint Savværk knyttet til Skovdriften.

Paa B. oprettedes 1794 et Skolelærerseminarium, *Bernstorffsminde*, et Led i Grev J. L. Reventlows store Arbejde for at forbedre Skolevæsenet paa Godset. Dets første Forstander var Prof. Joh. Fr. Oest; 1815-26 var den sen. Prof. N. M. Petersen Andenlærer her. Seminariet blev nedlagt 1826 og flyttet til Skaarup (se p. 677). Bygningerne blev til Dels nedrevne; i et af Sidehusene blev 1867 indrettet et sen. nedl. Metodistkapel. Nogle af Bygningerne med 6 ha blev 1859 af Sognets Hartkornsejere oprettede til et Legat for Fattigvæsenet og 1883 benyttede til Opførelsen af Fattiggården (se N. Rasmussen-Søkilde, De Reventlowske Skoler for 100 Aar siden med Semin. og Opdragelsesanst. B., Kbh. 1883; J. Chr. Clausen, B. Sem., i Aarb. f. Svenb. A. 1909; se ogsaa Kirkeh. Saml. 4. R. VI p. 608 flg.).

Korint Landbrugsskole er en Fortsættelse af den 1889 opr. Brahe-Trolleborg Folkehøjskole. Denne, der var stiftet som Modtræk mod de Højskoler, der beskyldtes for at drive Venstrepolitik, nedlagdes c. 1900 af Mangel paa Elever, og 1907 solgtes den til Forst. P. Fenger, der indrettede den til Landbrugsskole. Senere er Skolen gentagne Gange udvidet, og den har 1922 5 Lærere og 140 Elever; desuden er der om Sommeren Husholdningskursus, hvorved medvirker 3 Lærerinder. Bygningernes Ejdisk. er 160,000 Kr., og Skolen har et Landbrug paa 14 ha.

SØ. for Nørresø, ved Sølyst, ligger Voldstedet „*Sorte Slot*“, bestaaende af en større Borgbanke, omgivet af Lavninger og Grave samt af Yderværker. Der er fundet Munkesten paa Stedet. — I Udkanten af Kirkeskoven, S. for Nørresø, findes en Holm i en Lavning, hvorpaa ifølge Traditionen skal have staaet et „Lystslot“. — I *Haagerup* skal der have staaet en gl. Sædegaard, hvis Fundamenter man traf 1863 ved Opførelsen af Gaarden Stønershaab. — Om den middelalderlige Grønderupgaard se under V.-Aaby S. p. 719.

Brahe-Trolleborg Kirke blev først Sognekirke i 2. Halvdel af 16. Aarh. Tidligere var Sognet delt i to Sogne med Kirker i Fleninge og Haagerup. Aar 1555 udgik Kongebrev om, at da Fleninge, Haagerup og Krarup „ere ikke uden 3 smaa Sogne og ligge næst op til Holme Kloster, og den Stund der var Munke udi fornævnte Kloster, gjorde de Tjenesten til fornævnte Kirker, og samme Sogne ikke ere saa formuende, at de kunne hver holde en Præst“, skulde Fleninge og Haagerup Kirker nedbrydes og Stene, Tømmer, Klokker m. m. komme til Holme Klosterkirke, hvortil Krarup efter den dav. Præsts Død skulde annekteres (se p. 733). Nedbrydningen skal være sket 1569. *Fleninge Kirke* laa paa det Sted, som endnu kaldes „Gamle Kirke“, i Fleninge By; Døbefonten

og nogle Ornamentsten findes paa en Gaard i Byen; paa den gamle Kirkegaard blev der i Beg. af 19. Aarh. gravet Grus, hvorved man stødte paa mange Skeletter. *Haagerup Kirke* har vistnok staaet NØ. for den nuv. Præstegaard paa en Højning i Haven, hvor der skal være fundet Munkesten.

Til Dels spredt i Sognet har der været flere Gravhøje, men Størsteparten er nu sløjft; i Storskoven ses endnu enkelte smaa Høje. Dysser og andre store Stengrave findes derimod ikke her; i en nu ryddet Høj ved Gerup siges at have været en „Kæmpegrav“.

Litt. (foruden de ovennævnte Artikler): N. Rasmussen-Søkilde, Gamle og nye Minder om Brahetrolleborg og Omegn (udg. af Fr. Barfod), Kbh. 1870. S. Forf., Trolleborg-egnen og dens Beboere, Odense 1894. — C. F. Jørgensen, Br. Sogns Degne- og Skolehist., Odense 1874. — Illustr. Tid. ^{80/12} 1894. — Jørgensen, Træk af B. Sogns Skolevæs., i Aarb. f. Svenb. A. 1915.

Krarup Sogn, Anneks til Brahe-Trolleborg, omgives af dette, Espe og Herringe S., fra hvilket sidste det skilles ved Haagerup Aa, Sunds Hrd. (Kværndrup og Stenstrup S.), Hunstrup og V.-Aaby S. Kirken ligger c. 13 km NØ. for Faaborg og c. 17 km NV. for Svenborg. De højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt, Tangetop, 89 m; Voldbjærg) er overvejende lerede og muldede. En Del Skov (Krarup Have, Frydenborg Sk., en Del af Fiskerup Sk. m. m.) og Mose (Snarup Mose, Fandens Mose). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nyborg til Bøjden.

Befolkning i 1921: 828 (1801: 424, 1850: 490, 1901: 701), boende i 181 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 238 Td.; 57 Gde med 204 og 96 Hse med 34 Td. Hartk., samt 6 jordløse Hse. Ejds. (1920): 3216, deraf Jordv.: 1596. Areal: 1606 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 17 ha, Rug 105, Byg 120, Havre 111, Blands. til Modenhed 150, Kartofler 20, Foderroer 147; Brak udgjorde 76 ha, Grøn-foder og Græsning 379, Haver o. l. 20, Tørvemoser 37, Skov 375, Vandar. 7. Kreaturhold (1921). 301 Heste, 1262 Stk. Hornkv. (deraf 676 Køer), 27 Geder, 166 Faar, 485 Svin (1914: 1201).

I Sognet Byerne *Krarup* (13. Aarh. Krakathorp) med Kirke, Skole, Forsamlingshus (opf. 1889), Brugsforen., Kbmdshdl. og Andelsmejeri (opr. 1887); *Snarup* (13. Aarh. Snakathorp) med Forskole og Kbmdshdl.; *Tange* (1610 Tange); *Søfælde* (1333 Siøfelle) med Savværk; *Lydinge* (1438 Lydinggå) med Ml. og Kbmdshdl. Saml. af Gde og Hse: *Egeskov*, *Møllebækshuse*. *Mosegd.* (1610 Moesegaard), *Gammelgd.* (1610 Gammelgaard), *Nelleborg* (1688 Nelleboe), *Bæbegd.* (1610 Bebbe), *Grøftbjærg* (1664 Grøffitebjerre Huus), *Væverstedet* (1688 Weferhuusit).

Krarup S., en egen Sognekommune har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 11. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken (fordum viet Skt. Morten) ligger paa en anselig Banke. Af den ældste, romanske Bygning er delvis bevaret Kor og Skib, opf. af raa Kamp med profileret Sokkel, Hjørner og Vinduesindfatninger af Granitkvadre. Et enkelt oprindeligt Vindue skimtes. I 16. Aarh. blev Skibet ommuret og forlænget mod V. samt hele det indre overhvalvet. I Slutn. af 18. Aarh. blev den øverste Del af Koret nedbrudt og et lille Taarn opført over den resterende Del. Paa Taarnets Østside staar Joh. Ludv. Reventlows Forbogstaver og Aarst. 1783, paa Skibets Vestgavl Chr. Dittl. Reventlows Forbogstaver og 176. Udbygningen mod N. (Korsfløj) hidrører fra Slutn. af 18. Aarh.; omt. samtidigt er Trappehuset ved Taarnet og Vaabehuset ved Vestgavlen opførte. Altertavlen (Christi Op-

standelse) er malet 1849 af A. Thomsen. Ny, jærnstøbt Døbefont. Ny Prædikestol. En Fod til en romansk Granitfont findes i Nationalmuseet.

Fra 17. Aarh. nævnes i Sognet en Del gl. Gaard- og Husnavne, hvoraf kun enkelte er bevarede, f. Eks. 1610 Piiben (1664 Munncke Pibben), 1664 Fischerup (nu Skovnavn), 1664 Kulleborrig, 1664 Pøllegaard, 1688 Röchinds Huus, 1688 Nosebjerg Huus.

Peder Brok pantsatte 1333 til Otte Split alt sit Gods i Syøfællæ og Syøfællæfang; dennes Søn Claus Split oplod 1356 sin Rettighed i *Søfælde* til Vald. Atterdag. Det stærkt forstyrrede Voldsted, „Voldborg“, paa hvilket man har truffet en Kampestensgrund og et Stykke af en Mur, har paa de tre Sider været omgivet af Sø og paa den fjerde været dækket af 2 Volde og 3 Grave.

Oldtidsmindesmærker kendes ikke i Sognet.

1555 forordnedes, at Krarup efter den davær. Præsts Død skulde være Anneks til Holme Klosterkirke. Men det er øjensynligt ikke sket, idet Henr. Rantzau og Hustru 1569 og 70 beder Biskoppen udvirke Annekteringen, der dog først skete i Beg. af 17. Aarh. (H. F. Rørdam: Hist. Kildeskr., 2. R. II p. 556 ff.; Da. Kirkelove I p. 409, II p. 64 f.). 1801-9 var Krarup et selvstændigt Pastorat.

Herringe Sogn, adskilt fra Annekset Gestelev ved Espe Sogn, omgives af dette og Krarup S., fra hvilket sidste det skilles ved Haagerup Aa, Sunds Hrd. (Kværndrup S.) og Gudme Hrd. (Ringe S.). Kirken ligger c. 18 km NØ. for Faaborg og c. 19 km NV. for Svenborg. De højtliggende, men i det hele jævne Jorder er lerede og muldblandede. Sønderskov, Fjellebro Sk. Sognets Nordvestspids berøres af Faaborg-Ringe Banen og Nordøstspidsen af Odense-Ringe-Svenborg Banen.

Befolkning i 1921: 489 (1801: 272, 1850: 400, 1901: 466), boende i 105 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 203 Td.; 21 Gde med 181 og 59 Hse med 22 Td. Hartk., samt 4 jordløse Hse. Ejds. (1920): 2421, deraf Jordv.: 1241. Areal: 1091 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 44 ha, Rug 55, Byg 93, Havre 92, Blands. til Modenhed 111, Kartofler 11, Foderroer 115, Sukkerroer 3; Brak udgjorde 56 ha, Grønfoder og Græsning 275, Haver o. l. 30, Skov 149, Vandar. 5. Kreaturhold (1921): 175 Heste, 854 Stk. Hornkv. (deraf 510 Køer), 19 Geder, 50 Faar, 667 Svin (1914: 931).

I Sognet Byerne: *Herringe* (1348 Heringæ) med Kirke, Præstegd., Skole, Hospital (opr. 1619 af Ebbe Munk til Fjellebro og Hustru med et Hus til 6 fattige af F. Gods og 1000 (senere forhøjet til 2400) Rd., se Kirkeh. Saml. 5. R. III p. 287), Ml. og Kbmshai.; *Rudme* (1553 Rudme; en Del af Byen ligger i Ringe S., Gudme Hrd., s. d.) med Skole, Friskole (opf. 1858), Forsamlingshus (opf. 1885), Kbmshdl., Andelsmejeri (opr. 1889), Elektricitetsværk (opr. 1910), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp. *Pensylvanien*, Huse. — Hovedgaarden *Fjellebro* (1664 Fiellebroe) har 61,6 Td. H., Ejds. 650, Jordv. 358; c. 279 ha, deraf Ager 254, Eng 1, Mose 1 (5 Huse). *Sundsgd.*, under Fjellebro Gods, har 21,3 Td. H., Ejds. 200, Jordv. 108; c. 105 ha, deraf Ager 94, Eng 8. Til Godset hører ogsaa Fjellebro Skov, 8,2 Td. H., Ejds. 185, Jordv. 108; c. 129 ha (2 Huse).

Herringe S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Ringe og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 12. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken bestaar af Kor og Skib ud i eet, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Det romanske Skib er opf. af raa Kamp med Skraakantsokkel og Hjørner af Granitkvadre. I den seneste Middelalder er Taarnet tilføjet, af raa Kamp og Munkesten. Omtrent samtidigt er Skibet blevet overhjulvet. 1849-50 nedbrødes det oprindl. Kor, Skibets Mure

forlængedes mod Ø., og den saaledes fremkomne Tilbygning overhævedes. Vaabehuset er af raa Kamp, men til Dels ommuret; det har paa Gavlen en Solskive, Indskriften Hr. P—DVT og Aarst. 1726. Taarnet, der i ny Tid er blevet gjort lavere, er restaur. 1890. Altertavlen er et nyt, tarveligt Maleri (Christus) af C. A. Zehngraf fra 1850, i samtidig Ramme. Paa Alterstagerne Munk'ernes og Viffert'ernes Vaaben. Romansk Granitfont med Rankeslyng, sikkert hugget af Hvicman (se Aastrup). Prædikestolen er et rigt Snitværk fra 2. Halvdel af 17. Aarh. Paa Væggen er anbragt en Trætavle, der oprindl. sad paa den nu forsvundne Himmel over Prædikestolen; den bærer Navnene Cort Hinrich Merker og Magdalene Rhode samt deres Vaaben og Aarst. 1676. I Koret Gravsten over Ebbe Munk til Fjellebro, † 1560, og to Hustruer, Marine Clausdatter Bonde og Kirstine Tønnesdatter Viffert, † 1563 (med Portrættfigurer; se Saml. til Fyens Hist. VII, p. 9 flg.). I Vaabehuset er indmuret en Ligsten over Forp. paa Fjellebro Ole Faxoe, † 1791 (?), og Hustru, og en Ligsten over Forp. paa Fjellebro Frands Nielsen, † 1674, og Hustru. Ved Kirkens Ombygning blev 8 voksne og 3 Barnelig, der fandtes i et nedrevet Gravkapel paa den sydl. Side, nedgravede paa Kirkegaarden (sml. Dsk. Atl. VI p. 738).

Fjellebro.

En Indskrift over Præstegaardens Port, der fortalte, at Gaarden var opbygget af Marcus Monrad, Sognepræst her fra 1693-1711, er nu helt forsvunden.

Fjellebro var vistnok allerede 1462, da Oluf Bonde, hvis Vaaben var en Hjelm med to Vesselhorn, nævnes som Ejer, delt i flere Parter. Senere, 1489, omtales som Ejer hans Enke Fru Kirsten Skinkel og 1493 deres Søn Claus Olsen Bonde, hvis eneste Søn Mads Clausen skal være blevet henrettet 1563. Han var dog ikke Eneejer, thi 1538 skrev tillige hans Svoger Ebbe Munk, hvis Vaaben var en Bjørnelab, sig til F. Han samlede ved sit Giftermaal med Marine Klausdatter Bonde vistnok hele Ejendommen og døde 1560, hvorefter hans Søn af samme Navn tiltraadte Gaarden. Han døde barnløs 1622; Enken Sidsel Høeg maatte efterhaanden skille sig ved sit Gods, og den rige Hr. Jørgen Brahe købte 1633 Halvparten af F. af Ebbe Munks Slægtninge og 1648, efter Fru Sidsels Død, den anden Halvpart. Sønnen Preben Brahe solgte 1663 F. og Skovsgaard til Handelsmand Cort Henriksen Merker fra Kjøbenhavn, † 1671, hvis Enke Magdalene Rhode derpaa ægtede Dr. Thomas Bartholin; 1683 købte Landsdommer Peter Luxdorph († 1702) F., som 1710 af hans Enke Anne Margrethe Helverskov, † 1713, blev solgt til Generalmajor Philip Dittl. Trampe (511 Td. H.). Han solgte 1739 Gaarden til Konferensrd. Fr. Chr. L. Pentz, † 1770 (han skal have oprettet en Frimurerloge paa F.), hvis Søn Kmjkr. Dittl. Pentz 1772 fik Auktionsskøde paa F., Skovsgaard og Nybøllegaard for 116,000 Rd., men solgte 1773 det hele til Kmhr. Baron Fr. Siegr. Rantzau, der atter 1798 solgte disse Gaarde til Theodor Bech paa Baron Chr. Henr. Aug. Hardenberg-Reventlows Vegne, hvilken sidste 1801 solgte F. og Skovsgaard til Kmhr. Grev Fr. Chr. Holck. Ifl. Bev. af $\frac{1}{2}$ 1801 blev F. først substitueret for det ham tilhørende Baroni Vintersborg (se p. 123) og derefter ifl. Bev. af $\frac{28}{8}$ 1818 oprettet til et Stamhus for Familien Holck-Winterfeldt. Efter første Besidders Død 1825 ejedes Stamhuset af Broderen, Oberstl. Greve F. F. K. H.-W. († 1826), Grev G. C. C. H.-W. († 1885) og Kmhr. Hofjægerm. Greve G. C. F. Holck-Winterfeldt. Denne fik 1900 Bevilling til at ophæve Stamhuset og solgte F. til Grev Julius Ludv. Ahlefeldt-Laurvig-Bille til Egeskov († 1912), hvis Søn Grev Preben A.-L.-B. nu ejer Gaarden. — Hovedbygningen, paa et firkantet, vandomflydt Voldsted, bestaar nu af tre, 2 Stokv. høje Floje, af hvilke den sydl. og vestl., ombyggede 1726, er sammenbyggede, medens den nordl. og ældste,

fra 16. Aarh., ligger isoleret, dog ved en Mur forbunden med den vestl. En østl. Fløj er nedbrudt i Slutn. af 18. Aarh. paa den sydl. Del nær, som nu udgør Østenden af den sydl. Fløj; den vestl. Fløj har hvælvede Kældere, den nordl. har haft saadanne og et Trappetaarn mod Gaarden. Bygningerne er væsentlig opf. af røde Munkesten i Krydsskifte, den sydl. og vestl. Fløj dog forneden af Kampestenskvadre. Over Indkørselsporten i den sydl. Fløj sidder en Sandstenstavle med en defekt Indskrift, der viser, at Ebbe Munk og Hustru 1622 har ladet foretage Byggearbejder. Port- og Vestfløj skyldes dem og antagelig ogsaa Østfløjen, samt det tidl. Ladegaardsanlæg. Ved Portens Østside er et lille, overhvalvet Kapel, hvori der før (fra 1712) har været holdt Gudstjeneste. Paa Nordfløjen er en Dør med Sandstensindfatning, Indskrift og Aarst 1726. I 1860'erne istandsattes Bygningen delvis og fik to Renæssancegavle paa Nordfløjen. Ladegaard er flyttet og ombygget 1890-92 og Hovedbygningen nylig skønsomt istandsat (Arkt. G. Tvede). Litt.: W. Norvin, F. i D. Hgde. ved 1920.

I Fjellebro Skove findes enkelte store 2-300-aarige Ege og Bøge. Det anseligste Træ er en Bøg med stor Krone, 4,35 m i St. Omf. og 28 m høj.

Rudme Friskole oprettedes 1858, og dens første Lærer var (til 1864) Morten Eskesen, der under sit Ophold her begyndte sin Virksomhed med Optegnelse af Folkeviser efter mundtlig Tradition. (M. P. Rudum, R. Frisk. gen. 50 Aar, i Aarb. f. Svenb. A. 1912; Morten Eskesen, Minder og Udsigter, Odense 1881, og Holtebødkeren, Odense 1883).

En Landsby *Bjerte* paa 5 Gde er i 17. Aarh. (?) lagt ind under Fjellebro. Hl. Præsteindberetn. 1623 fandtes paa Bjerte Mark en hellig Kilde, kaldet *Røde Kilde*.

Sognet hører til Hrd.'s nordøstl., i Sten- og Bronzealderen væsentligst ubeboede Del og er derfor uden jordfaste Oldtidsmindesmærker.

Herringe var indtil 1668 Anneks til Ringe, men blev derefter et eget Sognekald, hvortil Gestelev blev Anneks 1846 (se Kirkeh. Saml. 4. R. II p. 481 flg.).

Litt.: M. P. Rudum, Peter Christian Steenwinkel, i Aarb. f. Svenb. A. 1920.

Gestelev Sogn, Anneks til Herringe, omgives af Espe, Hillerslev, fra hvilket det skilles ved Sallinge Aa, Vantinge og Heden S., Odense Amt (Aasum Hrd.) og Gudme Hrd. (S.-Højrup og Ringe S.). Kirken ligger c. 20 km NØ. for Faaborg og c. 18 km SSØ. for Odense. De højtliggende og noget bakkede Jorder (Faldmose Banke 74 m) er overvejende sandmuldede. En Del Skov, Enghavesk., Tykhave (1610 Tyckhaffue).

Befolkning i 1921: 644 (1801: 306, 1850: 539, 1901: 553), boende i 135 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 206 Td.; 44 Gde med 180 og 90 Hse med 26 Td. Hartk., samt 3 jordløse Huse Ejds. (1920): 2553, deraf Jordv. 1208. **Areal:** 1097 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 37 ha, Rug 64, Byg 127, Havre 91, Blands. til Modenhed 129, Kartofler 20, Foderroer 125, Sukkerroer 9; Brak udgjorde 40 ha, Grønfoder og Græsning 259, Haver o. l. 28, Tørvemoser 14, Skov 63. **Kreaturhold** (1921): 226 Heste, 951 Stk. Hornkv. (deraf 533 Køer), 18 Geder, 56 Faar, 530 Svin (1914: 1050).

I Sognet Byerne: *Gestelev* (1386 Gesterleffuæ) med Kirke, Skole, Forskole (opf. 1911, Arkt. Rue), Forsamlingshus, Møbelfabr., Kbmshdhl., Brugsforen., Andelsmejeri (opr. 1889) og Elektricitetsværk; *Pallehave* (1610 Pallehaffue) med Børnehjem og Friskole (opr. 1861). Saml. af Gde og Hse: *Gestelevlunde*, *Gestelev Mark*, *Havrevænge*, *Pallehave Hede*, *Forlunde Hse*, *Høje-Elle*. — Hovedgaard *Nordskov* (1664 Norschouff): 54,9 Td. H., Ejds. 506, Jordv. 296; c. 267 ha, deraf Ager 242, Eng 11 (2 Hse, 1 Vindmølle, Elektricitets- og Vandværk). Endv. hører under Gaarden 55 ha Skov, med 4,5 Td. Skovskylds-Hrtk., Ejds. 78. *Vestergd.* (1610 Westergaard).

Gestelev S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Ringe og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-

og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 10. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Nordskov.

Kirken bestaar af Langhus, Taarn mod V. og Vaabenhus (nu Lighus) mod S. Den var oprindl. opf. i den tidligere Middelalder af raa Kamp med Sokkel og Hjørner af Kvadre, men med Undtagelse af Skibets vestl. Del synes den helt at være ombygget i sentgotisk Tid, da man har nedbrudt Koret og det meste af Skibet og rejst det nuvæ., overhvalvede Langhus. Ogsaa Taarnet, af Kamp og Munkesten, er sentgotisk; senere, vistnok 1764, er dets Gavle blevet gjort lidt lavere. Vaabenhuset, med takket og blindingsmykket Gavl, er vistnok samtidigt med Taarnet. Indgangen er nu i Taarnet. Alterbilledet (Christus i Getsemane) er et slet Maleri af C. A. Zehngraf fra 1853, i samtidig Ramme (den gamle, gotiske Altertavle fra Beg. af 16. Aarh., med udskaarne Helgenfigurer, deribl. „Christi Familie“, Skt. Sunniva og den svenske Skt. Erik, er nu i Odense Museum). Granitfontens Kummer er romansk, med Kors og Liljer, Foden ny. Prædikestolen er et enkelt Snedkerarbejde fra Slutn. af 16. Aarh.; de øverste Stolestaders Gavle skriver sig fra samme Tid. Døren til Vaabenhuset, med Jærneslag, er fra Slutn. af Middelalderen. I Vaabenhusets Nordmur en lille Mindetavle over Major Fr. J. Sehested til Nordskov, † 1840, og Hustru. — Paa Kirkegaarden to murede Begravelser, hvori bl. a. hviler Medlemmer af Familien Kruuse. Endv. ligger Politikeren Anders Tange, † 1883, begravet her.

Nordskov var oprindl. to Bøndergaarde (1386 nævnes „to Gaarde i Gesterleue kallede Scogsgard“). 1495 ejedes N. af Joachim Bast, 1522 af Algod Pedersen og 1526 af hans Enke Fru Abel Fikkedatter, hvis Datter Kirsten ved sit Ægteskab med Knud Mikkelsen Akeleye bragte N. til denne Slægt; den tilhørte derefter deres Søn Gabriel Knudsen Akeleye, Landsdommer i Fyn. Flg. Ejere var Hans Aschersleben, Jørgen Aschersleben, der synes at have solgt eller pantsat sin Andel i Gaarden til sin Svoger Claus Brockenhuus, der atter pantsatte den til Claus Buchwald, men hans Søn Peder Brockenhuus generhvervede Gaarden 1646-49 ved Skøder dels fra Jørgen Ascherslebns Enke Maren Brockenhuus, dels fra Fr. Buchwald og andre Arvinger efter Claus Buchwald. Peder Brockenhuus faldt 1676, og N. kom derefter til hans Sønner Claus og Eiler, af hvilke den sidste 1681 solgte sin Andel til Broderen, som imidlertid 1689 mistede Gaarden, der tildømtes Kronen for resterende Skatter. Næste Ejer var Generallieut. Hans Löwenhielm, hvis Svigersøn Gehejmerd. Fr. Giedde († 1717) 1696 solgte N. til Oberst Fr. Ahlefeldt († 1706), hvis Enke havde betydelig Gæld (se Kirkeh. Saml. 5. R. III p. 513 flg.), og hvis øvrige Arvinger 1733 overdrog Gaard og Gods til deres Broder, Ritmester Chr. Fr. Ahlefeldt († 1749). Hans Enke Regitze Sophie Guldencrone giftede sig med General Henr. Bielke Kaas († 1773), som 1751 solgte N. til Oberst Peter Bernh. Wolfrath († 1759), hvis Enke, hans 3. Hustru, ejede den, indtil den 1789 gik over til Wolfraths Svigersøn Adam Mogens Lüttichau († 1807). Han solgte N. 1802 for 87,000 Rd. til Major Fr. Jørgen Sehested, efter hvem den ved Aukt. 1836 købtes for 57,500 Rd. af Købmd. Hans Kruuse fra Nyborg († 1847), efter hvis Død Enken ejede den til 1857, da hun skødede den til Sønnen, senere Konsul, Etatsrd. Johan K. († 1896); derefter ejede Enken den til sin Død 1899; 1900 solgtes den til nuv. Ejer, Jægermester, sen. Hofjægerm. og Folketingsmand Fr. Sporon-Fiedler. — Hovedbygningen, der ifl. Dske. Atl. 1700 var nyopf., bestaar af et Bindingsværkshus, midt for hvis østl. Side der springer en lille, taarnagtig Fløj frem. Den er nu kun i eet Stokv. med Kælder, men tidligere skal der have været et andet Stokv., som kragede ud. I senere Tid er der opf. lavere Sidefløje. Bygn. restaureredes 1900-01 og 1913. Voldgraven danner Borggaardens 4. Side og fortsættes i Haven og om en Del af denne og Bygningerne.

I Sognet nævnes 1610 flg. Gde og Hse: Westergaard, Grønnegaard, Kellemoese og Blanckholmb (nu Blankholmshuset).

Heller ikke i dette nordøstl. Sogn kendes jordfaste Oldtidsmindesmærker.

Ved Kongebrev af 7/1 1555 blev Gestelev annekteret til S.-Højrup, Vindinge Hrd.; 1846 blev det forenet med Herringe.

Espe Sogn omgives af Gestelev og Hillerslev S., hvilke adskiller det fra Annekset Vantinge, Brahe-Trolleborg og Krarup S., fra hvilke det delvis adskilles ved Haagerup Aa, samt Herringe S. og Gudme Hrd. (Ringe S.). Kirken ligger c. 16 km NØ. for Faaborg og c. 21 km NV. for Svenborg. De noget højtliggende, bakkede Jorder (Børrebakke, 77 m) er ler- og sandmuldede. En Del Skov (Kirkesk.,

Tingsk., Skovgaards Sk.). En Del af Nordgrænsen dannes af Sallinge Aa. Gennem Sognet gaar Landevejene fra Assens til Svenborg og Nyborg samt Faaborg-Ringe Banen.

Befolkning i 1921: 888 (1801: 362, 1850: 630, 1901: 666), boende i 186 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 245 Td.; 45 Gde med 214 og 82 Hse med 31 Td. Hartk., samt 2 jordløse Hse. **Ejdsk.** (1920): 3182, deraf Jordv.: 1540. **Areal:** 1406 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 23 ha, Rug 106, Byg 122, Havre 126, Blands. til Modenhed 139, Kartofler 30, Foderroer 159, Sukkerroer 11; Brak udgjorde 44 ha, Grønføder og Græsning 376, Haver o. l. 33, Skov 141, Vandar. 4. **Kreaturhold** (1921): 287 Heste, 1190 Stk. Hornkv. (deraf 637 Køer). 19 Geder, 105 Faar, 723 Svin (1914: 896).

I Sognet Byerne: *Espe* (1386 Espæ) med Kirke, Præstegd., Skole (1922 udvidet med en ny Bygn.), Forskole, Forsamlingshus (opf. 1890), 3 Kbmdsforretn., Brugsforen., Savværk, Tagstensfabr., Andelsmejeri (opr. 1888, ombygg. 1914), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Findinge* (1386 Finninghæ) med Savværk. *Espe Højlodder*, Huse. *Højgde. Skovsgd.* (1664 Schouffgaard), *Lundsgd.* (1664 Lundsgaard), *Ståvelund* (1610 Staffuerlund) og *Agerupgd.* (1610 Aggerup).

Espe S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Ringe og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 13. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken (maaske viet Johannes Døberen?) bestaar af Langhus, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Bygningshistorien er omtr. som i Gestelev. Af den oprindelige, romanske Kirke, der var af Kamp med Kvadre i Sokkel og Hjørner samt Dør- og Vindueskarme, staar kun de vestligste Partier; en Tympanon med glat Halvcirkelfelt ligger nu som Tærskelsten. I sentgotisk Tid nedbrød man det oprindelige Skib og Kor og rejste det overhvalvede Langhus, delvis af de gamle Materialer. Ogsaa Taarnet, der har blindingsmykkede Trappegavle, er sentgotisk. Omtr. samtidig tilføjedes Vaabenhuset, af store, røde Mursten i uregelmæssigt Munkeskifte. Altertavlen er et Maleri (Mariæ Bebudelse) af Dankv. Dreyer fra 1846. Paa Kalken staar Preben Brahe og Susanne Gøye, 1667, og deres Vaaben; ny Granitfont, Kopi efter den oprindl. i Egeskov Have, men paa den gamle Fod; tarvelig Prædikestol, vist fra Slutn. af 17. Aarh. I Skibet et lille Krucifiks, vist fra Middelalderens Slutn. Den ældste Klokke er ifl. Indskrift omstøbt 1500. (Udall: Kirkeklokker p. 215). Series pastorum, skænket af Gdr. P. Larsen, er opsat 1922.

Skovsgaard var fordum en adelig Sædegaard, som Jomfru Gertrud Pedersdatter Lykke testamenterede til sin Søster Fru Maren Lykke, Thomes Normands, der ejede den 1614; dennes Datter Margr. Normand, Steen Billes, ejede den til 1646, da den blev forenet med Fjellebro, som den fulgte i lang Tid (se i øvrigt p. 734 under Fjellebro). Nu er Gaarden udstykket, der er kun 55 ha tilbage. — Gaarden, der har været omgivet af Grave, bestaar af 4, ikke sammenbyggede Fløje, hvoraf den østl., Hovedbygningen, er i eet Stokv. af Bindingsværk paa en Kampstenssokkel (oprindl. 24 m lang, 1875 forlænget med 3 m). Paa Loftet findes et Stykke Egetømmer, der skal have siddet over Døren midt paa Østfløjens Vestside, og med en Indskrift, der siger, at Ebbe Munk 1578 lod Huset optøre. Paa et andet Træstykke er en defekt Indskrift, der vistnok fortæller om et Byggearbejde under Peder Luxdorph i 1680'erne. Ladebygningerne er nyopførte, men med Anvendelse af Egetømret fra de gamle.

I en Have i Espe (Matr. Nr. 14 a) er fundet Munkesten og Rester af et rundt Voldsted.

Lundsgaard har før været en større Gaard, der 1664 skødedes af Brødrene Steen og Preben Brahe, som havde arvet den efter Faderen, til Dr. Chrf. Balslev, som 1674 skødede den til Jac. Habacuch Koch, „sitzhaftig paa Nybøllegd.“ (Gaarden, der var over 22 Td. H., kaldes i Skødet Hovedgaard).

I Findinge har ligget en Gaard *Skovmosegaard*, der nævnes 1386. — Agerupgd. er Rest af *Agerup By*, der 1688 havde 3 Gde og 1 Hus.

I Præstegaardens Have afsløredes ^{29/11} 1908 en Mindesten over Præsten Hans Agerbæk (Præst her 1834-41).

I Kirkeskoven findes mulige Rester af en Langdyssse. Ellers kendes store Stengrave ikke i Sognet, men derimod en Del Gravhøje, saaledes ved Stavrelund en Gruppe af 5 Høje, af hvilke de 4 endnu er bevarede; ØSØ for Findinge ligger 2 træbevoksede Høje, og i Nærheden har der været et Par Høje. I en Sandbanke under Espe er gjort et værdifuldt Gravfund fra den ældre Jernalder, med 2 Glasskaale, Broncekasserolle, Drikkehornsbeslag, Lerbæger m. m.; i samme Banke skal tidligere være fundet Urnegrave i Mængde. NØ. for Skovsgd. i en høj Bakke er fremdraget en lille Gravplads fra Folkevandringstiden, med en halv Snes Urnegrave.

Espe S. var tidl. i kommunal Hens. forenet med Vantinge S.

Vantinge Sogn, Anneks til Espe, omgives af Gestelev og Heden S. samt Hillerslev S., fra hvilket det skilles ved Sallinge Aa. Kirken ligger c. 18 km NØ. for Faaborg, c. 17 km S. for Odense og c. 24 km NV. for Svenborg. De noget højtliggende og bakkede Jorder er overvejende sandede og sandmuldede.

Befolkning i 1921: 302 (1801: 179, 1850: 294, 1901: 285), boende i 57 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 130 Td.; 20 Gde med 118 og 36 Hse med 12 Td. Hartk., samt 2 jordløse Hse. Ejds. (1920): 1396, deraf Jordv.: 637. **Areal:** 718 ha, hvoraf (191 besaaet med Hvede 7 ha, Rug 64, Byg 69, Havre 65, Blands. til Modenhed 8 Kartofler 14, Foderroer 74; Brak udgjorde 36 ha, Grønfoder og Græsning 231, Haver o. l. 22, Tørvemoser 4, Skov 5, Vandar. 3. **Kreaturhold** (1921): 140 Heste, 562 Stk. Hornkv. (deraf 294 Køer), 6 Geder, 123 Faar, 335 Svin (1914: 495).

I Sognet Byen: *Vantinge* (1418 Wontinggæ; 1419 Wantinge) med Kirke, Skole, Kbmdshdl. og Brugsforen. *Dalsmølle* (Vejr- og Vandmølle; 1610 Nye Mølle eller Dalsmølle). *Torpegd.* (Torbygd.), Gd.

Vantinge S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Ringe og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 9. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en sentgotisk Murstensbygning med selvstændigt Kor. Den nu af Taarnet dækkede Vestgavl har haft spidsbuede Blindinger. Vaabenhuset, mod S., med takket og blindingsmykket Gavl, er næppe meget yngre end selve Kirken. Taarnet, opf. efter 1589, er af Egebindingsværk og saa lavt, at dets Rygning kun ligger godt 1 m over Skibets øverste Gavlkam. I det indre har Koret Hvalving, Skibet fladt, pudset Loft; Korbuen er spids. Altertavlen (Kopi af A. Dorph: Christus i Bethania) i Ramme fra 18. Aarh. Usædvanlig stor romansk Granitfont med Bladranker paa Kummen og Menneskehoveder paa Foden. Prædikestolen er et tarveligt Arbejde fra den senere Renæssancetid. Sentgotisk Krucifiks. Foran Taarndøren ligger et Brudstykke af en romansk Ligsten med Korsstav.

I Torpegaards Have i Vantinge By findes et afrundet Voldsted (fredl.), 18 m i Tværmaal og c. 5 m højt, omgivet af Grave. — 1664 nævnes *Birting Mølle* i Sognet. Vedtægter fra 1820 ff. for Gaardmændenes Stævnelav i Vantinge er trykt i Bjerge og Søegaard, Danske Vider og Vedt. I, p. 422.

Den nordl. Del af Sognet kaldes fra gl. Tid *Hørgens* (∴ Hørgarns) *Ende*, den sydl. *Blaagens* (∴ Blaargarns) *Ende*.

S. for Torpegd. er for adskillige Aar siden sløffet en Gravhøj, og sammesteds skal tidligere have været mange Høje. Ellers kendes Oldtidsmindesmærker ikke i Sognet.

Vantinge S. var tidl. i kommunal Hens. forbundet med Espe S.

Heden Sogn, Anneks til N.-Søby S., Aasum Hrd., Odense Amt, omgives af dette, Allested, S.-Broby, Hillerslev, Vantinge og Gestelev S. Kirken ligger c. 19 km NNØ. for Faaborg, c. 17 km S. for Odense og c. 26 km NV. for Svenborg. De noget højtliggende, men temmelig jævne Jorder er overvejende muldede, i den nordøstl. Del sandede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Faaborg til Odense.

Befolkning i 1921: 404 (1801: 204, 1850: 309, 1901: 350), boende i 87 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 140 Td.; 25 Gde med 129 og 47 Hse med 11 Td. **Hartk.**, samt 2 jordløse Hse. **Ejds.** (1920): 1612, deraf Jordv.: 843. **Areal:** 770 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 19 ha, Rug 54, Byg 83, Havre 76, Blands. til Modenhed 70, Kartofler 19, Foderroer 79, Sukkerroer 9; Brak udgjorde 28 ha, Grøn-foder og Græsning 239, Haver o. l. 9, Tørvemoser 5, Skov 22. **Kreaturhold** (1921): 169 Heste, 644 Stk. Hornkv. (deraf 342 Køer), 14 Geder, 118 Faar, 392 Svin (1914: 718).

I Sognet Byen: *Heden* (1175 Hetby; 1441 Heden) med Kirke, Skole, Brugsforen., Kbmshdl. og Elektricitetsværk. *Hedengaard:* 16,5 Td. H., *Ejds.* 152, *Jordv.* 110; c. 86 ha, deraf Ager 70, Eng 5, Skov 9. *Ensomhed*, Gd. *Heden-Vantinge Andelsmejeri* (opr. 1885, ombygg. 1918).

Heden S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Ringe og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 14. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en sentgotisk Murstensbygning, af Langhustype, tresidet afsluttet mod Ø. Begge Døre er bevarede (den sydl. tilmuret); flere oprindelige, fladbuede Vinduer skimtes. Korpartiet er overhvalvet, Skibet har fladt Loft. Det uanselige Taarn, af Bindingsværk, blev 1886-87 nedbrudt og erstattet med et nyt, af smaa, gule Mursten, ligesom det gamle Vaabenhus fra Middelalderens Slutn. nedreves, og et nyt indrettedes i Taarnet. Altertavlen er et rigt og dygtigt udført Snitværk fra 2. Halvdel af 17. Aarh.; Midtpartiet indtages af et af A. Dorph 1877 udført Maleri (Christus, der stiger ud af Graven). Romansk Granitfont. Ny Prædikestol. Gravsten over Karen Hansis i H., † 1646. Et sentgotisk Skab fra 1523 opbevares i Nationalmuseet.

I Sognet var tidl. et Hospital, opr. 1740 af Etatsrd. Fr. Hein til Stensgaard og Grubesholm, med Kirkeladen i Heden til Bolig for 4 fattige, og 1000 Rd. Hospitalet er nu ophævet og omdannet til Legat.

Tæt S. for Heden, i Voldhave, findes et Voldsted, bestaaende af en mindre, rund Borgbanke, omgivet af en Grav, uden for hvilken, mod NV. og SV., ligger to til Dels naturlige Højninger. Paa Borgbanken er der fundet Murbrokker og sammensmeltet Jærn og Kul.

I Heden findes et Bystævne, der i sin oprindelige Skikkelse vistnok hidrører fra 18. Aarh. Fra først af bestod det af omtr. 22 ikke tilhugne Sten, der stod i en Halvkreds; 1870 flyttedes Stævnet, og Stenene stillede i en Rundkreds; 1886 flyttedes det atter, og Stenene (20), der da blev firsidet tilhugne, stillede i en Firkant. I Midten er plantet et Kastanietræ og udenom en Tjørnehæk. Stævnet bruges endnu.

Jordfaste Oldtidsmindesmærker kendes ikke i Sognet.

Allested Sogn (*A.-Vejlev Km.*) omgives af Annekset. Vejlev S., S.-Broby S., fra hvilket det delvis skilles ved Vittinge Aa, Heden S. og Odense Amt (Aasum Hrd.). Kirken ligger c. 20 km NNØ. for Faaborg, c. 16 km SSV. for Odense og

c. 29 km NV. for Svenborg. De noget højtliggende, temmelig jævne Jorder er fortrinligt muldede. Gennem Sognet gaar Faaborg-Odense Banen. |

Befolkning i 1921. 585 (1801: 307, 1850: 418, 1901: 470), boende i 127 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 194 Td.; 35 Gde med 174 og 69 Hse med 17, forsk. Lodder med 3 Td. Hartk. **Ejds.** (1920): 2605, deraf **Jordv.**: 1285. **Areal:** 959 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 23 ha, Rug 50, Byg 119, Havre 87, Blands. til Modenhed 92, Kartofler 13, Foderroer 70, Sukkerroer 73; Brak udgjorde 29 ha, Grønfoder og Græsning 284, Haver o. l. 20, Tørvemoser 12, Skov 28. **Kreaturhold** (1921): 202 Heste, 710 Stk. Hornkv. (deraf 377 Køer), 20 Geder, 151 Faar, 395 Svin (1914: 923).

I Sognet Byerne: *Allested* (1418 Alistæth) — 1921: 28 Gde og Hse med 152 Indb. — med Kirke, Præstegd. (opf. efter Brand 1909, Arkt. N. Jakobsen), Skole og Forskole (opf. 1910), Forsamlingshus (opf. 1892), flere Kbmdsforretn. o. a. Handlende, Ml., Savværk, Filial af Syd-fyns Diskontobank, Andelsmejeri (opr. 1887, ny Bygn. 1896), kommunalt Elektricitetsværk, Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Gulfelt* (ogsaa kaldet Radby) med Forskole (opr. 1910) og Kbmdshdl. — *Ny-Allestedgd.*: 15,5 Td. H., Ejds. 158, Jordv. 108; c. 73 ha, deraf Ager 69, Eng 2, Skov 0,5, Mose 1. En Gaard i Allested: 14,8 Td. H., Ejds. 132, Jordv. 94; c. 70 ha, deraf Ager 52, Eng 2, Skov 5, Mose 6.

Allested S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikk. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 15. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1910).

Kirken er en Murstensbygning af Langhusform, med Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Skibet synes at være ældst, efter et enkelt, tilmuret Vindue at dømme bygget i sentromansk Tid. I sentgotisk Tid er det oprindelige Kor blevet erstattet af det nuv. polygone Korparti, der har oprindeligt Hvælv, medens Skibet har fladt, pudset Loft. Ogsaa Taarnet med dets blindingsdekorerede Trappegavle er sentgotisk, ligesom Vaabenhuset, hvis Gavl er glat. Alterbilledet er fra 1899, en Kopi af Blochs Opstandelsen. Romansk Granitfont med Arkadebuer og Rebsnoning. Prædikestolen er et enkelt Snedkerarbejde fra omtr. 1854. Paa Skibets Nordvæg en Mindetavle over Dorthe Margr. Seerup, † 1787, g. m. Præsterne Jens Zeuthen og Bertel Holm; i Taarnet en Mindetavle over Christine Lucie Classen, † 1794, g. m. Præsten Jørgen Pougdal i Døllefjælde. Kirken restaur. 1921 saavel udvendig som indvendig; den tidl. Altertavle (malet af Major Schack, Søby-sogaard, † 1864), er bragt tilbage fra Søbysøgd. og ophængt paa Skibets Nordvæg; et glt. Krucifiks er ophængt paa Syd væggen. — Paa Kirkegaarden ved Kirkemuren en trapezformet Gravsten fra den ældre Middelald., der sen. har ligget over Lieutn. Joh. Heinr. Puschel, † 1780, og Hustru. En anden romansk Gravsten ligger i Præstegaarden.

Der vides intet om jordfaste Oldtidsmindesmærker i Sognet.

Litt.: M. P. Rudum, Carsten Friis, i Aarb. f. Svenb. A. 1916.

Vejlev [Vejle] **Sogn** (*Allested-V. Km.*), Anneks til Allested, omgives af dette, S.-Broby og N.-Broby S., fra hvilke det delvis skilles ved Vittinge Aa, samt Odense Amt (Odense og Aasum Herreder), fra hvilket det skilles ved Skelbæk, en Biaa til Odense Aa. Kirken ligger c. 20 km NNØ. for Faaborg, c. 15 km SSV. for Odense og c. 30 km NV. for Svenborg. De ikke videre højtliggende og temmelig jævne Jorder (Spange-

bjærg, 40 m) er overvejende letmuldede. En Del Mose (Kildemose, Vejlev Lung) og lidt Skov (Kohave). Gennem Sognets sydøstl. Del gaar Odense-Faaborg Banen.

Befolkning i 1921: 712 (1801: 271, 1850: 457, 1901: 639), boende i 145 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 161 Td.; 33 Gde med 132 og 125 Hse med 29 Td. Hartk., samt 1 jordløst Hus. **Ejdsck.** (1920): 2183, deraf **Jordv.**: 1084. **Areal:** 993 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 26 ha, Rug 52, Byg 99, Havre 68, Blands. til Modenhed 88, Kartofler 32, Foderroer 82, Sukkerroer 43; Brak udgjorde 24 ha, Grøn-foder og Græsning 275, Haver o. l. 24, Tørvemoser 39, Skov 50, Vandar. 4. **Kreaturhold** (1921): 205 Heste, 733 Stk. Hornkv. (deraf 373 Køer), 25 Geder, 89 Faar, 524 Svin (1914: 825).

I Sognet Byen: *Vejlev* (Vejle; 1351 Weteleue, 1610 Weiløuff) med Kirke, Skole, Forskole (opr. 1910), Forsamlingshus, Brugsforen., Kbmshdl., Ml. og Andelsmejeri (opr. 1887, ombygg. 1910). *Ruehuse.* — Hovedgaarden *Vejlevgaard* (1664 Weiløffgaard): 15,9 Td. H., Ejdsck. 165, Jordv. 98; c. 98 ha, deraf Ager 75, Eng 11. — *Teglggaard* (1664 Teillgaarden).

Vejlev S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 3. Udskrivningskr. 16. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1910).

Kirken er en Langhusbygning med tresidet Afslutning mod Ø. og Taarn mod V. Af den oprindelige, romanske Kampestensbygning staar nu kun Skibets Vestende, medens de øvrige Partier er helt ombyggede i sentgotisk Stil. I disse yngre Mure ses flere slanke, spidsbuede, nu tilmurede Vinduer samt Nord- og Syddør. Ogsaa den vestre Tag-gavl ommuredes af Munkesten med gotiske Blindinger, men den dækkes nu af det noget yngre (1589 endnu „ufuldkomne“) Taarn, der 1868 for en stor Del blev ommuret med smaa, gule Sten. Taarnets underste Del tjener som Vaaehus. I Kirkens Indre er Kor-polygonalen og Skibets Vestende gotisk hvælvet. Alterbilledet er en Kopi af Caravaggio's Christi Gravlæggelse (anskaffet 1919). Kalken er et rigt og interessant Arbejde fra den yngre Renæssancetid, med fritstaaende Figurer og Medailloner. Romansk Granitfont med Bladværk paa Kummen. Prædikestolen er ny. I Vaabehuset var tidligere Ligsten over Fru Ellen Marsvins Fogder Peder Christensen († 1644) og Jens Juel, samt deres Hustru. I Taarnet Mindetavler over Mathias v. Leth til Sanderumgaard, † 1783, og Hustru Catharine Hedevig Løwenhielm, † 1792.

Vejlevgaard tilhørte 1467 Vilhelm Frille, 1503 hans Søn Ludvig F. og kom saa ved Giftermaal til Familien Oldeland; den tilhørte 1540 Chrf. Oldeland og derefter hans Brodersønner Vilhelm, Laurids og Hans O., † 1580. Sidstnævntes Datter Sophie Oldeland ægtede Caspar Markdanner til Rønningesøgaard, † 1618, som opførte en ny Hovedbygning, mest af Bindingsværk, i nogen Afstand fra det Sted, hvor den ældre havde staaet. Efter at have tilhørt Caspars Søn Hans M. kom V. til Claus Brockenhuus, der 1625 solgte den til Fru Ellen Marsvin, efter hvem den ejedes af Kirstine Munk og hendes Svingerson Hannibal Sehested. Hans Enke solgte 1667 V. til Købmd. Peiter Hansen i Hamburg, efter hvem den kom til Niels Hansen Schmidt, hvis Enke Else ægtede Peder Klingenberg, der 1678 købte Vejlev og Allested Kirker. Efter hans Død solgte hun 1699 Gaarden til sine Børn Else Cathrine og Peder Schmidt; Else Cathrine Schmidt blev gift med Commercerd. Lorents Petersen, efter hvem den ejedes af Svinger-sønnen, Generallieutn. Adolph Neuberg. Ved Arv tilfaldt den saa hans Guddatter Adolphine Leth, g. m. Kmhr. Mikael Fabritius de Tegnagel, † 1815, der restaurerede Gaarden og i Slutn. af 18. Aarh. solgte Godset til Fæsterne; 1805 købtes Gaarden af Ramus fra Egeløkke; derefter ejedes den af H. P. Langkilde til Juelskov, i hvis Slægt den forblev indtil omt. Midten af 19. Aarh., da den kom i Hænderne paa Holger Pedersen († 1860), til hvis Svoger Th. Fritz den solgtes 1861 for 34,000 Rd.; 1863 solgtes den for 48,000 Rd. til Lars Pedersen, hvis Søn Jak. Larsen 1909 solgte den til Johs. Laurids Madsen. Siden har den fl. G. været i Handelen og ejes nu af Løjtn. P. Møhl. — Den nuv. Hovedbygning, af Grundmur i to Stokv., er opf. 1854. Omtr. 130 m NØ. for den har C. Markdanners c. 1854 nedrevne Gaard ligget. Den skal efter Sigende have været trefløjet og laa paa „Slotsholmen“, en flad Banke, omgivet af Grave;

Ladegaardspladsen, udenfor Slotsholmen, har ogsaa delvis været omgivet med Grave. Af den ældste Vejlevgaard findes et Voldsted omtr. 300 m NØ. for Slotsholmen; det bestaar af en vistnok oprindelig firkantet Borgbanke med Spor af omgivende Grave og med Vold for den ene Side. — Gaarden skal paa Chr. af Bayerns Tid være blevet henlagt fra Fangel til Vejlev Sogn. — Litt.: „Fra Ark. og Mus.“ 2. Ser. I p. 132.

Vestergaard i Vejlev var fordm en adelig Sædegaard, der tilhørte Eggert Henriksen Sandberg og siden hans Søn Peder Eggertsen, der ejede den 1583. Her boede Caspar Markdanner og Sophie Oldeland, medens Vejlevgd. blev opført. Senere var den en Bondegaard, som Kongen 1666 forundte Folmer Rosenkrantz; men den var imidlertid saa lidet skikket til Beboelse, at han flyttede til en nærliggende Bondegaard i Vantinge. Den er nu delt i to almindelige Bøndergaarde. En Del af Jorden blev lagt under Vejlevgaard. — En Gaard *Vejrum* (Matr. Nr. 1 i Vejlev) nævnes i 17. Aarh. (1610 Weirom; ifl. D. Atl. har Gaarden været et Bol under Søbysøgaard).

Ingen jordfaste Oldtidsmindesmærker kendes i Sognet.

Vejlev har vistnok i 16. Aarh. været Anneks til S.-Broby. Ved Klemmebrev af 1555 blev det befalet at nedbryde Vejlev Kirke, men paa Menighedens Forbøn blev Orden taget tilbage. (Ifl. D. Atl. har Vejlev i ældre Tid været Hovedsognet, med Allested til Anneks).

Nørre-Broby Sogn omgives af Vejlev og S.-Broby S. samt Odense Amt (Baag og Odense Hrd.), fra hvilket det delvis skilles ved Uglebæk og Odense Aa, der ogsaa gaar gennem Sognet og fra Ø. optager Vittinge Aa. Kirken ligger c. 18 km N. for Faaborg og c. 19 km SV. for Odense. Jorderne, der gennemgaaende er højtliggende og bakkede (højeste Punkt Synebjerg, med trigon. St., 82 m) er sandede, lerede, sandmuldede og let muldede. En Del Mose (Storelung, Sølung, Uglemose) og Skov (Præstes., Flegsk.). Gennem Sognet gaar Landevejene fra Faaborg til Odense og Tommerup og fra Assens til Nyborg (sidstn. danner paa et Stykke Sydgrænsen) samt Faaborg-Odense Banen.

Befolkning i 1921: 1848 (1801: 667, 1850: 1094, 1901: 1374), boende i 374 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 481 Td.; 81 Gde med 435 og 200 Hse med 46 Td. Hartk., samt 4 jordløse Hse. Ejdsk. (1920): 6408, deraf Jordv.: 3016. Areal: 3020 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 51 ha, Rug 233, Byg 244, Havre 230, Blands. til Modenhed 279, Kartofler 94, Fodderroer 319, Sukkerroer 51; Brak udgjorde 79 ha, Grønfoder og Græsning 892, Haver o. l. 71, Tørvemoser 159, Skov 116, Vandar. 18. Kreaturhold (1921): 621 Heste, 2470 Stk. Hornkv. (deraf 1263 Køer), 63 Geder, 435 Faar, 1562 Svin (1914: 2730).

I Sognet Byerne: *Nørre-Broby* (1368 Nørrebroby) — 1921: 127 Gde og Hse med 613 Indb. — med Kirke, Præstegd., Skole (opf. 1846), Forskole (opf. 1899), Friskole (opf. 1910), Forsamlingshus (opf. 1885), Asyl (den tidl. Fattiggd., opf. 1887), Hospital, Brugsforen., flere Købmandsforretn. o. a. Handlende, Gæstgivergaard, Maskinsnedkeri, Savværk, Andelsmejeri (opr. 1885, fl. G. udvidet), Plovfabrik („Allerup“), Elektricitetsværk (privat, opr. 1908), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Vøjstrup* (1429 Vøvestrup) med Skole (opf. 1860), Forskole (opf. 1897), 2 Kbmndsforretn. og Ml.; *Vittinge* (1368 Wittinge) med Skole (opf. 1869) og Kbmndshdl.; *Staby* (1433 Stauffby) med Friskole (opr. 1886), Kbmndshdl., Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp. *Holbraad*, Hse. — Hovedgaard *Lunde-*

gaard (1664 Lundegaard), der hører til Lundegaards Stiftelse (se ndf.), har 31,8 Td. H., Ejds. 255, Jordv. 185; c. 182 ha, deraf Ager 117, Eng 60, Mose 3 (9 Hse). — *Tømmerholtgd.* (1610 Tømmerholt). *Lundegaards Mølle* (1664 Lundemøll).

Nørre-Broby S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikk. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 17. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1914).

Kirken (fordum indviet til Skt. Nicolaus) bestaar af Skib og Kor, Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den romanske Bygning, der havde en nu forsvundet Apsis, er af raa Kamp, med Sokkel, Hjørner og Indfatninger af Kvadre. Spor af de oprindelige, dels rundbuede, dels svagt spidsbuede Vinduer kan endnu forfølges; af Norddøren er den nederste Del bevaret. I den senere Middelalder er Skibet blevet forlænget betydeligt mod V. og Taarnet, hvis Underrum har Spidsbue ind til Skibet, tilføjet. Samtidig blev

Predella i Nørre-Broby Kirke.

Apsis nedrevet og Koret udvidet mod Ø., ligesom det lille Vaabenhus, med takket, blindingspydet Gavl, blev tilføjet. Over Koret var der tidligere et lille Spir, hvori en Klokke. Kirkens Indre er gotisk hvælvet. Korets Gulv er havet fem Trin over Skibets, idet der er indrettet en Begravelse under Gulvet. Den katolske, rigt udskaarne Fløjaltartavle er sammenstillet af et Skabsparti fra 15. Aarh. (i Midtpartiet Korsfæstelsen, Nedtagelsen, Gravläggelsen osv., paa Fløjene de 12 Apostle) og en Predella med karakteristiske Figurgrupper af Herrens Familie, sikkert tidlige Arbejder fra Cl. Bergs Værksted i Odense (Beckett: Altartavler p. 91; Ussing: Claus Berg p. 37). Romansk Granitfont med Rebsnoning; over denne hænger en middelalderlig Lysekroner. Paa den anselige Alterkalk staa: Levninger af Nørre-Broby Kirkes Sølv fra Præstegaardens Brand 3. Marts 1818. Prædikestol fra 2. Halvdel af 17. Aarh. I Koret Mindetavle af Sandsten over Bent Venstermand, † 1582 (10 Dage gl.). To udskaarne, sentgotiske Figurer (Maria med Barnet, Laurentius, den sidstnævnte af Claus Berg) samt Rester af et Epitafium over Præsten Hans Pedersen Preg, † 1647. I Taarnet tre Gravstene af Silke, til Minde om Generallieutenant Adolph Neuberger († 1749), som med andre Ejere af Lundegaard ligger begravet under Koret, deribl. Ellen Marsvin og hendes to Mænd Ludvig Munk og Knud Rud (ogsaa om Kirstine Munks Kiste har man formodet, at den skulde være ført hertil). Taarnpulpitrets Rækværk bærer Aarst. 1600. I Korets Nordvæg et Basrelief (Lazarus' Opvækkelse) i farvet Keramik af Billedhugger A. Hassel; det er 1897 ligesom 4 Lysekroner i Skibet (1894) skænket af Sognepræst H. S. Gad. I Skibets Sydsvæg en Mindetavle over Kancellird. P. Schmidt, opsat 1904. Et interessant, udskaaret Skab fra 1480 og nogle smaa Helgenfigurer af Claus Berg opbevares nu i Nationalmuseet. — Ligkapel opf. 1916. Den gl. Kirkelade blev nedrevet 1870.

Lundegaard, ved Odense Aa, formenes at være oprettet af en nedlagt Landsby Lunde. I 2. Halvdel af 16. Aarh. ejedes den af Erik Venstermand og Fru Alhed Norby, der solgte den 1598 til Ludvig Munk til Nørlund, † 1602 paa L. Derefter ejedes den af hans Enke Ellen Marsvin og deres Datter Kirstine Munk, som blev gift 1615 paa L. med Chr. IV, og efter hvis Død 1658 Gaarden gik i Arv til Røgshofm. Hannibal Sehested, † 1666, gift med hendes og Kongens Datter Christiane, som boede paa L. som Enke og døde der. Sehested mageskiftede 1664 L. mod Iversnæs til Chr. Urne (se p. 550). Derefter ejedes den af Urnes Enke Sophie Krabbe, hvis Arvinger skødede den 1702 til Kancellird. Peder Schmidt († 1711). Denne testamenterede L. til sin Søster Else Cathrine, g. m. Kommercerd. Lorents Petersen., og deres Datter Anna bragte Gaarden til sin Mand Generallieutn. Ad. Neuberger († 1749). Da Enken døde 1752 uden Arvinger, blev Gaarden ifl. Kancellird. P. Schmidts Testam. af 1711, kendt ved Magt ved Højesteretsdom af 28/3 1754 og ved konf. Fundats af 19/9 s. A. skænket til „de fattige og nødtørftige i Fyen, saa mange deraf kan have deres rigelige Ophold til Nødtørft aarligen“. *Lundegaards Stiftelse*, der bestyres af Stiftamtmanden, Biskoppen, Provsten og to Præster i Sallinge Hrd., ejer foruden Godset en Kapital paa omtr. 1 Mill. Kr., hvoraf udredes omtr. 800 Pensioner (40-200 Kr.), og en Legatormue paa omtr. 82,000 Kr. — Den nuv. Hovedbygning, paa den sydl. Del af et oprindl. firkantet Voldsted, er i eet Stokv., af Bindingsværk fra 18. Aarh. Den tidl. Borggaard, opf. 1602 af Ludv. Munk, bestod af 3 Fløje, af hvilke Hovedbygningen, den midterste, var af Grundmur i to Stokv. med hvælvede Kældere og et Taarn, medens Sidefløjene var af Bindingsværk. Rest af den ene Fløj bevaret i Gaardens nordvestre Hjørne. Kancellird. Schmidt ombyggede Gaarden, men lod dog Taarnet blive staaende; 1770 brændte en Del af Bygningen; Taarnet blev først nedbrudt 1801. Under den nordl. Del af det nuv. Stuehus findes Rester af gamle Kældere. Af de oprindelige Ladebygninger staar endnu en, af Egebindingsværk, opf. af Ellen Marsvin, et i sin Slags interessant Mindesmærke fra Renaissance-tiden, 43 m lang, 14 m bred; i Træværket over en lille, tilmuret Dør paa Nordvestsiden staar: „IHS Ellen Marsvin Anno 1636“. (Opml. i Nationalm.s Arkiv). (Litt.: L. Bobé, Top.-antiq. Indber. 1743 om Weillegaard og Lundegaard i Fra Arkiv og Mus. 2. Ser. I p. 132).

NV. for Vøjstrup ligger „*Ranildsholm*“ eller „*Rønnemoseholm*“, en rundagtig lille Højning, omgivet af Engdrag, hvorigennem der løber en Bæk; Murbrokker eller andre Murrester synes ikke at forekomme, men Sagnet lader efter Folkevisen Rane Jonsen, Erik Klippings Kammervend, søge Skjul paa Ranildsholm. Paa det nærliggende *Voldemose* eller *Ullemose*, hvor Folkevisen lader Rane bo, skal der i 18. Aarh. være fundet Grundsten af en Bygning. Det i Folkevisen omtalte *Geddebjerg* ligger Ø. for Ranildsholm; nu bruges Navnet om en Gaard og dens Mark, hvorpaa en Bakke.

I Sognet synes at have ligget en By *Vennestrup*, idet Else Jensdatter Rosenkrantz, Enke efter Jon Jepsen (Lange) til Nørholm († 1405), 1429 udstedte Gavebrev til Maribo Kloster paa noget Gods „i Wennestrup“.

Ingen store Stengrave og kun en enkelt Gravhøj (paa Staaby Mark) kendes i Sognet. Fra en Banke ved N.-Broby foreligger et værdifuldt ældre Jernalders Gravfund, med et rigt Indhold til Dels af romerske Sager (Fad, Kasserolle, Spejl og Bidsler af Bronze, Perler m. m.).

Litt.: H. S. Ipsen, Livet i en fynsk Præstegd. i første Fjerdedel af 19. Aarh., i Kirkeh. Saml. 4. R. IV. — M. J. Lomholt, Bidr. til N.-Broby Sogns Hist., Nyborg 1918.

Sønder-Broby Sogn omgives af N.-Broby S., Vejlev og Allested S., fra hvilket det delvis skilles ved Vittinge Aa, Heden, Hillerslev, Sandholts-Lyndelse, V.-Hæsing og Jorløse S. Kirken ligger c. 15 km N. for Faaborg, c. 20 km SSV. for Odense og c. 29 km NV. for Svenborg. Jorderne er mod NØ. omkring Ølsted samt ved Sydgrænsen og i den vestl. Del

af Sognet noget højtliggende og bakkede, men ellers overvejende jævne. Jordbunden er lermuldet undtagen mellem Brobyværk og Allerup samt ved Sydgrænsen, hvor den er delvis sandet. En Del Skov (Tvedshave, Broby Sk., Tørringe Have samt Skoven paa Odensebakken, et søgt Udflugtssted med smuk Udsigt) og Engstrækninger langs Odense Aa, der gennemløber Sognet fra SØ. til NV. Ved S.-Broby krydses Landevejene fra Faaborg til Odense og fra Assens til Nyborg. Gennem Sognet gaar endvidere Faaborg-Odense Banen.

Befolkning i 1921: 1121 (1801: 688, 1850: 1010, 1901: 1092), boende i 236 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 397 Td.; 54 Gde med 365 og 145 Hse med 32 Td. Hartk., samt 5 jordløse Hse. **Ejdsksk.** (1920): 4112, deraf **Jordv.**: 2081. **Areal:** 2311 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 83 ha, Rug 117, Byg 226, Havre 177, Blands. til Modenhed 220, Kartofler 40, Foderroer 201, Sukkerroer 31; Brak udgjorde 70 ha, Grønfoder og Græsning 639, Haver o. l. 67, Tørvemoser 52, Skov 209, Vandar. 15. **Kreaturhold** (1921): 420 Heste, 1599 Stk. Hornkv. (deraf 872 Køer), 26 Geder, 309 Faar, 774 Svin (1914: 1434).

I Sognet Byerne: *Sønder-Broby* (1330 Synderbroby) — 1921: 54 Gde og Hse med 259 Indb. — med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus (opf. 1906), Missionshus (flyttet 1917 hertil fra Tørringe) og Vandmølle; ved Broen V. for Aaen *Brobyværk* — 1921: 66 Gde og Hse med 306 Indb. — med „Familiehus“, Kro, 2 Købmandsforretn., Filial af Sydflens Diskontobank, Andelsmejeri (opr. 1887), Elektricitetsværk, Markedsplads (Marked i Marts og Okt., Heste og Kreat.) og N. for Aaen og Byen Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Tørringe* (1330 Tyrinch, 1438 Tøringgæ) med Kbmshdl. og Forskole; *Allerup* (1610 Allerup) med Kbmshdl. og Forskole; *Ølsted* (1303 Øthelstade) med Kbmshdl. og Forskole; *Ernebjerg* (Erenbjerg; 1682 Ernebierig), Gd. og Jærnbanehpl. — Hovedgaarden *Brobygaard* (1327 Broby), under Grevsk. Muckadell (se p. 747), har 51,5 Td. H., Ejdsksk. 430, Jordv. 275; c. 239 ha, deraf Ager 203, Eng 20, Skov 3. Til Gaarden hører et Skovbrug: 13,8 Td. H., Ejdsksk. 258, Jordv. 110; c. 187 ha. Hovedgaarden *Ølstedgd.* (1664 Ølstedgaard), under s. Grevsk.: 20,0 Td. H., Ejdsksk. 148, Jordv. 99; c. 87 ha, deraf Ager 80, Eng 3.

Sønder-Broby S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 8. Lægd. Kirken tilhører Lensgreve Schaffalitzky de Muckadell, Arreskov.

Kirken er en romansk Bygning, bestaaende af Apsis, Kor og Skib, opført af raa Kamp med Sokkel, Dør- og Vinduesindfatninger samt Hjørner af Kvadre. I Middelalderens sidste Tid har man mod V. tilføjet Taarnet, af Munkesten, hvis øvre Del, med Gavle i N. og S., er stærkt ommuret i 1919. Omtrent samtidig opførtes foran Syddøren Vaabenhuset, af Munkesten, med takket, blindingsprydet Gavl, men delvis ombygget 1779. Kirkens Indre er gotisk hvælvet. Altertavlen er et Maleri (Christi Daab) af N. Simonsen fra 1856. I Taarnet hænger den tidligere Tavle, et Maleri fra 1769. Romansk Granitfont med Fremstillinger af den velsignende Kristus og et Menneske i Kamp med et Udyr, samt Planteornamenter. Prædikestolen er fra Chr. IV's Tid. Kirkens ældste Klokke, uden Indskrift, er fra c. 1500. I Skibet en smuk Malmlysekroner. Minde-tavle over Præsten Matthias Nielsen Gudme, † 1728, med to Hustruer. To Ligsten, over Ridefoged Erik Knudsen, † 1631, Stamfader til Slægten Pontoppidan (se ndf.), og over Forpagter paa Brobygaard Christen Knudsen Viborg, † 1697. Udvendig i Taarnet er indmuret en dobbelt Ligsten fra den ældre Middelalder med to Figurer under hinanden (se Løfler, Gravst. p. 16 og Pl. XIV). I en Gravhvelving under Koret staar seks Kister, hvori bl. a. hviler Generalmajor Hans Fr. Windtz, † 1765, og Hustru Christiane Sophia Ernst, † 1771, Susanne Dorothea Kønemann, † 1771, og Oberst Joh. Sigis-

mund Ehrenfeldt, † 1768 (sml. Danske Atlas VI p. 742). — En middelalderlig Kirke-lade, senere indrettet til Hospital, blev nedbrudt 1911.

Brobygaards ældste kendte Ejer er Johannes Pedersen i Broby, Ridder, 1351; 1388 tilhørte den Anders Jepsen i Broby; 1438 nævnes Jens Pedersen af „Gamlæbogorth“, som den da kaldtes. 1556 og 1568 ejedes den af Bild Nielsen (Kruckow), gift med Fru Ide Norby, hvis Datter Maren ægtede Henning Venstermand, † 1581. Enken solgte snart B. til Frands Rantzau († 1612); derefter dennes Enke Fru Anne Rosenkrantz. Sønnen Henrik Rantzau skødede 1635 B. til Jomfru Anne Rosenkrantz, efter hvis Død 1645 Gaarden købtes af hendes Svoger Anders Bille. Ved dennes Skifte 1656 tildeltes B. Datteren Pernille, der ægtede Børge Trolle († 1676). Dennes Son Niels T. blev skudt under en Mønstring i Flensborg 1697 (ved Chr. V's Side). Hans Medejer, Broderen

Brobygaard.

Anders T. udkøbte 1698 sin Svoger Fr. Kaas af B., som han 1701 solgte til Amtsforsvalter Christian Fogh († 1716), hvis Enke Birgitte Fogl 1736 solgte B. (366 Td. H.) til sin Søn Niels Fogh, † 1747, der testamenterede Gaarden til sin Broder, Kancellird. Marcus F., † 1762, hvis Enke Christiane Sophie Ernst bragte den til sin anden Mand Generalmajor H. Fr. Windtz, † 1765, og derpaa til sin tredje Mand Kmhr., Baron Albr. Chr. Schaffalitzky de Muckadell, der 1784 af B., Areskov, Gelskov og Ølstedgd. oprettede Grevsk. Muckadell (se endv. p. 748).

— Gaarden bestaar nu af to Fløje, i V. og N., hvoraf den vestl., i eet Stokværk af Grundmur med hvalvede Kældere under den nordl. Del, er Hovedbygningen og skal være opført 1662 af Børge Trolle og Fru Pernille Bille; den er senere stærkt omdannet; paa Sydgavlen staar: BT FPB og Aarst. 1673. Et Karnaptaarn er tilbygget af nuv. Ejer. Tidl. har der ogsaa været en Sideløj mod S. De gl. Ladegaardsbygninger, af Bindingsværk, der syntes delvis at hidrøre fra Slutn. af 17. Aarh., brændte 1921. Ved Brobygaard er 1859 af Grevskabets Bønder rejst en Mindestøtte (afsl. ^{81/8}) for Kmhr., Lensgreve Albr. Chr. Schaffalitzky de Muckadell, † 1858; i Haven rejstes 1919 en Mindestøtte for Lensgrevinde S. de M. (Litt.: W. Norvin, B. i D. Hgde. ved 1920. — Vilh. Lorenzen, Rantzause Borge og Herresæder 1916 p. 23).

Ølstedgaard tilhørte 1583 Fru Maren (Kruckow), Henning Venstermands, 1605 Laurids Oldeland, hvis Datter Kirsten bragte den til Chr. Normand, † 1645, og solgte den 1646 til Regitze Oldeland, Caspar Dues Hustru. Efter hans Død 1676 ejede Enken Regitze Oldeland den en Tid, hvorefter den kom til Sønnen Hans Due, der 1693 solgte den til Regimentskvartermester Søren Bolt, der 1705 solgte den til Christian Nielsen Fogh til Brobygaard, hvis Enke 1736 skødede Gaarden (51 Td. H.) til sin yngste Datter Anne Helvig Sophie Fogh, gift 1. med Kapt. Jens Erik Himmelstrup († 1738), 2. med Oberst J. S. Ballmand, 1758 adlet under Navnet Ehrenfeldt († 1768), hvis Enke af 2. Ægteskab 1770 ægtede Etatsrd. Hans de Hoffmann, der kort efter solgte Gaarden for 15,610 Rd. til Kmhr. Schaffalitzky de Muckadell (se ovfr.). — Den ældre Hovedbygning var af Bindingsværk, opf. 1737, udvidet 1767, men brændte ved Lynnedslag 1850, hvorefter den nuv. Hovedbyggn. opførtes.

Vaabenfabrikken *Brobyværk* stiftedes 1645 af davær. Ejer af Brobygd., Rigsmarsken Anders Bille, der ^{28/11} 1648 sammen med 16 andre Herremænd fik Privilegium paa Vaabenfabrikation samt Toldfrihed paa Indførsel af Raamaterialier og paa Udførsel af Vaaben (Privilegiet fornyedes 1651). Fabrikken, der var opr. for at kunne forsyne Hæren med Vaaben uafhængigt af udenlandske Leverancer, fremstillede fortrinlige Skydevaaben, Sabler, Spader, Skovle, Økser m. v.; paa Tøjhuset og i Nationalmuseet findes smukke Vaaben herfra. Under

Svenskekrigen 1658 ødelagdes Fabrikken og opstod ikke igen, men Bygningerne og Arbejderboligerne (opførte af Sten fra den nedbrudte Højsgaard ved Løgismose) blev længe staaende som en lille By, og den indførte, udenlandske Befolkning var en Plage for Egnen. Brobyværk Kro hidrører fra Fabrikkens Tid.

Paa *Bjergegaard* boede Ridefoged Erik Knudsen, † 1631, Stamfader til Slægten Pontoppidan. Her fødtes 1616 den sen. Biskop i Trondhjem Erik Pontoppidan.

NØ. for Sønder-Broby, paa „Dyrehøj“, skal der have staaet et Kapel (et nu udtørret Kær kaldes „Klokkekær“, hvori Sagnet siger, at en Klokke fra Kapellet ligger; der er fundet Murbrokker ved Pløjning).

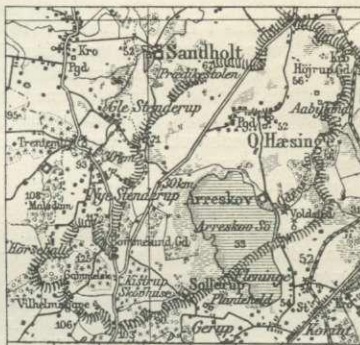
I et Dokument fra 1438 nævnes Byleddet (?) Sybløseældh, hvilket sidste endnu er bevaret som *Sølose*, Navn paa et Hus og en Skov.

Jordfaste Oldtidsmindesmærker findes nu ikke i Sagnet, og der vides kun om et enkelt sløjfet: en Gravhøj V. for Ølsted.

Allerede eller Vejlev har vistnok i 16. Aarh. været Anneks til Sønder-Broby.

Litt.: Indberetn. om Sagnet 1743, i „Fra Ark. og Mus.“ 2. Ser. I p. 92. — Knud Pedersen Næraae, Kort Beskr. over S.-Brobye S. 1778, trykt i G. L. Wad, Fra Fyens Fortid III.

Øster-Hæsing Sogn omgives af Sandholts-Lyndelse, V.-Hæsing, Hostrup og Svanninge S. samt Brahe-Trolleborg og Hillerslev S., fra hvilke det delvis skilles ved Odense Aa. Kirken ligger c. 11 km NNØ. for Faaborg og c. 23 km NV. for Svenborg. De højtliggende og især mod V. bakkede Jorder (højeste Punkt 125 m) er dels lerblandede og lermuldede, dels sandede og sandmuldede. En Del Skov (Tranesvænge, Gammelsk., Kistrup Sk., Sømarksskoven, Dyrehaven m. m.). Paa Sydgrænsen ligger Fleninge eller Arreskov Sø (se p. 727). Gennem Sagnet gaar Landevejen fra Faaborg til Odense.

Befolkning i 1921: 530 (1801: 391, 1850: 600, 1901: 523), boende i 100 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 262 Td.; 30 Gde med 248 og 43 Hse med 12, forsk. Lodder med 2 Td. Hartk., samt 13 jordløse Huse. Ejds. (1920): 3054, deraf Jordv.: 1580. Areal: 2046 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 50 ha, Rug 79, Byg 123, Havre 118, Blands. til Modenhed 137, Kartofler 23, Foderroer 138; Brak udgjorde 54 ha, Grønfoder og Græsning 489, Haver o. l. 41, Tørvemoser 106, Skov 307, Heder og Lyngbakker 2, Klitarealer og Stenmarker 9, Vandar. 276. Kreaturhold (1921): 267 Heste, 1094 Stk. Hornkv. (deraf 591 Køer), 5 Geder, 135 Faar, 540 Svin (1914: 1193).

I Sagnet Byen *Øster-Hæsing* (14. Aarh. Hæsing) med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole, Forsamlingshus (opf. 1907), Hospital (opr. 1618 af Pernille Gyldenstjerne, Enke efter Jak. Rosenkrantz til Kærstrup, med et Hus til 6 fattige, og 2000 Rd.) og Kbmshdl. *Kistrup Skovhuse* (1387 Kiestorp; 1688 Kiestrup Schouf Huus) med Skole (opf. 1904). — Hovedgaarden *Arreskov* (1264 Arueschau), Hovedsædet i Grevsk. Muckadell*), har 42,6 Td. H., Ejds. 700, Jordv. 235; c. 239 ha, deraf Ager 165, Eng 37, Mose 23. Gaarden *Sollerup*, under Stamhuset Sandholt (se p. 754), har 22,8 Td. H., Ejds. 155, Jordv. 94; c. 111 ha, deraf Ager

*) Til *Grevskabet Muckadell*, der indbefatter Godserne Arreskov, Brobygd., Gelskov og Ølstedgd., hører c. 249 Td. Hrtk. af alle Slags, deraf fri Jord c. 197, Skovskylid c. 16, indtaget til Skov c. 24, Bøndergods c. 11 Tdr.; i Bankaktier 18,800 Kr., Fideikommiskapital c. 3,400,069 Kr. Jordtilliggendet udgør c. 706 ha, Skovarealet c. 465 ha (Skovarealets Ejds. 882, Jordv. 286). I Forbindelse med Grevskabet staar det saakaldte grevelige Muckadellske Fideikommis, 251,632 Kr., som danner et Pensionsfond for Familien samt et Jubilæumslegat, 6827 Kr., til Fordel for Godsets Beboere.

77, Eng 22, Mose 9. — *Aabylund* (1688 Oubyelunde), Gde. *Brogd., Knabegd., Hellebjærggd., Vilhelmsgave* (1688 Willeholms Gab). *Arreskov Vand- og Vejrmølle.*

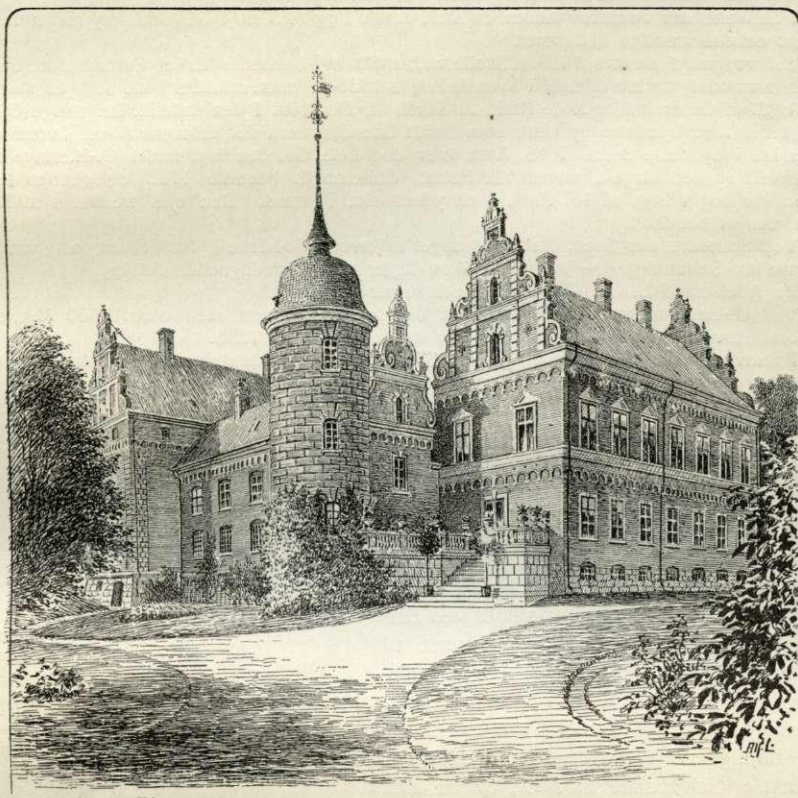
Øster-Hæsingø S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 6. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er et Langhus med Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Langhusets vestre Parti, er opført i sentromansk Tid af Munkesten. Enkelte af de oprindelige, rund- og spidsbuede Vinduer kan skimtes, ligesom begge Dørene. Taarnet, af raa Kamp og Munkesten, er vistnok fra Reformationstiden; paa Nord siden staar: E S (?: Erik Skeel) 1701, da der foretoges en Restauration, ved hvilken Lejlighed Taarnet gjordes lavere. Dets hvælvede Uderum har Spidsbue ind til Skibet. Omtr. samtidig med Opførelsen af Taarnet nedbrødes det oprindl. Kor, og Skibets Mure forhøjedes og forlængedes mod Ø., af raa Kamp med Mursten i Hjørnerne; samtidig overhøvedes Skib og Kor. Vaabenhuset, med takket, blindingsprydet Gavl, er vist fra Reformationstiden. Paa Kirkens Østende var der 1589 et paa en Pille opmuret Klokkespir. Alterbillede (Christus i Emaus), malet 1816 af J. L. Lund. Over Altertavlen er Orgelet anbragt. Romansk Granitfont med Mandehoveder og Arkader. Prædikestolen er fra 1562, opsat af Erik Rosenkrantz (sammen med nu forsvundne Stole og Altertavle). I Skibet et tidliggotisk Krucifiks. Gravsten med Portrættfigurer over Erik Rosenkrantz til Kærstrup, † paa Arreskov 1575, og Hustru Helvig Hardenberg, † 1599. Tre Gravsten er nu opstillede i Vaabenhuset, den ene over Præsterne Mads Jensen Lomborg, † 1648, og Hans Gregersen Nyborg, † 1678, samt deres Hustru Lisbet Nielsdatter Haurvad, † 1679, og 2 Sønner (Stenen er bestøket 1702 af Svigersønnen Christen Fischer, Præst i Nørre-Lyndelse), den anden over Præsten Morten Mølmark, † 1751, og Hustru, den tredje over Præsten Morten Henriksen Griff, † 1726, og Hustru. I Skibet et Epitafium over de to sidstnævnte. Under Koret er en Gravhvælving, hvori er begravede bl. a. ovennævnte Erik Rosenkrantz og Hustru Helvig Hardenberg samt Pernille Gyldenstjerne, † 1622. — Paa Kirkegaarden Familiegravsted for Arreskovs Ejere; ^{28/10} 1907 afsløredes en Mindesten (modell. af Niels Skovgaard) over Præsten og Salmedigteren Hans Agerbek, som var Præst her fra 1841 til sin Død 1869 (se Aarb. f. Svenb. Amt 1909).

Arreskov nævnes 1248 blandt Abels Fædrenegods, da „Aruæschoug“ i Krigen mellem denne og Broderen blev indtaget. Den tilfaldt vistnok efter hans Død tillige med Svenborg og hans øvrige fynske Godser hans yngste Søn Abel. A. blev nedbrudt 1264 af Erik Klipping. Siden da har A. vistnok kun været en Brydegaard. I Beg. af 16. Aarh. ejedes den af Poul Laxmand og Torbern Bille, g. m. den fra Kong Hans' Hist. bekendte Edede Jærnskæg. Efter P. L.'s Død erhvervede T. B. hele A., og hans Datter Edel bragte den til sin Mand Rigsraad Jak. Hardenberg til Hvedholm, † 1542. Ved hans Datter Helvigs Giftermaal med Rigsraad Erik Rosenkrantz, † 1575, kom den til denne, hans Søn Jakob R., † 1616, dennes Enke Pernille Gyldenstjerne, † 1622, og deres Søn Henrik R., † 1633 ugift i Frankrig. Dennes Søster Christence udløste sine Medarvinger af A., ægtede Rigsraad Mogens Høeg († 1661) og døde 1679. En af hendes Arvinger, hendes Søsterdatter Elisabeth Billes Mand Etatsrd. Jørgen Skeel til Broholm udløste 1680 og 1682 sine Medarvinger, og da han døde 1696, kom A. til hans Søn Chrf. S., † 1699, dennes Broder Etatsrd. Erik S. til Bjørnemose, † 1729, og hans Søster Fru Ide Skeel, Enke efter Major Wulf Siegfr. Holsten. Hun afstod 1742 Gaarden til Sønnen, Konferensrd. Erik Skeel-Holsten til Gelskov († 1772); hans Enke Berthe Reedtz giftede sig 1773 med Kmhr. Baron Albr. Chrf. Schaffalitzky de Muckadell, som ^{28/11} 1784 fik af sine 4 Godser Arreskov, Gelskov, Brobygaard og Ølstedgaard oprettet *Grevskabet Muckadell*, hvilket efter hans Død 1797 tilfaldt Sønnen Grev Erik Skeel Schaffalitzky de M., † 1833, derefter dennes Søn Grev Albrecht S. de M., † 1858, dennes Søn Kmhr. Grev E. E. Schaffalitzky de M., † 1905. Nuv. Besidder er dennes Søn, Hofjærgermester, Lensgreve Albr. Chrf. Schaffalitzky de M.

Hovedbygningen er opf. paa et af Tuedam Mose og Arreskov Sø begrænset Næs, der mod N. er afskaaret fra fast Land ved en Grav; baade om Borggaarden og om Ladegaarden blev der yderligere ført Grave (nu tørlagte og til Dels opfyldte) og et enkelt Sted en Vold. Borggaarden bestaar af 4 sammenbyggede Fløje, hvoraf den nordl., med Indkørselsport, østl. og vestl. er opført af røde Mursten; under alle 3 Fløje, und-

tagen under den nordl. Fløjs østl. Halvdel, er der hvælvede Kældere. Paa den nordl. og østl. Fløjs Mure findes under Tagskægget og mellem 1. og 2. Stokv. fremspringende Rundbuefriser; i den sydl. Del af den vestl. Fløj har der før været et hvælvet Kapel. Ifl. en Indskrift paa en i Porten indmuret Sandstenstavle er „A. funderet som den nu staar 1558“. Paa Tavlen staar, at den østl. Fløj, fra først af sikkert med øvre Halvstokværk, er opf. 1568 af Helvig Hardenberg og den nordl., Portfløjen, 1573 af Erik Rosenkrantz. Den vestre Fløj er nogenlunde samtidig med Portfløjen og nærmer sig i Tid det yngste Hus, den sydl., i al Fald nu betydeligt lavere Fløj, der i de øvre Dele er opf. af smaa, gule Mursten; ved dens sydøstl. Hjørne findes et rundt Taarn af røde

Arreskov.

Mursten (Ydersiden afdelt i store Kvadre) og med en hvælvet Kælder. Dette Hus synes at stamme fra 16. Aarh.'s sidste Tiaar. Ved en Restauration 1872-73 (Arkt. Haugsted) genopførtes paa den vestl. Fløj et øvre Halvstokværk, den sydl. Fløj ommuredes delvis, og alle Gavlene, som før var afvalmede, ombyggedes i sen Renæssancestil. I Vestibulen i den nordl. Fløj hænger der et udskaaet Billede af Helvig Hardenberg, udf. 1582; paa A. findes en ret betydelig Portrætsamling, deribl. to store Malerier af Kongerne Erik og Abel, der dog stammer fra 16. Aarh. og er uden kunstnerisk Værd. Ladebygningerne, der er nyopf. efter en Brand 1897, var opf. 1867-69; af de ældre var to af Egebindingsværk, en tredje, opf. 1683 af Jørgen Skeel, af Grundmur. — Fra det middelalderlige *Arreskov* findes to forsk. Voldsteder, hvoraf i det mindste et maa være anlagt efter Ødelæggelserne 1248 eller 1264. SØ. for nuværende Gaard og ved Søens Østbred findes en høj og stejl Borgbanke (c. 100 m i Ø.-V. og indtil 60 m i N.-S.), der er tildannet i skæv Firkantform af en naturlig, oprindl. sikkert vandomflydt Odde. I Ø. er Banken afskaaret ved to Vandgrave med mellemliggende Vold, og en Voldrest nedenfor Banken i V.

tyder paa, at Foden paa andre Steder har været omgivet af Volde henover lavt Terræn. Tidligere er betydelige Mængder af Munkesten hentede fra Slotsbakkens Top, men endnu synes der at være Fundamenter tilbage. Det skovbevoksede Voldsted er et af Landets betydeligste Befæstningsanlæg fra Middelalderen. Mere ødelagt er den anden Borgplads paa „Perdeholmen“, beliggende mere østlig i Lavningen ved den Mølleaa, der forbinder Søen og Odense Aa. Den overpløjede Borgholm (c. 90 × 60 m) synes oprindl. at have ligget i Sø eller Mose, og kun paa dens ene Side, mod højere Terræn, findes Rester af Grav og Vold, hvilke tidligere skal have været dobbelte. Paa Borgholmen er opbrudt Murrester i ældre Tid, og endnu ses mange løse Munkesten. (Litt.: W. Norvin, A. i D. Hgde. ved 1920. — „Fra Ark. og Mus.“ 2. Ser. I p. 172).

I Skovene nær Arreskov findes en stor, smuk Bøg (4,3 m i St. Omf. og meget høj) samt enkelte anselige Rødgraner.

Sollerupgaard nævnes 1613 („Suollerupgaard“) og beboedes da af Rasmus Sørensen. Den formodes at være ødelagt i Svenskekrigen 1658-59, men opførtes 1699 som en større Avlsgd. af Generalmajor J. de Bruin til Sandholt. Der kom i den Anledn. langvarige Stridigheder med Lyndelse Bymænd, som havde Græsningsret i det indtagne Areal, hvoraf en Del laa i Lyndelse Sogn. I 18. Aarh. blev dog hele Gaarden lagt under Ø.-Hæsing S., hvorved Sognet fik sin nuværende Form. Sollerupgd. brændte 1719 og genopførtes, men var dog i Beg. af 18. Aarh. i en yderst slet Tilstand. Den ejes fremdeles af Besidderen af Sandholt.

Ved Sollerup, nær Søen, findes et noget udjævnet Voldsted, firsidet og omgivet af Grave og Sænkninger. — I Kistrup Skov ligger et voldstedlignende Anlæg.

En Adelsmand Laurids Iversen i Hæsing nævnes 1480.

Ved Ø.-Hæsing fremdroges 1840 et betydeligt Møntfund med omtr. 5650 Mønter, hvoraf Hovedmængden fra Chrf. I's Tid; de er nedlagt c. 1258.

I Skoven Tranesvænge under Kistrup Skovhuse ses to Dyssekamre. I Sognets østl. Del har der været nogle Gravhøje, alle nu forlængst sløjfede.

Ø.-Hæsing S. havde indtil 1903 Hillerslev til Anneks, ligesom Sognene var forbundne i kommunal Henseende.

Litt.: N. Rasmussen-Søkilde og S. Jørgensen, Hillerslev og Østerhæsing Sogne med Arreskov og Gjelsskov i ældre og nyere Tid, Odense 1881.

Hillerslev Sogn omgives af Ø.-Hæsing og Sandholts-Lyndelse S., fra hvilke det skilles ved Odense Aa, S.-Broby og Heden S., Vantinge S., hvorfra det skilles ved Sallinge Aa, der løber gennem Sognet til Odense Aa, Gestelev, Espe og Brahe-Trolleborg S. Kirken ligger c. 14 km NNØ. for Faaborg og c. 23 km NV. for Svenborg. De højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt er Galgebakke mod Ø., 87 m, med trigon. St. og Udsigtstaarn) er dels lerede og lermuldede, dels sandede og sandmuldede. Lidt Skov (Hestehave, Egelund). I Sognet krydses Landevejene fra Assens til Svenborg og fra Faaborg til Odense; i den sydlige Del gaar Faaborg-Ringe Banen.

Befolkning i 1921: 1409 (1801: 749, 1850: 1207, 1901: 1222), boende i 277 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 452 Td.; 62 Gde med 405 og 148 Hse med 39, forsk. Lodder med 8 Td. Hartk., samt 3 jordløse Hse. Ejds. (1920): 5161, deraf Jordv.: 2684. Areal: 2521 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 80 ha, Rug 157, Byg 225, Havre 220, Blands. til Modenhed 246, Kartofler 56, Foderroer 227, Sukkerroer 15; Brak udgjorde 66 ha, Grønfoder og Græsning 750, Haver o. l. 53, Tørvemoser 145, Skov 125, Heder og Lyngbakker 3, Vand. 9. Kreaturhold (1921): 499 Heste, 1790 Stk. Hornkv. (deraf 982 Køer), 43 Geder, 195 Faar, 909 Svin (1914: 1837).

I Sagnet *Hillerslev* (14. Aarh. Hyllersløf) Kirke med Præstegd. (opf. 1918, Arkt. H. Eriksen, Odense), Skole og Forskole og Hospital (opr. 1769 af Konferensrd. Erik Skeel-Holsten til Arreskov og Gelskov, med et Hus til 4 fattige, og en Kapital paa c. 2670 Kr.). Byerne: *Øvre-Hillerslev*; *Nedre-Hillerlev*; *Sallinge* (1354 Sallingøe) med privat Pogeskole, Brugsforen., Kbmndshdl., Kro og Andelsmejeri (opr. 1887, ombygg. 1916); *Nybølle* (1419 Nybøle) med Fattiggd. (opr. 1877, 14 Pl.), Friskole („Hjemly“), privat Pogeskole, Forsamlingshus (opf. 1890), to Købmandsforretn. og Andelsmejeri (opr. 1889); *Højrup* (1420 Hødorp) — 1921: 56 Gde og Hse og 259 Indb. — med to Købmandsforretn. o. a. Handlende, Kro, Forsamlingshus, privat Pogeskole, Margarine- og Kartoffelmelsfabrik, Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp. *Sallingelunde* (1354 Sallinglund), Gde med Mølle (1610 Lunde Mølle). *Flintebakken*, *Skovhuse*, Huse. — Hovedgaarden *Gelskov* (1664 Geldschouff; under Grevsk. Muckadell, se p. 747) har 55,1 Td. H., Ejds. 500, Jordv. 303; c. 285 ha, deraf Ager 212, Eng 40, Mose 20. Skovarealet har 5,3 Td. H., Ejds. 118, Jordv. 65; c. 97 ha. *Nybøllegd.* (1688 Nybøllegaard): 22,0 Td. H., Ejds. 265, Jordv. 135; c. 122 ha, deraf Ager 94, Eng 9, Skov 14, Mose 2 (2 Huse), med Mejeri (opr. 1840, der modtager Mælk fra Omegnens Herregaarde og driver Fabrikation af Rochefortost). *Lykkensæde*: 16,9 Td. H., Ejds. 165, Jordv. 112; c. 86 ha, deraf Ager 59, Eng 17, Skov 4, Mose 3 (1 Hus). — Desuden *Højrupgd.*, *Møllosegd.*, *Erikshaab*, den sidste tidl. Papirfabrik (anl. 1814, nedl. 1858), nu Godsforvalterbolig.

Hillerslev S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Ringe og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 7. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er et Langhus med Taarn mod V. og Vaabenhus mod S. Den ældste Del, Langhusets Midtparti, er opf. i romansk Tid af raa og kløvet Kamp med tilhugne Hjørner og Skraakantsokkel. To oprindl., rundbuede Vinduer, i hvis Karme der findes enkelte Fraadsten, og Norddøren (nu tilmuret) er bevarede. I den seneste Middelalder blev Vestgavlens nedbrudt og Sidemurene forlængede, af Mursten; Vestenden afsluttedes med en lige, blindingsmykket Gavl. Vistn. samtidig blev Kirken overhvalvet. Taarnet, af Kamp og Munkesten med blindingsmykkede Kamgavle, der vender mod N. og S., blev tilføjet paa Reformationstiden. Vaabenhuset, med takket Gavl, er vist fra samme Tid. Endnu senere nedbrødes Koret, og Skibet forlængedes mod Ø., hvor det afsluttedes med en kamtakket Gavl. Flere krumhugne Sokkelsten fra det oprindl. Kors Apsis findes indmurede under Skibets østl. Del. 1874 ombyggedes store Partier af Taarnet og Skibet. I Kirken er der fundet Rester af sentgotiske Kalkmalerier (Helgenindefigurer, ikke restaurede). Ny Altertavle fra 1894, malet af Baronesse Schaffalitzky de Muckadell (Bjærgprædikenen), i ny Ramme. Romansk Granitfont med Relieffer, forestillende Christus, Skt. Peter og en Helgen, samt paa Foden Mennesker og Udyr i Kamp. Den rigt udskaarne Prædikestol, med Billeder af fire Dyder, bærer Aarst. 1639 og EQ — AK (☉: Erik Quitzow, Anne Krabbe) samt disses Vaaben. I Taarnets nederste Del er indrettet Begravelse for Ejerne af Grevsk. Muckadell, adskilt fra Skibet ved en Smedejærns Gitterdør. Her hviler bl. a. Berthe Kirstine Juel Reedtz, † 1790 og hendes 2. Ægtefælle Gehejmerd. Albr. Chr. S. de M., † 1797; Enkegrevinde Ludovica Augusta Juliane S. de M., f. Bülow, † 1868; Grev Albr. Chr. S. de M., † 1858; Grevinde Susanne Birgitte Sophie S. de M., f. Kaas, † 1796; Kmhr. Erik Skeel S. de M., † 1833; Charlotte Amalie S. de M., f. Reventlow, † 1843. Under Koret findes en Begravelse med 7 Kister, hvori bl. a. hviler Sophie Hedevig v. Finecke, † 1760, og hendes Mand, Konferensrd. Erik Skeel-Holsten, † 1772, samt Komtesse Christiane Sophie S. de M., † 1783.

Gelskov tilhørte ved Midten af 15. Aarh. Hr. Johan Rantzau, hvis Datter Sophie, Anders Flemmings til Møllerup, arvede Gaarden. Deres Datter Thale, som endnu levede 1547, besad derefter G. Hun var g. m. Emmike Emmiksen og havde to Døtre Magda-

lene og Anne, der begge arvede G. De var gifte henholdsvis med Albert Maltesen (Viffert) og Erik Kaas († 1556). Næste Ejer var sidstnævntes Søn Jørgen Kaas, † barnløs 1619. G. blev vistnok derefter købt af Fru Ellen Marsvin, som 1620 solgte den til Niels Gyldenstjerne til Iversnæs; 1626 ejedes den af Fru Mette v. Ahlefeldt og derefter af Fru Anne Krabbe. Paa Skiftet efter hende forleuede hendes Stiffader Henrik Bille G. til hendes Ægtefælle Erik Quitzow, men da dennes Arvinger gik fra Arv og Gæld, blev den udlagt til Henrik Bille. Erik Quitzow havde allerede 1636 mageskiftet en Halvpart i G. til Rennow Bille. Henrik Billes Sønner Eiler, † 1649, og Mogens B. skrev sig til G., men sidstnævntes Enke Margr. Lunge, der havde arvet G. efter en som Barn død Søn, ægtede Christen Skeel, som 1651 solgte Gaarden til Fru Kirstine Munk. Fra hende kom den til Kai Lykke, hvis Kreditor Peder Hansen i Hamburg 1663 fik G. udlagt for 12,213 Rd. Han solgte den 1665 til Kai Lykkes berygtede Foged Peter Børling, der atter 1667 afhændede G. til Justitsrd. Adolph Hans Holsten, † 1694. Han og hans Enke Ide Rathlow, † 1700, ophjalp den stærkt medtagne Gaard, som derefter ejedes af Sønnen Major Wulf Siegr. v. Holsten, † 1718, g. m. Ide Skeel, † 1749, og da deres Søn Konferensrd. Erik Skeel-Holsten, Landsdommer i Fyn, siden 1742 ogsaa havde ejet Arreskov, kom G. i Forbindelse med denne Gaard og hører siden 1784 under Grevsk. Muckadell (se p. 748). — Af den gamle Bindingsværks-Hovedbygning fra Slutn. af 16. Aarh. staar nu kun den vestl. Fløj tilbage; i denne fandtes indtil for c. 50 Aar siden et Værelse med vævede Tapeter; tidl. har der været en nordl. og en vestl. Fløj, og i Haven er fundet Grunden af en rund Bygning. De gl. Ladebygninger, fra Slutn. af 17. Aarh., brændte 1912; baade disse og Borggaarden har været omgivet af Grave (nu til Dels opfyldte). Den nye Hovedbygning, i Palæstil, er opf. 1917, Arkt. Viggo Dahl, og Avlsbyggn. er opf. 1913 af samme Arkitekt.

Nybollegaard ejedes af Laurids Brockenhuus til Egeskov, hvis Arvinger overlod den til hans ulykkelige Datter Rigborg B., † her 1641 (se p. 697). Hendes Sønnesønner Ludvig og Maximilian Rosenkrantz solgte den 1647 til Marsken Hr. Anders Bille, hvis Søn Erik Billes Enke Mette Rosenkrantz 1682 solgte N. til sin Svigerinde Fru Pernille Bille, Børge Trolles Enke, som 1684 afhændede den til sin Brodersøn Anders Bille. Denne solgte den 1686 til Peder Luxdorph, der 1699 atter solgte den til Forpagter paa Brahe-Trolleborg Peder Jørgensen Møller, som 1705 gav sin Søn Clemens Møller, Degn i Hillerslev († 1713), Skøde paa Gaarden; 1715 blev den købt til Arreskov; siden hørte den til Fjellebro, fra hvilken den 1797 solgtes til Hardenberg Reventlow til Stamhuset Krengerup; 1824 købtes den af Forpagter Hansen, Gelskov, 1845 af Baron Schaffalitzky de Muckadell, Ølstedgd., 1854 af C. E. Bay, 1856 af Jørg. Andersen, hvis Enke 1871 solgte den til Henry A. Oxholm Smidt, hvis Søn Edv. E. Oxholm Smidt nu ejer den.

Lykkenssæde hørte til Gelskov indtil Slutn. af 17. Aarh.; 1793 købtes den tillige med Gaarden Bækkelund af Henning Schroll († 1832), som her 1794 oprettede et Høravlsinstitut, der bestod indtil Sønnen, Landstingsmand Gustav S.'s Død 1863, og som fik stor Betydning for Høravlens Fremme. Den ejedes derefter af Sønnen, Kaptajn Henning Schroll, † 1904, derefter af Sønnen Viggo Edv. Emil Schroll. — Hovedbygningen, i 1 Stokv. med Frontespice, er opf. 1829-30. (Se P. Hansen, Et Brudstykke af Høravlens Hist. i Danm., i Arb. f. Svenb. Amt 1917).

Højrupgaard tilhørte i Slutn. af 16. Aarh. Hartvig Kaas, Søn af Erik Kaas til Gelskov. 1610 nævnes i Sognet „Moesegaard“.

Paa den saak. Kirkelung, en Mose i Nybølle, var tidl. en hellig Kilde, som søgtes endnu i Beg. af 19. Aarh.

I Sallinge fødtes ¹⁴/₁₀ 1388 den kendte Kartograf Claudius Clavus eller Nicolaus Niger (Claudius Claussøn Swart). (Se A. A. Bjørnbo og C. S. Petersen, Fynboen C. C. S., Kbh. 1904, samt Aarb. f. Svenb. A. 1915 p. 134 flg.). Han formodes at være Søn af Væbneren Niels Pedersen, der nævnes i S. 1392.

SV. for Gelskov ligger „*Skansen*“, en omt. 160 m lang, smal Højning, langs Øst-siden af Kragemaden ved Sallinge Aa, mod Ø. begrænset af en svag Lavning. Ifølge et Sagn søgte Egnens Folk hertil i Svenskekrigen.

Sallinge Herredsting holdtes i Middelald. i Sallinge, men fra c. 1552 (jvfr. Kongebrev af ¹⁸/₇ 1560) ved Hillerslev Kirkegaard, derpaa i Sallinge og Espe, men i 18. Aarh. paany i H. „i en Bondes Stue“, indtil det 1783 flyttedes til Faaborg. Retterstedet var paa „Galgebakken“ tæt ved Espe Sogneskel.

Store Stengrave kendes ikke i Sognet, derimod har der været en halv Snes Gravhøje, især under Nybølle; i en af disse, ved Møllemosegd., fremdroges for c. 100 Aar siden

et rigt Fund fra Vikingetiden, med smukt ornamenterede, forgyldte Bronzebeslag til to Mankestole til Køreheste, endvidere nogle Halskobler til Køreheste, Bronceskaal, Træspand m. m.

Hillerslev Kirke blev før Reformationen betjent af Munke fra Holmekloster; der fandtes derfor endnu i Slutn. af 16. Aarh. ingen Præstegaard; 1626 (Reskr. af ²/₁₂ 1620) blev Sognet Anneks til Ø.-Hæsinge, men fra 1903 blev det igen et eget Pastorat, ligesom den kommunale Forbindelse ophævedes.

Litt.: Se under Ø.-Hæsinge Sogn. Se ogsaa Rasmussen-Søkilde, Trolleborgegnen, Odense 1894.

Vester-Hæsinge Sogn (*V.-H.-Sandholts-Lyndelse Km.*) omgives af Annekset Sandholts-Lyndelse, S.-Broby, Jorløse, Hostrup og Ø.-Hæsinge S. Kirken ligger c. 11 km N. for Faaborg og c. 28 km NV. for Svenborg. De højtliggende og især mod S. stærkt bakkede Jorder (højeste Punkt er Butbjærg, 117 m) er sandede og sandmuldede. Lidt Skov (Bommelund) og Mose (Posen, Mørkemose). Ved Vestgrænsen Søbo Sø (se p. 756). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Faaborg til Odense.

Befolkning i 1921: 1160 (1801: 407, 1850: 801, 1901: 1126), boende i 260 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 237 Td.; 54 Gde med 200 og 176 Hse med 37 Td. Hartk. Ejdsk. (1920): 4056, deraf Jordv.: 1733. Areal: 1666 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 14 ha, Rug 153, Byg 135, Havre 135, Blands. til Modenhed 178, Kartofler 44, Foderroer 178; Brak udgjorde 49 ha, Grønfolder og Græsning 440, Haver o. l. 51, Tørve-moser 78, Skov 71, Heder og Lyngbakker 12, Klitarealer og Stenmarker 31, Vandar. 3. Kreaturhold (1921): 339 Heste, 1248 Stk. Hornkv. (deraf 705 Køer), 38 Geder, 222 Faar, 828 Svin (1914: 1611).

I Sognet Byerne: *Vester-Hæsinge* (14. Aarh. Heszinge) med Kirke, Præstegd., Skole og Forskole, Forsamlingshus (opf. 1892), 2 Møller med Savværk, Brugsforen., flere Købmandsforretn. o. a. Handlende, Kro, Andelsmejeri (opr. 1885, ombygg. 1905), Elektricitetsværk og Posteksp.; *Gammel-Stenderup* (1610 Stenderup) med Ml.; *Ny-Stenderup* med Skole og Kbmdshdl. *Trente*, Vandmølle (1664 Trindtemølle). *Horseballe*, Huse. *Engbækgd.*, *Bankegd.*

Vester-Hæsinge S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekr., Sallinge Hrd.'s Vurderingskr., Amtets 5. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 19. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en Langhusbygning med Taarn mod V. og Vaabenus mod N. Det ældste Parti, Langhusets vestre Del, er opført i den ældre Middelalder af raa Kamp. Norddøren (nu tilmuret) kan skimtes. Paa Reformationstiden har Langhuset faaet sin nuværende Form og er blevet overhvalvet. Taarnet, fra den sentgotiske Tid, med takkede og blindingsmykkede Gavle, er fornedet opført af raa Kamp, foroven af Mursten. Over Langhusets Rygning var der tidligere et lille Spir med to Klokker. Ved en gennemgribende Restauration 1892-93 opførtes et nyt Vaabenus mod N. (det tidligere laa mod S.). Alterbilledet fra 1893 af J. Skovgaard („den gode Hyrde“). Romansk Granitfont. Moderne Prædikestol. I Koret to Ligsten, over Præsten Jakob Christensen Nørager, † 1778, og over Provst Niels Nyekirk, † 1765. I Vaabenuset tre Ligsten, over Hans Lund, Forvalter paa Søbo, † 1801, over hans Hustru Dorothea Margrethe Grooth, † 1816, og over Landstingshører Rasmus Rasmussen, † 1823.

I Trente Møllens Have har været en Helligkilde.

Ingen Stengrave og kun ganske enkelte Gravhøje kendes i Sognet.

Litt.: Indberetn. om Sognet 1743, i „Fra Ark. og Mus.“ 2. Ser. I p. 87.

Sandholts-Lyndelse Sogn (*V.-Hæsinge-S.-L. Km.*), Anneks til V.-Hæsinge, omgives af dette og Ø.-Hæsinge S., Hillerslev og S.-Broby S., fra hvilke det delvis skilles ved Odense Aa. Kirken ligger c. 13 km NNØ. for Faaborg og c. 26 km NV. for Svenborg. De højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt er Prædikestolen, 67 m, Galgebække) er sandede, sandmuldede og lermuldede. En Del Skov (Hovedsk., Bøgebjærg Sk.). Gennem Sognets sydøstl. Del gaar et kort Stykke af Landevejen fra Faaborg til Odense.

Befolkning i 1921: 404 (1801: 287, 1850: 391, 1901: 401), boende i 80 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 211 Td.; 26 Gde med 203 og 33 Hse med 8 Td. Hartk., samt 5 jordløse Hse. Ejds. (1920): 1354, deraf Jordv. 671. Areal: 1034 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 11 ha, Rug 85, Byg 91, Havre 159, Blands. til Modenhed 68, Kartoffler 15, Foderroer 102, Sukkerroer 3; Brak udgjorde 24 ha, Grøn-foder og Græsning 287, Haver o. l. 10, Tørvemoser 6, Skov 88, Vandar. 6. **Kreaturhold** (1921): 198 Heste, 794 Stk. Hornkv. (deraf 424 Køer), 5 Geder, 105 Faar, 562 Svin (1914: 866).

I Sognet Byen *Sandholts-Lyndelse* (1438 Lunløzæ) med Kirke, Skole, Forsamlingshus, 2 Kbmdshdr., Ml. og Andelsmejeri („Sinai“; opr. 1887, ombygg. 1912). *Sandholts-Lyndelse Mark*, Gde og Hse. — Hovedgaarden *Sandholt* (1423 Santholte), under Stamhuset af s. Navn*), har 71,0 Td. H., Ejds. 760, Jordv. 345; c. 335 ha, deraf Ager 235, Eng 82, Mose 6 (3 Hse). Skoven har 9,4 Td. H., Ejds. 100, Jordv. 43; c. 66 ha. — *Lundegd., Aaskov, Marthedal*, Gde.

Sandholts-Lyndelse S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 3. Udskrivningskr. 18. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en Langhusbygning med Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Den ældste Del, Taarnet, det vestl. Parti af Langhusets Nordside samt Idermuren i det tilsvarende Stykke mod S., er opf. i sentgotisk Tid af Mursten i uregelmæssigt Munkeskifte. Taarnet har blindingspriedede Trappegavl; over den spidse Bue, som forbinder det hvælvede Taarnrum med Skibet, findes to ved en firkantet Pille adskilte Arkader, der maa have ført ind over Skibets oprindl. Bjælkeloft, men nu er blindede. Norddøren er bevaret, nu tilmuret. Vaabehuset er delvis samtidigt med Taarnet og har en i Slutn. af 19. Aarh. ombygget Gavl i Renæssancestil. Langskibets østl. Forlængelse er bygget af store, røde Mursten, efter Sigende 1576. I Østgavlen, der har svungne Renæssancekamme, er indmuret en Sandstenvstavle med Rudernes og Rosensparrernes Vaaben (Corfits Rud, Birgitte Rosensparre). Langhusets Indre er overhvalvet med fire ottedelte Krydshvælv. Paa Taarnets Sydside staar CT—BR (Corfits Trolle, Birgitte Rantzau) 1669, Minde om en Istandsættelse. Alterbilledet (Joh. 8, 1-12) er malet af H. Olrik 1868, i samtidig Ramme (om den tidligere Altertavle, en ganske lille Renæssancetavle med Alabastrelieffer af nederlandsk Arbejde, c. 1575, se Fr. Beckett, Renæss. og Kunstens Hist. p. 176). Romansk, rigt ornamenteret Granitfont. Døbefad fra 1611 med Oluf Rosensparre og Elisabeth Gyldenstiernes Navne og Vaaben, samt Corfits Ruds og Hustrus Navne. Rigt ud-skaaren Prædikestol fra 1575, med Erik Ruds og Anne Hardenbergs Anevaaben. I Koret staar to smukt ud-skaarne Stolepaneler af samme Billedskærer, og paa de øverste Stole-stader findes ogsaa det nævnte Ægtepars Navne og Vaaben samt Aarst. 1576. I Skibet

*) Til *Stamhuset Sandholt*, der indbefatter Sandholt Hovedgaard og Gaarden Sollerup, hører c. 132 Td. Hrtk. af alle Slags, deraf fri Jord c. 89, indtaget til Skov 18, Bøndergods c. 24 Td.; i Bankaktier 5,600 Kr., i Fideikommisskapitaler c. 832,856 Kr. Jordtilliggendet udgør c. 359 ha, Skovarealet c. 210 ha. Skovarealets Ejds. 210,000 Kr., Jordv. 88,000 Kr.

et tarveligt Krucifiks fra Renæssancetiden og en samtidig Pengeblok. Under Koret Bebravelseskapel for Ejerne af Sandholt.

Sandholt, der meget muligt oprindl. var en Kongsgaard, som Arreskov, kom senere i Privateje. I Slutn. af 14. Aarh. skal den have tilhørt Henrik Hvitkop; sen. ejedes den af hans Sønner Henneke og Timm. De hørte til en Linie af Familien Krummedige. Timms Søn Hr. Johan H. nævnes til S. fra 1453 til 1493, og af ham købte den bekendte Rigshofmester Poul Laxmand S. „med stort Bedrag“, dog kun en Del af Gaarden, der da var delt i flere Parter. Bent Bille til Søholm ejede Del i S. Efter Inddragelsen af P. Laxmands Godser overdrog Kong Hans hans Part i S. til B. Billes Søn, Rigsrd. Torbern Bille til Søholm, gift med Kongens Elskerinde Edele Jærnskæg. Datteren Edele Bille bragte 1516 S. til sin Mand Jakob Hardenberg, † 1542, efter hvem den tilfaldt Datteren Anna, g. m. Rigsraad Erik Rud til Fuglsang, † 1577. Efter ham fulgte Sønnen

Knud Rud († 1611), i hvis Tid S. afbrændte (1590), hvorefter han genopbyggede og udvidede den ældre Hovedbygning. Han var gift med Fru Ellen Marsvin, der efter langvarige Processer maatte afstaa S. til sin afdøde Mands Broder Corfits Rud og desuden ifl. Herredagsdom 1623 betale 2000 Rd., fordi hun havde ladet nedtage Kobberspirene og de 50 Fløje paa Gaarden, hvilket ansaas for en Fornærmelse mod Familien. Efter Corfits Ruds Død 1630 besad hans Enke

Sandholts-Lyndelse Kirke.

Birgitte Rosensparre S. til sin Død 1645. Deres Svigersønner Christen Skeel til Vallø, Niels Krabbe til Skellinge og Niels Trolle til Trolholm delte derefter S., men førstnævnte solgte 1652 sin Part til Niels Trolle, der blev Gaardens Eneejer. Hans Søn Gehejmerraad Corfits Trolle († 1684) pantsatte S. til forskellige, særlig til Kancelliraad Conrad Hesse († 1705) og Baronesse Fuiren. Førstnævnte, bekendt for sine mange Udenlandsrejser og sin urolige Karakter, maatte 1695 overlade S. til den daværende Forp. Oberst Jakob de Bruin († 1722), der kun ejede 2000 Rd., men nød god Kredit. Alligevel voksede Gælden ham over Hovedet; ved Højesteretsdom af 1718 blev S. tilkendt Kbh.'s Universitet; dette solgte 1719 S. (492 Td. H.) til Etatsrd. Hans Nobel, † 1732, der $\frac{8}{2}$ 1726 af S. opr. et Stamhus; efter ham fulgte Enken og derefter Sønnen Hans N. († 1752) og Sønnesøn Hans N., † ugift 1755, samt den sidste Søster Marthe, g. m. Kancellird. Chr. Nørager († 1766). Stamhuset arvedes af deres Søn Justitsrd. Hans Nobel Nørager; da han døde barnløs 1789 gik det over til Broderen Oberstlieutn. C. N. Nobel Nørager († 1807); efter ham fulgte Sønnen Kmhr. Hans N. N., † 1866, hvis Datter, † 1844, blev g. m. Jægern. J. M. Sperling, hvis Datter Frk. N. M. Nobel v. Sperling overtog Stamhuset. Efter hendes Død 1917 gik det over til cand. jur. Axel Lund. — Hovedbygningen, der i sine ældste Partier er i sentgotisk Stil, og hvor Østfløjen i sin oprindl. Skikkelse antagelig er opf. af J. Hardenberg, har været omgivet af nu til Dels opfyldte Grave og af Volde (delvis bevarede mod Ø.), og bestaar af 4 skævt sammenstødende Fløje, af røde Mursten; den nordl. og østl. Fløj, under hvilken sidste der er hvælvede Kældere, har 3, de andre Fløje 2 Stokv. For hvert af Gaardens udvendige Hjørner stod oprindl. et ottekantet, med Kobberspir dækket Taarn, nu er der kun to (spaantækkede) paa den østl. Fløj; de to andre ligesom et Trappehus i Gaardens sydøstl. Hjørne blev nedbrudte i Slutn. af 18. Aarh. (Kobberet paa Spirene var som sagt allerede aftaget af Ellen Marsvin). Efter Branden 1590 fik Gaarden af Knud Rud sin udvidede Skikkelse. I Slutn. af 18. Aarh. ombyggedes den. Paa Østfløjens Forside er der nu et svagt fremspringende, med Frontespice afsluttet Midtparti, hvorigennem en Dobbeltport fører. En Tavle paa denne Fløj siger, at den er repareret og mest nyopbygget 1788; to smaa Stentavler ligger i det sydøstl. Taarn, og der staa

paa den ene: „Ved Reparationen 1788 fandtes et Reparationstal og Vaaben af Corfits Rud og Birgitte Rosensparre og Aaret 1634“; paa den anden: „Ved Justitsrd. Nørregers Død 1789 manglede n. og v. Fløj, som 1791 blev opbygget af C. N. Nobel Nørregers og Frue“. Ved en Grav, hvorover der fører en anelig Stenbro, er Borggaarden skilt fra Ladegaardspladsen; af Bindingsværksladerne er den østl. opf. 1770, den sydl. 1803. (Litt.: W. Norvin, S. i D. Hgde ved 1920. — Jørgensen (Kistrup), Hist. Oplysn. med

Sandholt.

Sandholts Fortid som Udgangspunkt, i Aarb. f. Svenb. Amt 1911. — Nicoline M. Nobel Sperling, Sandholt efter 1719, sst. 1911).

I Sandholt Have og Haveskov findes en Del ret anelige Træer, bl. a. en Ægte Kastanie, en Platan, to store Aske og nogle smukke Bøge.

Tæt SØ. for Sandholt har ligget et Voldsted, *Løvborg*, som paa de tre Sider har været begrænset af Sø, paa den ijerde af en Grav.

Til Sognet regnedes indtil 18. Aarh. ogsaa *Sollerupgd.*, nu i Ø.-Hæsing S. (se p. 750). Kun et Par nu sløjfede Oldtidsmindesmærker kendes i Sognet.

I 16. Aarh. var Sandholts-Lyndelse Hovedsognet.

Litt.: Indberetn. om Sognet 1743, i Fra Ark. og Mus. 2. Ser. I p. 87.

Jorløse [Jordløse] **Sogn** (*J.-Hostrup Km.*) omgives af Svanninge S., hvorfra det skilles ved Hattebæk, Annekset Hostrup, V.-Hæsing og S.-Broby S., Odense Amt (Baag Hrd.) og Helnæs Bugt. Kirken ligger c. 13 km NNV. for Faaborg. De højliggende og bakkede Jorder (Hjortebjærg, Brushjærg) er sandede og sandmuldede. En Del Skov (Hestehave, Bredholt, Fællessk., Billeslund, Havresk., Smuttehaver, Tjærehaver). Paa Østgrænsen ligger den c. 44 ha store Søbo Sø. Fra Fiskebakke tæt ved Jorløse en smuk Udsigt over Helnæsbugten til Als og Sønderjylland. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Faaborg til Assens samt Faaborg-Odense Banen.

Befolkning i 1921: 1130 (1801: 496, 1850: 836, 1901: 1054), boende i 258 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 314 Td.; 49 Gde med 280 og 157 Hse med 34 Td. Hartk., samt 1 jordløst Hus. Ejds. (1920): 4301, deraf Jordv.: 2158. Areal: 2330 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 42 ha, Rug 169, Byg 179, Havre 201, Blands. til Modenhed 169, Kartofler 60, Foderroer 213, Sukkerroer 73; Brak udgjorde 88 ha, Grønfoeder og Græsning 474, Haver o. l. 54, Tørvemoser 49, Skov 334, Heder og Lyngbakker 42, Klitarealer og Stenmarker 9, Vandar. 30. **Kreaturhold** (1921): 350 Heste, 1476 Stk. Hornkv. (deraf 824 Køer), 25 Geder, 204 Faar, 697 Svin (1914: 1498).

I Sognet Byerne: *Jorløse* (Jordløse; 1340 Joorløse) med Kirke, Præstegd., Skole med Forskole (opf. 1900), Forsamlingshus (opf. 1896), Hospital (se ndf.), Ml., Kbmshdl. med fl. Handlende, Brugsforen., Tagstensfabr., Afholdshotel (opf. 1906), Andelsmejeri (opr. 1887), Savmølle (S. for Byen), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Trunderup* (1610 Thrunderup) med Skole (opf. 1905) og Forskole (opf. 1913), to Kbmshdlr. med fl. Handlende, Afholdshotel, Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp. *Jylland, Holmene*, Hse. — Hovedgaarden *Damsbo* (1425 Damsboo), der følger Grevsk. Brahesminde (se p. 765), har 48,6 Td. H., Ejds. 560, Jordv. 346; c. 287 ha, deraf Ager 258, Eng 13, Mose 8. Hovedgaarden *Søbo* (1442 Siøbo) har 21 Td. Ager og Eng samt 7,6 Td. fuld Skovskylds H., Ejds. 290, Jordv. 192; c. 200 ha, deraf Ager 132, Skov 34, Mose 2. Gaarden *Dorthealund* har 16,2 Td. H., Ejds. 167, Jordv. 97; c. 89 ha, deraf Ager 77, Skov 7 (2 Hse). *Bøgelyst*, Skovfogedbolig. *Hattebæks Vandmølle* (1688 Hattebæchs Mølle).

Jorløse S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge- og Skattekreds, Sallinge Hrd.'s Vurderingskreds, Amtets 5. Folketingskreds, 3. Forligskreds og 3. Udskrivningskreds' 21. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1909).

Kirken var fordm indviet til Skt. Jost (i en Præsteberetn. fra 1623 omtales en Kalk og en Disk med Indskrift: „Calix sancti Jodici in Jorløse 1515. Denne kalck er kjøbt fraa S. Jost vdi Jordløse, oc hør nu thill Siøboe anno dni MDXXXVI“). Bygningens ældste Del, Kor og Skib, er opført i romansk Tid af raa Kamp med tilhuggen Sokkel; flere rundbuede Vinduer ses. I den senere Middelalder er Skibet forlænget mod V., ligesom Vesttaarnet, hvis hvælvede Uerrum nu tjener som Vaabenhus, og Nordkapellet er tilføjet, begge overvejende af Kamp. Alle Gavlene har Kamtakker og Blindinger, der ved en Hovedstandsættelse 1899 er bleven stærkt fornyede. Udsk. sentkatolsk Altertavle, sikkert fra Claus Bergs Værksted i Odense, med Fremstill. af Marias Himmelkroning i Midtskabet samt Helgener og Apostlene i Fløjene (Ussing: Cl. Berg p. 26). Prædikestol fra 19. Aarh., i gotisk Stil. Moderne Døbefont. I Taarnrummet er paa Væggene opsat tre Gravsten, den ældste over Anders Reventlow til Søbo, falden ved Assens 1535, og Hustru Cecilie Lange, den anden over Bartel Holck til Rønhave paa Als, † 1535 (hugget 1543), den tredje, med Portrætfignurer, over Henrik Holck til Rønhave, † 1579, og Fru Magdalene Reventlow samt deres lille Søn Erik. I Koret findes desuden en lang Indskrift, som den nævnte Fru Magdalene og hendes Søster Margrethe, Erik Krabbes, 1597 opsatte over deres Foreldre, Søkende og Børn, der ligger begravede under Koret. I Taarnrummet Mindetavle over nogle i de slesvigske Krige faldne. — Paa Kirkegaarden Monument for Grev G. Chr. Raben, † 1875 (Granitsten med Portrætrellief), samt muret Familiegravsted for Ejeren af Søbo; endv. er her begr. Sognepræst S. V. Wiberg, † 1882, Forfatteren af „Dansk Præstehistorie“. — Et Ligkapel er opf. 1909 og skænket af Godsejer L. Petersen, Søbo.

Damsbo blev 1550 oprettet af 3 Bøndergde, Store- og Lille-D. og Fuglsang, af Jakob Brockenhuus († 1577), som ved Giftermaal med Susanne Bølle tillige blev Ejer af Nakkebølle, og deres Søn Eiler B., hvis Fader og Farfader alt havde samlet Gods i Jorløse og Haarby Sogne, besad D. til sin Død 1602, hvorefter hans Enke Anne Bille maatte afstaa den til en af hans Kreditorer Hans Pogwisch, der selv blev ruineret; 1624 solgtes D. af Henning Walkendorff og Jakob Ulfeld til Rigmarsk Anders Bille, † 1657. Paa Skiftet tilfaldt D. Sønnen Henrik, † 1658, hvorefter hans Moder Sophie Rosenkrantz

1660 solgte D. til Niels Krabbe til Skellinge, men Handelen gik tilbage. Datteren Sophie Bille bragte Gaarden til sin Mand Mogens Rosenkrantz, hvis Søn Kapt. Chr. Corfits R. 1717 testamenterede Gaard og Gods til sin Broder Axel R., der 1724 solgte D. (383 Td. H.) til Etatsrd. Hans Nobel for 23,000 Rd.; 1730 solgte denne Gaard og Gods (403 Td. H.) til Købmd. i Faaborg Henrik Larsen Lund for 23,500 Rd. og en Diskretion paa 100 Dukater og 200 Kr. til Fru Nobel. Lund skødede 1731 Gaard og Gods til sin Søn Kancellird. Søren L., efter hvis Død 1754 D. Aaret efter blev solgt ved Aukt. til Etatsraadinde Hein til Stensgd. og af hende og hendes Broder Oberstlieutn. Preben Brahe lagt ind under Stamhuset Hvedholm, nu Grevsk. Brahesminde (se p. 767).

Hovedbygningen er paabegyndt af Anders Bille 1657, efter at Gaarden var flyttet fra det ældre, af Jakob Brockenhuus indgravede Voldsted (paa den østre Fløjs Kvist staar: H A B S R K 1657, ∞: Hr. A. Bille og Sophie Rosenkrantz). Anlægget, der først blev færdigt c. 1670, bestaar af to parallelle Huse i Ø. og V., lukkede af en

Damsbo.

Spærremur mod N. Husene er i eet Stokv. med svungne Gavle. Vestre Fløj har ud til Haven et i nyere Tid opført fremspringende Midtparti med svungen Gavl. Under den østre Fløj findes gamle, hvælvede Kælderrum. Rester af Grave. Den oprindl. af Anders Bille 1654 funderede Ladegaard er ombygget 1902-14. Tæt NV. for Damsbo ligger det velbevarede Voldsted (kaldet „Lystholm“ eller „Øen“) af Jakob Brockenhuus's Damsbo, en stor, firkantet Holm omgivet af stensatte Grave. (Litt.: E. Bille-Brahe-Selby, D. i D. Hgde. ved 1920).

I Damsbo Skov staar en mægtig gl. Bøg med en bred Krone (St. Omf. 6 m, Krone-diam. 30 m, ret stor Højde).

Sobo skal i Slutn. af 14. Aarh. have tilhørt Henrik Jensen af Slægten Reventlow, og derefter dennes Efterkommere Joachim Henriksen, † 1460, Knud Jochimsen, g. m. den rige Jørgen Urnes Datter Margrethe, der bragte ham Broløkke, Jakob Knudsen 1490, Anders Jakobsen, † 1535, Jakob Reventlow, † 1564, dennes Søstre Anne, † 1587, Magdalene, Henrik Holcks, og Margrethe, Erik Krabbes, † 1606. Senere tilhørte den Gabriel Laxmand, som 1642 solgte den til Rigsmarsk Anders Bille, hvis Datter Karen fik den ved Skiftet 1657 og bragte den til sin Mand Steen Bille til Tirsbæk. Deres Datter Sophie bragte den til sin Mand Anders Rosenkrantz, der solgte den 1723 til Joh. Eskild de Falsen for 19,000 Rd. Efter hans Død 1758 tilfaldt den hans Datter Marie Margrethe, g. m. Etatsrd. Carl Leopold Scherewiin, † 1779, der indførte store Forbedringer paa Godset og samlede et stort Bibliotek der. Enken ægtede 1781 Hofpræst Joh. Andr. Cramer, der opholdt sig meget paa S. i sine sidste Aar († 1788).

Efter Enkens Død 1795 solgte Arvingerne S. med underliggende Bøndergods (i alt 247 Td. A. og E. Hrtk. og 10 Td. Skovsk.) for 88,100 Rd. til Postmester J. Brandt († 1823) af Middelfart og Rasmus Eilersen († 1811) af Svenborg, hvilke 1811 solgte den til N. H. Haugsted, som 1829 afhændede den for 36,000 Rd. til Carl Fr. Stannis, Slotsgartner paa Augustenborg († 1859); han solgte den 1855 for 80,000 Rd. til S. Paulsen, der 1861 solgte den for samme Sum til Chr. v. Barner til Eskilstrup, der foretog store Forbedringer, saasom Dræning, Vejanlæg m. m. Han solgte den 1872 for 110,000 Rd. til Lensgreve G. Chr. Raben til Aalholm, som boede der til sin Død. Hans Dødsbo solgte den 1875 for 220,000 Kr. til L. Petersen. — Hovedbygningen, beliggende umiddelbart ved Søen, skal være opført i 16. Aarhundrede (paa Ladegaardsporten har staaet, at Margrethe Reventlow, Erik Krabbes, havde opf. Ladegaarden 1593); men den er i alt Fald bleven ombygget 1648-56 af Anders Bille. Den bestod 1743 af nye Bygninger i Borggaard og Ladegaard, opførte af J. E. de Falsen, alle i Bindingsværk undertagen et grundmuret Hus. Disse Bygninger er senere stærkt ombyggede. (Litt.: Fra Ark. og Mus. 2. Ser. I p. 45). Peder Skram skal have opholdt sig fra sit 9. til 16. Aar paa S. — Det ældre Søbo var anlagt paa en lille rund Borgholm, udskaaret i Søbredden ved en Ringgrav. — I Parken ved Søbo et Mindesmærke, Granitstøtte med Portrætmedaillon, afsl. $\frac{7}{7}$ 1909, over Godsejer L. Petersens Søn, Skovridder under Østasiatisk Kompagni Aage Hjalmar Kruse Petersen, † i Bangkok $\frac{7}{7}$ 1908.

Et Hospital, som Susanne Brahe til Østrupgd., Enke efter Etatsrd. Fr. Hein til Stensgd., oprettede 1759 paa Jorløse Kirkegd., med Pl. til 4 fattige og en Kapital paa 1000 Rd., vil i den nærmeste Fremtid blive nedlagt og erstattet med „Jorløse Hospitalslegat“, iflg. hvis Fundats, konfirm. $\frac{4}{1}$ 1912, der aarlig vil være at uddele 300 Kr. til 4 fattige i Sognet.

Præstegaarden, opf. i Egebindingsværk efter Brand 1734, er fredet i Henh. til Lov om Bygningsfredning under Klasse B.

I en Høj i Skoven ved Søbo ligger Hofpræst Cramers Enke begravet († 1795).

SØ. for Jorløse ligger en særdeles smuk, fredl. Runddysse, omsat med 19 Randsten og indesluttede et Gravkammer, hvorover en mægtig Dæksten med skaalformede Fordybninger; ikke langt derfra har der været en anden Dysse, og et godt Stykke S. derfor 2 ligeledes sløjfede Dysser. I Fuglehavens østl. Del ses 2 fredl. Gravhøje og i sammes vestl. Del, tæt ved Stranden, 3 Jordhøjninger, den ene af disse omsluttede en udgravet, til Dels forstyrret Stengrav med 3 Dæksten (fredl.). Lidt sydligere, ligeledes nær Stranden, kendes Pladsen for enkelte Stengrave og Gravhøje.

Litt.: Se Kirkeh. Saml. 4. R. II p. 698 flg.

Hostrup [Haastrup] Sogn (*Jorløse-H. Km.*),

Anneks til Jorløse S., hvorfra det delvis skilles ved Hattebæk, omgives endvidere af V.-Hæsinge, Ø.-Hæsinge og Svanninge S. Kirken ligger c. 9 km NV. for Faaborg. De højtliggende og stærkt bakkede Jorder (højeste Punkt er Trebjærg, 128 m, med trigon. St. og vid Udsigt over Helnæsbugten og Lille-Bælt) er ler- og især sandmuldede. En Del Skov (Bønderhaver, Hostrup Skovhaver, Stubbedam, Malsdam). Gennem Sognet gaar Faaborg-Odense Banen.

Befolkning i 1921: 721 (1801: 400, 1850: 629, 1901: 634), boende i 159 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 235 Td.; 46 Gde med 219 og 98 Hse med 16 Td. H., samt 1 jordløst Hus. Ejds. (1920): 2511, deraf Jordv.: 1296. **Areal:** 1679 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 51 ha, Rug 100, Byg 127, Havre 142, Blands. til Modenhed 148, Kartofler 39, Foderroer 149, Sukkerroer 8; Brak udgjorde 65 ha, Grønfoder og Græsning 401, Haver o. l. 58, Tørvemoser 14, Skov 262, Vandar. 2. **Kreaturhold** (1921): 267 Heste, 1067 Stk. Hornkv. (deraf 649 Køer), 19 Geder, 293 Faar, 586 Svin (1914: 1323).

I Sognet Byen: *Hostrup* (Haastrup; 1423 Horstorp) med Kirke, Skole (opf. 1888) med Forskole (tilbygg. 1900, Arkt. H. Højsgaard), Friskole (opf. 1912), Forsam-

lingshus (opf. 1906), Kbmshdl., Brugsforen., Savværk (15 Arb.), Andelsmejeri (opr. 1884, ombygg. 1915), Vandværk (privat, anl. 1897), Bank (Fial af Sydfyns Diskontobank), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp. Saml. af Gde og Hse: *Østrup* (1664 *Østrup*), *Tapperneje*, *Ryddet*, *Radby*, *Kallunshuse*. — Hovedgaarden *Østrupgaard* (1425 *Østorpe Gaard*) under Grevskabet Brahesminde (se p. 765) har 39,3 Td. H., Ejdsk. 340, Jordv. 216; c. 215 ha, deraf Ager 191, Eng 8 og Mose 6 (2 Hse).

Hostrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette, samt 3. Udskrivningskr. 20. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1909).

Kirken er en Langhusbygning med Taarn mod V. og Vaabehus mod S. Den ældste Del, Kor og Skib, er opf. af raa Kamp, uden Spor af romanske Enkeltheder. I den senere Middelalder er Skibet forlænget mod V. og overhvalvet, og lidt senere er Taarnet,

Østrupgaard.

halvt af utilhuggen Kamp, halvt af Mursten (Forlængelsens gotiske Vestgavl ses endnu bag Taarnet) og Vaabehuset, af Mursten, tilføjede. Det sidste har gipset, lidt buet Loft, ligesom Taarnrummet, der er Gravkapel. Tarvelig Altertavle med et Maleri, signeret P. W. 1850, Kopi af Eckersbergs Billede i Frue Kirke i Svenborg. Tarvelig Prædikestol fra 18. Aarhundrede, skænket af Etatsraad Heins Hustru, Susanne Brahe; moderne Døbefont af støbt, bronceret Jærn. Alterkalk fra 1697. I Gravkapellet staar bag ved et Smedejærngitter to Sandstenskister, hvori hviler Etatsraad Fr. Hein til Stensgaard og hans Hustru Susanne Brahe til Østrupgaard; i Skibets Vestvæg er opsat to Ligsten, den ene over Ode og Edel, † 1470, Døtre af Palne Marsk (Munk), den anden over Karen Brahe til Østrupgaard, † 1736, og hendes Søster Birgitte Brahe, † 1745 (de har tidligere ligget i Skibsgulvet). Mindetavle over faldne Soldater 1848-64. En sent-middelalderlig Dør med Indskr. i Jærnbogstaver opbevares nu i Nationalmuseet. — Paa Kirkegaarden en Ligsten af Granit over Karen Ipsdatter, † 1640. Et Ligkapel opf. 1917.

Østrupgaard tilhørte 1425 Palne Jensen Munk, kaldet Palne Marsk, derefter Sønnen Hr. Ludvig Marsk, der endnu levede 1499; 1505 sluffedes dennes Enke Fru Anne Lagesdatter et Forlig med Hr. Johan Bjørnsen, † 1534, Hr. Ludvigs Søstersøn og Arving, angaaende Ø. Hans Datter Maren, Iver Lunges, arvede Ø. Deres Datter Gjertrud bragte Gaarden til sin Ægtefælle Eiler Bryske; begge døde samme Dag 1614, hvorefter Ø. tilfaldt Børnene af deres Datter Maren Bryske, † 1610, og hendes Ægtefælle Jakob Høeg, † 1610, hvilke 1632 solgte Gaard og Gods til Jørgen Steensen Brahe, † 1661. Fra hans Søn Preben B. gik Ø. i Arv til dennes to Døtre Karen og Birgitte, af hvilke den førstnævnte 1735 udkøbte Søsteren og i øvrigt har gjort sig bekendt som Stifterinde af Odense adelige Jomfrukloster og Biblioteket dersteds. Efter hendes Død 1736 arvede

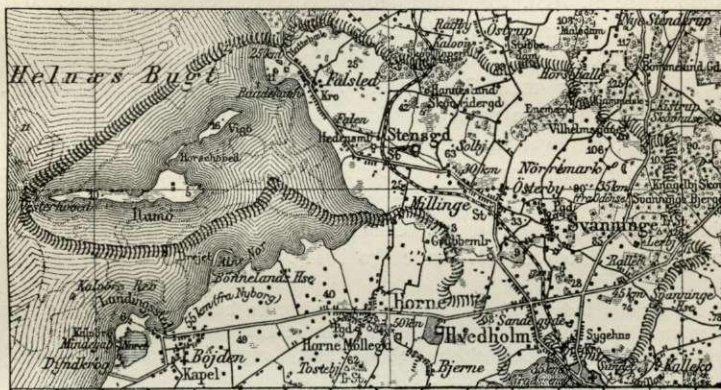
hendes Broderbørn Ø., som de 1738 udlagde til deres Svoger Fr. Hein, g. m. Susanne Brahe, † 1760. Han bestemte i sit Testamente 1757, at Ø. efter hans Frues Død skulde indgaa under Stamhuset Hvedholm (se p. 767). — Hovedbygningen, der ligger paa en firkantet Voldbanke, har mod V. en gammel grundmuret, taarnagtig Bygning fra 16. Aarh., stærkt ombygget i 1570'erne af Iver Lunge, hvortil er tilføjet Bindingsværksbygninger. Den sydl. Længe, nuv. Hovedbygning, er opf. af Karen Brahe og hendes Søster 1710. (Litt.: Vilh. Lorenzen, Ø. i D. Hgde. ved 1920. — Christine Reimer, Gl. Minder fra Østrupgaard og Bondesønnen Peder Hostrup, i Aarb. f. Svenb. Amt 1915).

Et af Oberstlieutn. Preben Brahe til Hvedholm 1785 opr. Hospital i Hostrup blev nedlagt 1916 og Bygningen (ombygg. 1798) nedbrudt. I Stedet derfor er traadt Hostrup Hospitalslegat (Fundats konfirm. 4/1 1912), der aarlig yder 300 Kr. til 4 fattige i Sognet.

Et Medlem af Slægten Bille, Peder B., skrev sig ved Aar 1600 til Hostrup.

Sydligst under Østrupgd. skal have staaet en Dysse. I Sognets vestl. Del, under Hostrup, har spredtvis ligget en halv Snes Gravhøje; andetsteds kendes derimod ingen Oldtidsmindesmærker.

Hostrup blev Annekts til Jorløse ved Klemmebrev af 1555. 1593 søgte den adelige Frue paa Østrupgd. at faa en egen Præst til Hostrup. — Se under Jorløse S.

Svanninge Sogn omgives af Jorløse S., hvorfra det skilles ved Hattebæk, Hostrup, Ø.-Hæsinge, Brahe-Trolleborg og Diernæs S., Faaborg Købstads Markjorder, Faaborg Fjord, Horne Sogn og Helnæs Bugt (som her kaldes Horne Bugt). Kirken ligger c. 3,5 km N. for Faaborg. De højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt er Lerbjærg, 126 m, med trigon. St., beliggende i Svanninge Bjærg, med Udsigtstaarn bygget af Træ, hvorfra der er en storslaaet Udsigt over Havet, de omliggende Øer og Sønderjylland; Sebjærg, Solbjærg), der falder noget af mod Vestgrænsen og mod Kysten, er sandede, sandmuldede og lermuldede. En Del Skov (Dured, Hanneslund, Møstes., Enemærke, Svanninge Bjærg). Til Sognet hører 3 Øer i Helnæs (Horne) Bugt: *Ilumø* (1231 Ilm), 84,6 ha, 1921: 12 Indb., *Vigø*, c. 19 ha, og *Horsehoved*, c. 3 ha. Gennem Sognet gaar Landevejene fra Faaborg til Assens og Odense, fra Bøjden til Nyborg samt Faaborg-Odense Banen.

Befolkning i 1921: 2202 (1801: 1004, 1850: 1504, 1901: 1933), boende i 486 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 524 Td.; 82 Gde med 456 og 294 Hse med 47, samt forsk. Lodder med 21 Td. Hartk. Ejds. (1920): 7781, deraf Jordv.: 3541. **Areal:** 3581 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 34 ha, Rug 281, Byg 314, Havre 340, Blands. til Modenhed 316, Kartofler 77, Foderroer 297, Sukkerroer 61; Brak udgjorde 174 ha, Grønfoeder og Græsning 955, Haver o. l. 55, Torvemoser 27, Skov 366, Heder og Lyngbakker 16, Klitarealer og Stenmarker 7, Vandar. 15. **Kreaturhold** (1921): 592 Heste, 2412 Stk. Hornkv. (deraf 1347 Køer), 49 Geder, 460 Faar, 1354 Svin (1914: 2780).

I Sognet Byerne: *Svaninge* (1231 Swanæwich; 1416 Svaninge) med Kirke, Præstegd., Skole (opr. 1728 af Karen Brahe, nuv. Bygn. opf. 1890, Arkt. Jørgensen), Forskole (opf. 1920, Arkt. Kjeldsen), Kbmshdl. og Tagstensfabrik; *Østerby* med Forsamlingshus (opf. 1904), Brugsforen., Ml. og Andelsmejeri („Egedal“, opr. 1888); *Millinge* (1391 Mildinghe) med Skole (opr. 1785, ejes og vedligeholdes af Grevskabet; nuv. Bygning fra 1855) og Forskole (opf. 1901), Kbmshdl., Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Falsled* (1610 Fadtz Ledt; 1664 Falsted) med Skole og Forskole (opf. 1906), Kbmshdl., Kro, Andelsmejeri (opr. 1889) og Baadehavn. I Sognet endvidere *Sandegyde*, der regnes som Forstad til Faaborg, se p. 611, 1921: 61 Gde og Hse med 240 Indb. Paa Svaninge Mark Skole (opf. 1890, Arkt. Jørgensen) og Forskole (opf. 1920, Arkt. Kjeldsen), her ligger endvidere Faaborg Sygehus' Epidemifdeling samt Overlægebolig, se p. 616. Saml. af Gde og Hse: *Stensgaard* med Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp., *Svaninge*, *Nørremerk*, *Savsted*. — Hovedgaarden *Stensgaard* (1391 Stensgardhe), under Grevsk. Brahesminde (se p. 765), for Tiden Hovedsædet i Grevskabet, har 77,0 Td. H., Ejds. 1158, deraf Skoven 410, Jordv. 583, deraf Skoven 217; c. 650 ha, deraf Ager 259, Eng 20, Mose 21, Skov 333 (5 Huse). — *Sandbjærggd.* med Gæstgiveri, *Tornehavehus* med Gæstgiveri. *Nørremølle* (1610 Nørre Mølle), Gd., *Grubbe Ml.* (1610 Grubbe mølle), *Hedens Ml.* (1664 Heden Møller).

Svaninge S., en egen Sognekommune, der er delt i to Sognefogeddistrikter, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 4. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 22. (søndre) og 23. Lægd (nordre Distr.). Kirken er selvejende (fra 1911).

Kirken, fordm indviet til Skt. Nicolaus (Afladsbreve kendes fra 1476 og senere; se H. F. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2 R. II p. 519), er et Langhus med Taarn mod V. og to Korsfløje mod N. og S. Den ældste Del, det nuv. Langhus' Vestparti, har været Skibet i en romansk Bygning af raa Kamp; i den senere Middelalder er Kirken til Dels blevet ombygget af Mursten og overhvalvet med 4 ottedelte Krydshvalv, ligesom Taarnet og den nordl. Korsfløj er tilføjede. Ved en større Restauration 1837 blev Kirken moderniseret, den sydl. Korsfløj nyopført og Taarnet ombygget (paa Vestmuren staar P B B 1837, 2: Preben Bille-Brahe); det har nu 4 kamtakkede Gavle med et spaandækket Spir; det overhvalvede Taarnrum tjener som Vaabenhus. Altertavlen indeholder Rester af et sentgotisk Alterskab fra Tiden c. 1500, med et Korsfæstelsesrelief i Midtskabet; til Siderne er i en nygotisk Indfatning anbragt Malerier fra 1837, forestillende de fire Evangelister og de fire store Profeter. Prædikestol og Døbefont, af Egetræ, er vistnok fornyede ved Hovedistandsættelsen. Orgel fra 1848. I Korvæggen er indsat en Gravsten over Anders Emmiksen til Stensgd., † 1566, og Hustru Agnete Reventlow, † 1568. I Vaabenhuset er fra 1837 anbragt et Broncerelief af Thorvaldsen, forestillende Sognepræsten Hans Madsen, der i Grevens Fejde bringer Joh. Rantzau Underretning om Fjendens Planer (se N. Faber og J. F. Leth, Taler ved Indvielsen af S. Kirke ^{17/12} 1837, Odense 1838; Hans Madsen fik 1536 som Belønning for sin heltedige Færd tillige Horne Præstekald). — Paa Kirkegaarden er begr. Gdr. i Svaninge Jens Rasmussen Dahlkild, † 1855, Medl. af den grundlovgivende Rigsdag, samt Sognepr. Jensenius Johansen, † 1902.

Stensgaard tilhørte oprindl. Hartvig Steen, efter hvem den formodentlig har Navn. Fra ham kom den til Slægten Bjørn ved Pant og ejedes 1310 af Oluf Bjørnsen, derefter af Sønnen Bjørn Olufsen 1343, Hr. Oluf Bjørnsen, † 1381, Hr. Bjørn Olufsen, der 1412 tilpantede sig en Claus Krummedige tilhørende Andel i Gaarden; en anden Del tilhørte vistnok Albert Andersen (Eberstein), der 1391 pantsatte S. og Millinge til Hr. Henning Podebusk for sin Hustru Elsebet Podebusks Brudskat. Ejerforholdene vedblev ogsaa hele 15. Aarh. at være meget indviklede. Bjørn Olufsens Søn, Hr. Johan Bjørnsen, tilskiftede 1449 sine Broderbørn Anders og Jep Jokimsen og deres Søster Sofie, der siden fik Hr. Tilluf Reventlow til Gram, den ene Halvdel af S. og alt Hartvig Steens Gods. Anders Jokimsens Datter Anne ægtede Otte Emmiksen, der 1493 udkøbte Hr. Tilluf

Reventlows Søn Joakim af S., som da havde et Tilliggende af 11 Bøndergde og var beboet af to Bønder. Hans Søn Anders Emmiksen († 1566), som $\frac{9}{7}$ 1534 deltog i Hyldingen af Hertug Christian i Hjalløse, lagde meget Gods til S. Han efterfulgtes af sin Søn Otto Emmiksen, kaldet den onde, der blev myrdet paa S. af sine egne Folk 1594; derefter dennes Søster Mette Emmiksen († 1612), Enke efter Jørgen Tidemand, hendes Døtre Ingeborg, g. m. Erik Kaas, og Anna, g. m. Christen Maltesen Viffert, Jakob Rosenkrantz 1614, Melchior Ulfstand, dennes Svoger Stygge Høeg, der 1625 skødede S. til sin Datter Fru Sidsel Høeg til Fjellebro, hvis Arvinger 1648 solgte Gaarden til Wentzel Rothkirck, † 1655. Paa Skiftet efter denne 1657 blev S. med 24 Gaarde, 2 Møller og 8 Huse udlagt til Sønnen Chr. R., hvis Enke Sophie Schult 1689, efter at Bøndergodset var reduceret til 8 Gde og 7 Hse, solgte S. til Amtsforv. i Ribe Jens Christensen, der atter forøgede Gaardens Tilliggende, men ved sin Død 1708 efterlod sig saa mange Skatterestancer, at Gaard og Gods foreløbig tilfaldt Kronen. Hans Søn, sen. Etatsrd. Fr. Hein tilbagekøbte Gaarden ved Auk. 1712 og var en ndmærket

Stensgaard.

Administrator, der allerede 1740 forsøgte en Udskiftning. Han døde 1751 efter i sit Testamente at have bestemt, at S. skulde indgaa under Stamhuset Hvedholm, nu Grevsk. Brahesminde (se p. 767). — Hovedbygningen, omgivet af Grave, bestaar af 3 Fløje, hvoraf de to er i 2, den tredje i 1 Stokv. Ældst er Kælder og Stuestokv. af Midtfløjens (Vestfløjens) større midterste Parti, opf. af raa Kamp og Mursten i sentgotisk Stil; derover eet Stokv. i Bindingsværk, i sin nuv. Skikkelse fra en noget senere Tid. Næppe meget yngre end de grundmurede Dele af Vestfløjen er nordre Del af Sydfløjen, der oprindl. ligesom vestre Hus var fritliggende. Fra Sidsel Høegs Tid stammer Vestfløjens Portal og Ladegaardens gl. Portbygning. I 18. Aarh. er nuv. Nordfløj opført, Sydfløjen forlænget i Bindingsværk og Hjørnet mellem Vest- og Sydfløj udfyldt. (Litt.: E. Bille-Brahe-Selby, S. i D. Hgde. ved 1920).

I Østerby laa fordum en adelig Sædegaard *Bondemosegaard*, som 1483 tilhørte Eggert Krumstrup. Den blev afbrændt i Grevens Fejde, men Navnet er bevaret i en paa Tomten opført Bondegaard (1610 Bundemoesgaard). Der findes Spor af Grave og Murbrokker paa Matr. Nr. 22.

I *Millinge* har ligget en Adelsgaard, der sidst i 16. Aarh. tilhørte Jfr. Magdalene Emmiksdatter; senere var den beboet af to Bønder og kaldtes da Jomfrugaarden. — 1610 nævnes i Sognet *Langsmølle*.

Karen Brahe til Østrupgd. oprettede 1728 i Svaninge et Høspital, som 1758 blev udvidet af Susanne Brahe, Enke efter Etatsrd. Fr. Hein. Iflg. konfirm. Fundats af $\frac{4}{1}$ 1912 nedlagdes Hospitalet, og „Sv. Hospitalslegat“ traadte i Stedet. Kap. 33,750 Kr.,

hvoraf uddeles 9 Portioner à 150 Kr. aarlig til trængende udenfor Fattigvæsenet. Huset („Svanningehus“) er 1922 restaureret til Beboelse.

Ved Grubbe Mølle ligger paa lavt Terræn det stærkt udplojede Voldsted *Grubbesholm*, eller Grubbeslot, en c. 35 m bred, afrundet Højning, omgivet af en Grav og en Vold.

Paa en Mark ved Svanninge findes en hellig Kilde, kaldet *Skt. Olavs Kilde*.

I Svanninge er den første danske kgl. Historiograf Hans Svanning født 1503.

Lige ved Svanninges nordl. Ende ses den store, fredl. Gravhøj *Skerningehøj*, omsluttende en ret velbevaret Jættestue med et 3,5 m langt Kammer, hvorover 2 Dæksten. I Dured Vænge ligger 2 Dysser, og paa Savsted Mark skal i sin Tid have været talrige Dysser. Under Stensgaard ses i Hanneslund 2 smaa Gravhøje og i Enemærket en tredje (alle fredl.). Paa Ilumø staar paa højt Terræn omtr. midt paa Øen et fredl. Dysssekammer med omgivende Rest af Jordhøjning.

Horne Sogn be-
staar af den meget
uregelmæssigt forme-
de Halv *Horneland*,
der skyder sig ud i
Lille-Bælt mellem Hel-
næs (Horne) Bugt og
Faaborg Fjord; mod
Ø. begrænses Sognet
af Svanninge S. Kir-
ken ligger c. 4,5 km
VNV. for Faaborg. De
højtliggende og bak-
kede Jorder (højeste
Punkt er Tostebjærg,

62 m, med trigon. St.) er til Dels lerede og muldede, dog noget lette og paa Hornenæs eller Sønderhjørne, den sydvestl. Del, noget magre; flere Steder er der bratte Skrænter, saaledes ud mod Lille-Bælt og mod S. ved Sydspidsen „Knolden“, ved Lyøkrog, det Farvand, der skiller Halvøen fra Lyø. En Del Skov paa Sydcosten (Dyreborg Sk., et yndet Udflugtssted, Sinebjærg Sk., Dureds Vænge, Hornenæs Sk.). Gennem Sognet gaar Landevejen fra Bøjden til Nyborg.

Befolkning i 1921: 2526 (1801: 1364, 1850: 2197, 1901: 2680), boende i 583 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 766 Td.; 115 Gde med 700 og 412 Hse med 66 Td. Hartk. Ejds. (1920): 9164, deraf Jordv.: 4555. **Areal:** 3862 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 91 ha, Rug 230, Byg 427, Havre 371, Blands. til Modenhed 373, Kartofler 57, Foderroer 362, Sukkerroer 15; Brak udgjorde 184 ha, Grønfoder og Græsning 1105, Haver o. l. 103, Tørvemoser 29, Skov 160, Klitarealer og Stenmarker 80, Vandar. 5. **Kreaturhold** (1921): 795 Heste, 3106 Stk. Hornkv. (deraf 1768 Køer), 32 Geder, 786 Faar, 1903 Svin (1914: 3583).

I Sognet Byerne: *Horne* (1231 Horn, 1313 Hoorne; delt i Kirkeballe (1610 Østerballie), Vesterballe og Nørreballe) med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus (indrettet 1921 i en tidl. Goodtemplarloge), Missionshus (opf. 1888), 2 Kbmbsforretn. o. a. Handlende, 2 Mlr., Andelsmejeri (Grøndal, opr. 1890) og Brevsamlingssted; *Bjernerød* (Bjerne; 1610 Biernett) med Skole, Kbmshdl. og Statstelefonst.; *Bøjden* (1610 Bøgdenn), Fiskerleje — 1921: 75 Gde og Hse med 341 Indb. — med Skole, Bedehus (opf. 1888), Andelsmejeri (opr. 1889), Ladeplads (Baadebro med 1 m Vand), Toldassistentstation, 2 Købmandsforretninger og Brevsamlingssted; *Dyreborg* (1610 Diurborre), Fiskerleje — 1921: 67 Gde og Hse med 231

Indb. — med Kbmshdl., Brugsforen., Lodsst., Bedehus (opf. 1897), Sommerrestauration og Statstelefonst. *Bønnelandshuse*. — Hovedgaarden *Hvedholm* (1490 Huede holm), Hovedsædet i Grevsk. Brahesminde*), har 66,3 Td. H., Ejdsk. 541, Jordv. 365; c. 302 ha, deraf Ager 274, Eng 17 (1 Hus). *Horne Mølledg.*, ligeledes under Grevsk., har 21,7 Td. H., Ejdsk. 188, Jordv. 120; c. 88 ha, deraf Ager 82, Eng 3.

Horne S., en egen Sognekommune, der er delt i to Sognefogeddistrikter, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svendborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 4. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 24. (nordre) og 25. Lægd (søndre Distr.). Kirken tilhører Grevsk. Brahesminde.

Kirken, der ligger højt med vid Udsigt over Land og Vand, er en anselig og interessant Bygning, hvis ældste Del, Skibets Midtparti, er en af Danmarks syv bevarede Rundkirker, den eneste af sin Art paa Fyn. Rundhuset, hvis ydre Diam. er 17 m, og hvis Mure er indtil 2,3 m tykke og indtil den nyere Gesims 10,5 m høje, er bygget af Kamp. Af oprindelige Enkeltheder skimtes et tilmuret Vindue i SØ., og i Murens øverste Del findes med regelmæssige Afstande brede, rundbuede Skydeskaar, hvis smalle, med Spærstik afdækkede Mundinger ligeledes alle er tilmurede, saa at de ikke kan ses udefra. Deres Placering viser, at Rundkirken har haft mindst to Stokv., det nedre til kirkeligt Brug og det øvre til Forsvar. Nu er Rotundens oprindl. Karakter stærkt ændret ved sentgotiske Om- og Tilbygninger. I selve Rundkirken, der dækkes af et blytækt Kegletag, er der indbygget fire ottekantede Murstenspiller, der bærer et System af Krydshvælvinger, spændte saa højt, at de naar op over det gamle Murværk. Muligvis har der oprindl. været lignende, men lavere Piller og Hvælv. Mod Ø. er det lille, romanske Kor nedrevet og erstattet af stort Korhus, paa hvis kamtakkede Østgavl der rejser sig et endnu bevaret Messeklokkespir, og hvis Indre overdækkes af tre otte delte Krydshvælv. Mod N. er tilføjet et lille Vaabenhus (restaur. 1893), mod V. en kort Forlængelse med et enkelt, smalt Hvælvingssag, der forbinder Rundhuset med det svære og høje Vesttaarn, hvis Underrum har et otte delte Krydshvælv. Taarnmurene er fornedet af Kamp (ligesom Forbindelsesbygningen), foroven af Mursten. Det øverste Stokværk og de fire svungne Renæssancegavle er sikkert paabyggede i 2. Halvdel af 16. Aarh.; Biskop Jakob Madsen nævner dem 1588 som „vælske“ Gavle. Over Tagskæringen midt mellem Gavlene rejser sig et mangelkantet spaantækt Spir (Vindfløj fornyet 1849, medens Korspirets Fløj er fra 1852). Efter Jærnanker-Aarstal at dømme er Taarnmurene reparerede 1742. Inventariet, der er malet med lyse Perlefarver, er præget af Empiretiden. Altertavlen er et Maleri fra 1812, af C. V. Eckersberg (Christus velsigner de smaa Børn); Alterstagerne er fra 1640. Prædikestolen er fra samme Tid som Altertavlen, Marmordøbefonten et Arbejde af Thorvaldsen. I den nordl. Side af Rotunden og under Taarnet findes Pulpiturer. I Rundkirken Gravsten af Frands Bille til Søholm, † 1563, og Hustru Edel Hardenberg, † 1581 (Billede i Danmarks Adels Aarvog 1900); under Koret findes en nu tilmuret Begravelse, hvori ældre Ejere af Hvedholm hviler, deribl. Rigsraad Jørgen Brahe, † 1661, og Hustru Anne Gyldenstjerne, † 1677, Preben Brahe, † 1708, og Datteren Sophie. Mindetavler over Præsterne Jørgen Pougdal, † 1721, og Niels Seerup, † 1784. I Rotunden et udskaaet, anseligt, sentgotisk Krucifiks. Den største Klokke er støbt 1556 af Gerh. v. Mervelt, den mindre 1613 af Borchardt. En mærkelig Evangeliebog fra omtr. 1200 med Bind komponeret omtr. 1300 (1656 skænket til Horne Kirke) opbevares i Nationalmuseet siden 1810 (sml. Greek and Latin illum. Manuscripts in Danish Collections, 1922). — Paa Kirkegaarden et 1825 opf. Gravkapel for Hvedholms Ejere. (Om Kirken se K. F. Wiborg, i Kirkeh. Saml. II Bd., p. 529; J. B. Løffler, Uds. over Danm. Kirkebygn. p. 259; H. Frölen, Nordens Rundkyrkor II, p. 28).

I Præstegaarden staar en 1911 fredlyst middelalderlig Bygning, overvejende af Kamp, med Gavle af Mursten; Vinduer og Rest af en Kamin er bevarede.

Hvedholm er meget muligt en oprindl. Kongsgaard og i 14. Aarh. kommen i Privat-

*) Til *Grevskabet Brahesminde*, der indbefatter Godserne Hvedholm, Damsbo, Stensgd. og Østrupgd. samt Øerne Avernakø og Drejø, hører c. 310 Td. Hrtk. af alle Slags, deraf fri Jord c. 210, indtaget til Skov c. 76, Bøndergods c. 24 Tdr.; i Bankaktier 26,000 Kr., i Fideikommisskapitaler c. 7,106,005 Kr. Jordtilliggend-ter udgør c. 1232 ha, Skovarealet c. 836 ha. Skovarealets Ejdsk. 1,095,000 Kr., Jordv. 620,000 Kr.

eje til Slægten Panther, af hvilken Laurids Jensen til Løgismose var g. m. Fru Mette Pedersdatter Present. Ved Skiftet efter hende 1475 nævnes H. første Gang. Da blev den med mere Gods udlagt til hendes Søn af andet Ægteskab med Eiler Hardenberg, Hr. Joakim Hardenbergs Enke Fru Mette Tinhuus paa hendes Børns Vegne. Erik Joakimsen Hardenberg faldt 1500 og efterlod H. til sin Søn Jakob H. († 1542), der samlede be-

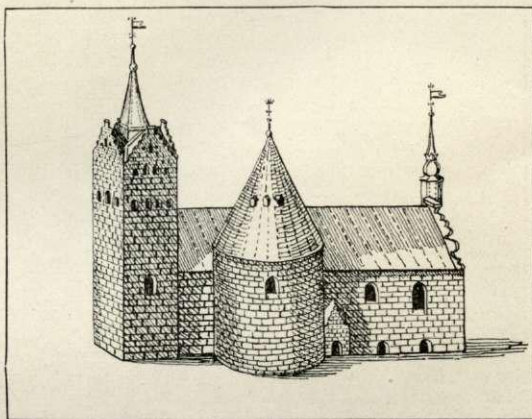

Horne Kirke.

tydelige Ejendomme i Egnen om Faaborg (om hans 2. Hustru, den hensynsløse Sophie Lykke se G. Bang i Museum 1894 2. Halvbd. p. 364 flg.). Paa Skiftet 1557 fik hver af hans tre Døtre sin Herregaard: Helvig H., g. m. Erik Rosenkrantz, fik Arreskov, Anne H., g. m. Erik Rud, fik Sandholt, og Edel H. († 1581), g. m. Frands Bille til Søholm, fik H. Den ejedes derefter af Sønnen Erik Bille († 1590), der opførte den tidl. Hovedbygning. Paa Skiftet efter ham 1595 arvede hans Faster Ingeborg Bille H. Efter

hendes Død 1608 kom den til Tønne Brahe, og da han faldt for Kalmar 1611, arvedes den af hans Farbroder Hr. Steen Brahe, † 1620, der dog straks overdrog den til sin Søn Rigsrd. Jørgen B., † 1661, efter hvem den efter Moderens Død 1677 tilfaldt Sønnen Preben B., † 1708, under hvem Gaarden til Dels nedbrændte ved 1681, men blev genopf. i de fig. Aar. Ved hans Død deltes H. mellem hans Sønner Etatsrd. Jørgen B. († 1716) og Kapt. Henr. B. († 1725); sidstnævnte fik desuden Engelsholm, hvor han boede, medens Jørgen boede paa H. Denne arvede desuden gennem sin Hustru Gavnø, men desuagtet var hans Kaar saa slette, at hans Enke Anne Helvig Thott gik fallit. Jmfr. Karen Brahe af Østrupgd. udkøbte hende da af H. for 30,000 Rd. Paa Skiftet efter hende samlede derefter Henrik Brahes Søn Oberstlieutn. Preben B. Gaarden, som da vurderedes til 58,800 Rd. I Forening med Søsteren Etatsraadinde Hein oprettede han

af H., Stensgd. og Østrupgd. *Stamhuset Hvedholm* 1751, hvori Damsbo indlemmedes 1758. Efter Preben Brahes Død 1786, den sidste Mand af sin Slægt, gik Stamhuset ifl. Erektionsbestemmelserne over til Opretterens Morbroders Sønnesøn Axel Fr. Bille, der antog Navnet Bille-Brahe, † 1787, hvorefter det arvedes af Faderen Gehejmekonferensrd. Henr. Bille, der ogsaa antog Navnet Bille-Brahe, † 1789, og dernæst dennes anden Søn, Gehejmekonferensrd. Kmhr. Grev Preben Bille-Bahe, † 1857, som $\frac{9}{16}$ 1798 fik Stamhuset ophøjet til et Grevskab. Han efterfulgtes af Sønnen Gehejmekonferensrd. Grev Henrik B.-B., † 1875, hvis Søn Kmhr. Hofjægerm. Grev Preben Ch. Bille-

Horne Kirke. Efter Resen.

Brahe, som efter at have arvet det Selbyske Forlods 1873 fik Patent paa at føre Navnet Bille-Brahe-Selby, døde 1918. Grevskabet gik over til Sønnen Hendrik Bille-Brahe-Selby. — Hovedbygningen er oprindl. opf. i 1580'erne af Erik Bille og bestod da af 3 sammenbyggede Fløje, med et Taarn; omtr. 1681 afbrændte den til Dels, men opbyggedes i de fig. Aar; 1878-82 er den undergaaet en gennemgribende Ombygning (Arkt. Joh. Schrøder), og den bestaar nu af 3 Fløje i 2 Stokv. med Kælder og Kviste; det ældre Taarn, ved Østfløjens sydl. Ende, er blevet betydeligt forhøjet, med et slankt Spir. Paa Hvedholm er der en Del Kunstskatte, saaledes en smuk Marmorgruppe af Sergel, et lille, i Buksbom udskaaet Madonnabillede af Albr. Dürer (tidligere paa Arreskov), en stor Samling Malerier af danske Kunstnere, et omtr. 14,000 Bd. stort Bibliotek med mange Sjældenheder og en højst værdifuld Møntsamling, hvilken sidste er gjort til et Fideikommis. Ladebygningerne, af Kamp, er opf. i 17. Aarh.; over Porten ind til Staldbygningen staar: 1 B A G S 1637, Billernes og Brahernes Vaaben og 1799. Ved Hvedholm er 1858 af Grevskabets Beboere rejst en 3,5 m høj Mindestøtte af Granit for Grev Preben Bille-Brahe, † 1857; paa Støtten staar hans Buste, modelleret af H. V. Bissen. I Haven en Del sjældne Træer. I Sophienlund Skov, umiddelbart ved Haven, staar en mægtig Eg (6 m i St. Omf.) med en meget bred Krone (over 36 m i Tværmaal). (Litt.: W. Norvin, H. i D. Hgde. ved 1920. — H. Berner-Schilden-Holsten, Falk Gøyes og Ide Ulfstands Gobelin, i „Fra Ark. og Mus.“ 2. Ser. I p. 313).

Et Hospital i Horne, opr. af Rigsrd. Jørgen Brahe til Hvedholm, † 1661, og hvortil oprindl. var lagt 7 Gaarde i Sognet med al deres Landgilde, er nu nedlagt og ved Fundats af $\frac{14}{11}$ 1911 omdannet til „Horne Hospitalslegat“; Kapital 45,000 Kr., hvoraf aarlig uddeles 9 Portioner à 200 Kr. til trængende Personer i Horne Sogn uden for Fattigvæsenet.

Paa Matr. Nr. 17 af Bøjden synes at have ligget en befæstet Gaard. Stedet er omgivet af Mosedrag, og V. for Gaarden findes Rester af en Vold, ligesom der opgraves Munkesten. — Paa Dyreborg Klint ved Havet har der ligget en gammel Borg, „Slottet“.

hvor der endnu findes Murbrokker. — I Udkanten af Durets Vænge findes nær ved Kysten en Skanse, „Durets Skanse“; en anden, „Knæskanse“ eller „Stenbæks Knæ“, ligger ved Kysten SV. for Bøiden, og af en tredje ses Rester SV. for Toldhuset.

I Fruemarken i Bøiden findes en hellig Kilde, *Fruer Kilde*.

Hvedholm.

En Byskraa fra 1593 for Bjerned er trykt i Bjerger og Søegaard, Danske Vider og Vedt. III, p. 483.

I den yngre Stenalder maa Horneland have været et vigtigt Bosted, idet ikke mindre end c. 55 store Stengrave (Dysser og Jættestuer) kendes her, mest i Sognets vestl. Halvdel og mod S. Af Broncealders Gravhøje synes derimod kun at have været faa. Mange af Oldtidsmindesmærkerne er endnu bevarede og fredl., saaledes under Bøiden, N. og Ø. for Byen, 3 Dyssekamre (deraf et beliggende paa Klokkehøj, et andet kaldet *Salmager-*

Stenkiste eller *Salmaiaager-Stenkiste*) og SV. for Byen den tokamrede Langdysse *Nydomsdysse*, 2 Dyssekamre paa Grævlingbjærgsagre, et Dyssekammer paa Sættebjærgsagre, et andet paa Hørsekærsagre samt en Runddysse. S. og SV. for Horne er fredl. *Ravnshøj* og de to *Asakehøje*, alle 3 vistnok indesluttende ikke udgravede Jættestuer, endvidere en fjerde Høj samt en stor, tokamret Langdysse med mange Randsten, 2 mindre Langdysser (*Højmarkskisten* og *Dureds Høj*), en anselig Runddysse med c. 50 Randsten, 5 Dyssekamre (det ene med omgivende lille Jordhøjning) og et aflangt fir-sided, stensat Gravkammer *Smaahøj* i Stenkiste-Pletten. S. og SØ. for Bjerned er fredl. 9 Dyssekamre (to af disse tæt sammenliggende og utvivlsomt hørende til en og samme, i øvrigt ryddet Langdysse), et større, stensat Gravkammer og Rest af en Jættestue samt i Sinebjærg Skov en Rundhøj, en aflang Høj og en umiddelbart ved denne liggende Rundhøj. Endelig ses i Dyreborg Fredskov et fredl. Dyssekammer med omgivende Jordhøjning.

Fra 1914 er ansat en Kaldskapellan med Bolig i Horne.

Litt.: Indberetn. om Sognet 1743, i „Fra Ark. og Mus.“ 2. Ser. I p. 175.

Lyø Sogn bestaar af den i Lille-Bælt liggende Ø Lyø, c. 2 km S. for Horneland, c. 3,5 km fra V. til Ø. og ligesaa fra N. til S. Kirken ligger c. 8 km SV. for Faaborg. De gode, muldblandede Lerjorder er mod V. lavtliggende og jævne, mod Ø. mere højtliggende og med to smukke Dalstrøg med Græsgange og Tørvemoser; i det ene af disse den c. 5,5 ha store *Indsø, Østersjø*; paa Syd- og Vestkysten falder Kysten af mod Havet med smukke Skrænter og Lerkliner.

Paa Nordvestenden af Øen ligger et c. 44 ha stort Overdrev, „Revet“, der delvis overskylles ved Højvande; det indtrængende Vand samles derefter i en Indsø med lavt Vand, *Vestersjø*, med Udløb gennem Overdrevet. Søgt Udflugtssted er „Klokkestenen“ (se ndf.), hvorom et Anlæg.

Befolkning i 1921: 395 (1801: 196, 1850: 306, 1901: 332), boende i 90 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 127 Td.; 27 Gde med 114 og 41 Hse med 13 Td. Hartk., samt 8 jordløse Huse. **Ejdsck.** (1920): 1046, deraf **Jordv.**: 528. **Areal:** 614 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 3 ha, Rug 42, Byg 78; Havre 60, Blands. til Modenhed 32, Kartofler 9, Foderroer 43; Brak udgjorde 43 ha, Grønfoeder og Græsning 222, Haver o. l. 14, Tørvemoser 7, Skov 3, Klitarealer og Stenmarker 9, Vandar. 3. **Kreaturhold** (1921): 131 Heste, 533 Stk. Hornkv. (deraf 289 Køer), 2 Geder, 270 Faar, 377 Svin (1914: 671).

Paa Øen ligger Byen *Lyøby* med Kirke, Præstegd., Skole, Brevsamlingssted, Statstelefonst., 2 Mlr., 3 Købmandsforretn., Afholdsgæstgiveri og Andelsmejeri (opr. 1885). Paa Nordkysten ved *Baadsted Huse* er der en i 1904 ny anlagt, 130 m lang Anløbsbro (3,7 m Vand) af Kamp og Beton. Daglig Dampskibsforbindelse (Søndag undt.) med Faaborg.

Lyø S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikr. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 4. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 3. Lægd. Kirken er selvejende (fra 1910).

Kirken er en Langhusbygning med et lavt Taarn mod V. og Vaabenus ved Taarnets Sydside. Den er opført af raa Kamp med Trappegavle af Mursten, sikkert i sentkatolsk Tid (efter Sagnet skal den være opf. i 15. Aarh., først af Bindingsværk). Paa Vaabenusgavlen staar Aarst. 1645. Kirken, der er bleven restaureret ved Midten af 19. Aarh., har fladt, gipset Loft (tidligere Bjælkeloft). Ny Altertavle, med et hvidmalet, vistnok sentgotisk Trækruccifiks. Ny Granitdøbefont, Kopi efter en romansk Font. Prædikestol fra 1617. Malmlysekrone, skænket 1753 af Præsten Niels Arctander Holm, † 1781. I Koret

Epitafium over Præsten Søren Jensen, † 1680, med Portrætmaleri, sign. H. Schütte. Tre Ligtræer, det ene over Lauritz Ipsen, † 1660, det andet over Dommér Hans Jypsen, † 1666, det tredje en dobbelt Ramme over Degnen Henrik Vesling, † 1731, er opstillede i Vaabenhuset. Endnu i 18. Aarh. fandtes der Malerier paa Væggene, deribl. af Skt. Paulus, og et meget stort Billede, der forestillede den hellige Christoffer. Under Koret har der været Gravkælder.

Lyø, der i Vald. II's Jrdb. kaldes *Lyuthø* (1313 *Lyuthæ*, 1431 *Lythø*), og om hvilken der siges, at der var Hjorte, Daadyr, Heste og Raadyr, er bekendt i Historien ved Vald. Sejrs Jagt og Tilfangetagelse der af Grev Henrik af Schwerin Natten mellem 6. og 7. Maj 1223. Sagnet knytter Begivenheden navnlig til „*Kongens Ma*“ og *Valdemars Kilde*“, to Kildebrønde i noget Krat nær ved Lyøby. Ogsaa Navnene paa nogle Agre, „*Grevens Stykker*“ og „*Grevens Dyvelsstykker*“, har, muligt med Urette, været sat i Forbindelse med denne Begivenhed. Ligeledes vises paa en Gaard i Lyøby „*Kong Valdemars Bord*“, en stor Egetræsbordplade, ved hvilken Kongen sad, da han blev tagen til Fange. Men Pladen er kun et Par hundrede Aar gammel. En lignende Bordplade findes i øvrigt ogsaa paa en anden Gaard, og gamle Folk siger, at saadanne Bordplader var almindelige paa Øen i ældre Tid. Øen blev ved at være Krongods til langt op i den nyere Tid (1439 fik Niels Eriksen den i Pant) og var en Tid lang henlagt under Landsdommeren i Fyn, indtil den till. med Bjørnø 1693 blev skødet til Dider. Schult til Finstrup, nu Baroniet Holstenshus. Al Jorden, undtagen Præstegaarden, var tidl. Fæstegods under Baroniet, men er nu overgaaet til Selveje. Præstegaardsjorden, der sen. var erhvervet af Baroniet, er nu udlejet. Om Skoven paa Lyø og om, hvorledes Øen to Gange i Grevens Fejde undgik Lübeckernes Plyndring, den sidste Gang ved at Indbyggerne klædte sig i hvide Skjorter og tillige med deres Okser og Heste gjorde en saadan Larm, at Fjenden blev bange, fortælles i en Præsteberetning fra 1623. I Svenskekrigen hjemsogetes Øen af fjendtlige Ryttere. Øen var 1806 frygtelig hjemsoget af sorte Rotter, og en Rottejæger søgte at fordrive dem ved at indstævne dem for Holstenshus Birketing at lide Dom til Forvisning fra Øen som Voldsmand, Tyve og Rover!

ØSØ, for Lyøby ligger *Slotsbanken*, der næppe bærer sit Navn med Rette; der er oplojet Murbrokker af Munkesten.

Tæt Ø. for Lyøby ligger Dyssekamret *Store-Stenshøj*, SØ. for Lyøby Dyssekamret *Vesterrodhøj* og vestligst for Lyøby et smukt Dyssekammer, *Klokkestenen*, alle fredl. Desuden ses V. for Lyøby endnu et Dyssekammer, *Bøgeshøj*, og Rest af en Langdysse *Singraves Høj* eller *Svengraves Høj*. I øvrigt har der paa Øen været endnu 10 Dysser, 1 Jættestue og 2 Gravhøje, alle forlængst sløjfede. En Affaldsdyng fra den yngre Stenalder, paa Øens sydvestl. Del, er undersøgt af Nationalmuseet.

Før Lyø fik Kirke, hørte den under Faaborg Sogn.

Litt.: Saml. til Fyens Hist. I p. 122 flg. — Rasmussen-Søkilde, Holstenshus og Nakkebølle, p. 451 flg. — Vedel Simonsen, Øen Lyø, Manusk. i Nationalmus., fra 1812, til Dels efter Optegnelser af Præsten Ludv. Boesen.

Avernakø Sogn bestaar af den i Farvandet S. for Faaborg og Ø. for Lyø beliggende Ø *Avernakø*. Øen, der strækker sig c. 7 km fra V. til Ø., bestaar egentlig af to Dele: en større, vestl. Del, den egentlige *Avernakø*, og en mindre, østl. Del, *Kors-havn*, hvilke forbindes ved en kun faa Meter bred og henved 625 m lang Landtange, „*Drejet*“ (☉: Draget), som ved Højvande staar under Vand. Kirken ligger c. 7 km S. for Faaborg. De ikke videre højtliggende og temmelig jævne Jorder (højeste Punkt er Ravnebjerg, 33 m, med trigon. St.) er gode og lermuldede med Undtagelse af den nordl. Halvdel af *Kors-havn*, der er sandet og ufrugtbar og i de senere Aar er blevet beplantet med Naaletræer.

Befolkning i 1921: 308 (1801: 234, 1850: 333, 1901: 339), boende i 86 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 98 Td.; 23 Gde med 85 og 53 Hse med 13 Td. Hartk.

Ejdsk. (1920): 1024, deraf **Jordv.:** 495. **Areal:** 599 ha, hvoraf (1919) besaaet med Hvede 7 ha, Rug 41, Byg 59, Havre 45, Blands. til Modenhed 52, Kartoffler 7, Foderroer 50; Brak udgjorde 29 ha, Grønfoder og Græsning 166, Haver o. l. 7, Tørvemoser 7, Skov 7, Heder og Lyngbakker 4, Klitarealer og Stenmarker 61, Vandar. 20. **Kreaturhold** (1921): 113 Heste, 487 Stk. Hornkv. (deraf 303 Køer), 3 Geder, 197 Faar, 392 Svin (1914: 632).

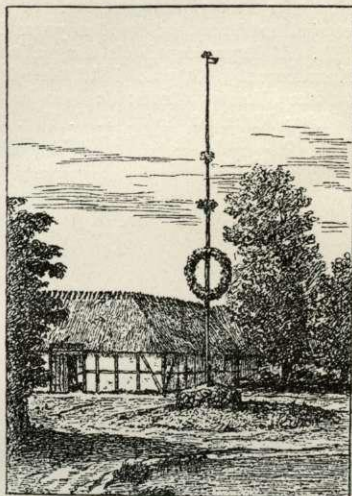
Paa Øens vestlige Del ligger *Avernakø By* med Kirke, Præstegaard, Skole, Brevsamlingssted, Andelsmejeri (opf. 1889), Forsamlingshus (ved Mejeriet, opf. 1910), Kro og Brugforening, og *Munke* (Munkeby, Munkø, 1610 Munckø) med Kbmshdl., Ml. og Toldkontrolsted. Paa den østl. Del: Byen *Korshavn* (1610 Kaardz Hauffn, 1664 Korszhauhn) med Skole, Kbmshdl., Ml., Forsamlingshus (opf. 1903), Andelsmejeri (opf. 1914) og Statstelefonst., og *Nakkenshuse*. Ved Avernakø By og Korshavn er der Anlægsbroer (henholdsvis 2,8 og 2,2 m Vand); ved Munke en mindre Baadebro.

Avernakø S., en egen Sognkommune, har Tingsted i Faaborg og hører under Rets- og Politikt. Faaborg Kbst. m. m., Svenborg Amtstuedistr., Faaborg Læge-, Skatte- og Vurderingskr., Amtets 4. Folketingskr., 3. Forligskr. og 3. Udskrivningskr.' 29. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er et stærkt moderniseret, cementpudset Langhus med nyt Taarn mod V. Den oprindelige Kirke blev opført efter Reformationen af Tømmer „som et ringe Kiøbstedhus“, da Chr. III ved Brev af ^{21/10} 1536 tillod Indbyggerne paa „Mwnckeøø, Arnack og Korszhauhn“, der hidtil havde hørt til Faaborg Kirke, at tage en egen Præst. Ved Aar 1630 blev den „forlænget med Grundmur og Hvælving næsten 9 Al.“ I D. Atl. nævnes, at Kirken Aar 1686 blev repareret. Skibet var af utilhuggen Kamp, Koret af røde Mursten; den havde intet Taarn. Baroniet Lehns Besidder lod den 1876 ombygge (Arkt. Ove Petersen), ved hvilken Lejlighed der rejstes et slankt Taarn med Trappegavle (paa Vestsiden staar: O D R L 1876); Kirken fik rundbuede Vinduer, og der opførtes Stræbepiller ved Langhuset; det indre har 4 ottedelte Hvælvinger (en spidsbuet Korbue skal være borttaget ved en tidligere Restauration). Alterbilledet (Skattens Mønt, Kopi efter Tizian) er indfattet i en Renæssanceramme; Prædikestolen er et tarveligt Renæssancearbejde; Døbefonten er moderne, af Støbejern. Sygekalken er et Sølvarbejde fra Tiden henimod 1400, muligvis fra en fynsk Købstadskirke; paa Foden staar: Mathias Brvn et Katerina dant ecclesie calicem.

Avernakø kaldes i Vald. II's Jrdb. *Wæstræ draghø*, men dens egentlige Navn er *Arnacke* (1536 og 1539); 1563 kaldes den Aurnacke, 1578 Affuirnack, 1635 Auffuarnache. Den var i Middelalderen ligesom de andre omliggende Øer bevokset med Skov og rig paa Vildt (i Vald. Jordebog nævnes Hjorte og Daadyr) og var Krongods til langt op i den nyere Tid, da den hørte til Nyborg Len. Munke hørte til Holmekloster og som saadan en Tid til Rantzausholm (Brahe-Trolleborg). Avernakø og Korshavn solgtes 1653 til Otte Krag til Egeskov, som efter Kai Lykkes Fald ligeledes fik Munke; i Beg. af 19. Aarh. henlagdes Avernakø fra Egeskov til Hvedholm (Brahesminde), som da havde fælles Ejere. Øen har tidligere været et eget Birk med Tinghus i Munke. Før Stormfloden ^{18/11} 1872, da Øen mistede en Del af sit Areal, var der 100 Td. Hrtk.

Paa Østkysten af Korshavn ligger Kappelsødden, hvor der før har staaet et Kapel, hvori Drejøboerne holdt Gudstjeneste, inden de fik en egen Kirke. Kapellets Tomt skyldes bort ved Stormfloden 1872; men der findes endnu hist og her ved Stranden Murstensbrokker.

Majstangen i Munke.

I Avernakø By og Munke staar som et sjældent Minde om ældre Tidens Folkeskikke Majstænger (omtr. 23 m høje); de pyntes endnu hver Pinselørdag med Kranse og Grønt.

En Vedtægt fra c. 1700 for Avernakø er trykt i Bjerger og Søegaard, Danske Vider og Vedt. I p. 425.

Tæt S. for Avernakø By ligger et stensat Gravkammer, og tæt N. for Byen har i sin Tid været en Dysse. SV. for Munke, lige ved Stranden, ses en forstyrret Langdysse og ikke langt derfra et noget sammenskredet, fredl. Dyssekammer med omgivende Høj. Paa Korshavns vestligste Ende, umiddelbart ved Draget, ses de saakaldte *Højestene*, 15 dels staaende, dels omfaldne, indtil 0,80 m høje, toppede Sten med jævne Sider; oprindelig har der maaske været flere, men Havet har da borttaget dem. Mulig er det Bautasten eller Rest af Skibssætning. S. for Munke fremdroges Aar 1685 under en stor Sten et sjældent Votivfund fra den yngre Broncealder, nemlig 6 Øsekar af tyndt drevet Guldblik. Af Rigsraaden Niels Krag skænkedes de til Chr. V og fik senere deres Plads paa Kunstkamret i Kbhvn.; 1812 blev ifl. kgl. Befaling et af Karrene overleveret til den franske Minister Alquir; de 5 andre opbevares nu i Nationalmuseet.

Litt: Kirkehist. Saml. 2. R. V p. 639 flg., 3. R. IV. p. 51 flg. og 4. R. I p. 621 flg. (om Forf. Mag. M. C. Wolfburg, Præst paa A. fra 1712) og p. 633 flg. — Rasmussen-Søkilde, Holstenshus og Nakkebølle p. 411 flg.

Gudme Herred.

Sognene: Ringe, Ryslinge, Gislev, Svindinge, Langaa, Øksendrup, Hesselager, Ore, Vejstrup, Gudme, Brudager, Gudbjerg.

1584

Gudme Herred, paa Østkysten af Fyn, begrænses mod S. og SV. af Sunds Herred, fra hvilket det paa en Strækning mod S. adskilles ved Vejstrup Aa, mod V. af Sallinge Herred, mod N. af Vindinge Herred, mod hvilket Kongshøj Aa for en Del danner Grænsen, og mod Ø. af Store-Bælt. Den største Udstrækning fra V. til Ø. er c. 24 km, fra N. til S. c. 17 km. Overfladen er for største Delen højtliggende og bakket og hører til Øens østlige Skraaning, der falder af fra den p. 262 omtalte nordøstlige Vandskelslinie; højeste Punkt er Grønbanke, 120 m. Kun en smal Strækning langs Store-Bælt er lavtliggende og jævn. Jorderne er afvekslende ler- og sandmuldede. Af Aaerne, der søger ud til

Store-Bælt, nævnes foruden de paa Nord- og Sydgrænsen løbende Kongshøj- og Vejstrup Aa, *Stokkebæk* og *Tangeaa*. Det er ikke særlig rigt paa Skov (i alt 2472 ha); dog findes Skove spredte over hele Herredet. Med Hensyn til Frugtbarheden hører Herredet til de mindst gode i Amtet (ved Matr. omtrent 11 Td. Ld. paa 1 Td. H.). Det samlede Areal udgør 24,395 ha (c. 244 km²), deraf Vandar. 111. Ager og Engs Hartk. og det halv. Skovskylshrkt. udgjorde $\frac{1}{1}$ 1905 3886 Td. Folketallet var $\frac{1}{2}$ 1921 16,151 (1801: 6837, 1850: 10,622, 1901: 13,875). I gejstl. Hens. udgør Herredet eet Provsti med Vindinge Hrd. og Nyborg Kbst., Gudme- og Vindinge Hdr.s Provsti.